

ORIZONT

REVISTĂ A UNIunii
SCRITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

31 IULIE 2012

NR. 7 (1558),

ANUL XXIV

1 LEU

Editată în colaborare cu
Centrul pentru Dialog
Multicultural "Orizont"

www.revistaorizont.ro

MICAELA GHITESCU

ÎNTRE UITARE SI MEMORIE

16-17

RECEPTAREA LUI VLADIMIR TISMĂNEANU VIRGIL NEMOIANU

Temele la care Tismăneanu a adus contribuții de evident interes și valoare includ înscrierea sa în dezbateri care țin, aș spune, de o filozofie a istoriei și a culturii. Este vorba de tematici cum ar fi dialectica utopicului, raportul între mitologic și istoric, permanențele și reluările principiilor și valorilor comuniste, înrudirile și deosebirile între diversele tipologii totalitare, precum și alte subiecte integrate în aceeași familie de idei. Numele său este recunoscut ca acela al unui specialist vrednic și substanțial în materie, dincolo de "românologie"/"românistică", mică zonă hiper-specializată, utilă dar nu neapărat intens-frecventată. Oricum, e vorba aici de recunoașterea lui V. Tismăneanu drept cărturar solid, capabil, în lumea intelectuală americană.

18

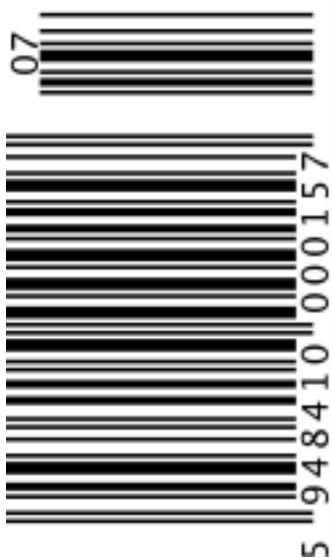
ÎNTRE UITARE ȘI MEMORIE MICAELA GHITESCU

Data de 15 august 1952 a fost o dată fatidică în istoria arestărilor din România: în acea zi Securitatea trebuie să fi decretat mobilizarea generală în toată țara, pentru că atunci (am putut verifica acest lucru de când lucrez la revista "Memoria") au fost arestați circa 80-90% dintre "dușmanii poporului" încă liberi (printre alții și părinții lui Nicolae Manolescu). Ce s-o fi întâmplat în ziua aceea, de ce s-or fi speriat "ei" atât de tare, ce ordine or fi primit de la Moscova, nu am cum să știu. Fapt este însă că, de câte ori am întâlnit, în documentele care ne parvin la *Memoria*, despre vreun arestat în 1952, aproape că puteam pune rămașag că în 15 august s-a întâmplat.

16-17

open art
Timișoara Open Art City

PROIECT REALIZAT
CU SPRIJINUL PRIMĂRIEI
MUNICIPIULUI
TIMIȘOARA ȘI AL
CONSILIULUI LOCAL
TIMIȘOARA, ÎN CADRUL
CONCEPTULUI
TIMIȘOARA
OPEN ART CITY
(TIMIȘOARA - ORAȘ
DESCHIS AL ARTELOR)

SERBAN FOARTĂ – 70

CORNEL UNGUREANU

3 ORI 3.

Foartă-n față. Omagiu lumii la XIV Iuștri de Șerban Foartă realizat de Călin-Andrei Mihăilescu la Editura Brumar (cu colaborarea Oanei Babeți – admirabilă coperta, demne de întâmpinarea sărbătorească, ilustrațiile) și **Șerban Foartă – 70**, volum coordonat de Simona Popescu, în seria aniversară a Editurii Paralela 45 (director, supervisor, Călin Vlasie, consilier, Ioan Bogdan Lefter) sunt cărțile prin care prietenii, admiratorii, criticii și istoricii literari se solidarizează, într-un important moment aniversar, cu poetul. Primul volum e o carte mai relaxată. E, mai degrabă, un loc al întâlnirilor decât a protocolului omagial. Scriu cu bucurie, cu entuziasm, Călin-Andrei Mihăilescu și prietenii lui canadieni, americani, români care l-au cunoscut pe poet de cincizeci de ani sau de câțiva ani, care au fost alături de el de demult sau care l-au citit cu iubire abia în anii din urmă. Scriu, cu știuta erudiție, cu farmec, cu devotament față de Șerban conorășenii Livius Ciocârlie, Adriana Babeți, Marcel Tolcea. Aduagă excepționale pagini de exegeză Gheorghe Grigurcu, Ion Pop, Al. Cistelean. Majoritatea trimit poezii – desigur, dovezi de virtuozitate care să fie în echilibru cu stilul forțesc. Scrie Nina Cassian: "Nu am nevoie de-un efort de scoarță/ ca să-l firitesc pe Șerban Foartă./ prieten de-o vecie și confrate/ întru umor și jocuri rafinate./Deci, ani-lumină lui Șerban/cum îi urează Nina Cassian". Scriind despre sau pentru Șerban Foartă, cea mai mare tentație este să-l imiți" își începe paginile Mircea Cărtărescu. "Vreau să spun că țin foarte mult la Șerban Foartă. Restul sunt ornamentații, asemenea celor ce ascundeau osânditului sentința scrisă pe propria lui piele". Chiar dacă paginile au alură prozastică, Mircea Cărtărescu oferă un admirabil poem al prieteniei. Pagina lui Andrei Codrescu se numește **Un avânti lui Șerban Foartă time-traveler**. Ioana Părvulescu mărturisește, într-o amplă secțiune lirică, **De ce îl iubim pe Șerban Foartă (în rime împerecheate)**.

Dumitru Radu Popa, Simona Popescu, Ioan Groșan, Dorin Urișescu, Ruxandra Cesereanu, Radu Paraschivescu, Robert Șerban, Florin Bican, Crina Bud, V. Leac, Emilian Galaicu-Păun, Radu Vancu, Alexandru Budac și alții urează liric sau prozastic, sub semnul solidarității, al fericitului dialog, al con-lucrării, la mulți ani. Sărbători fericite. Unii se regăsesc și în volumul coordonat de Simona Popescu. Nu lipsesc nici de aici mărturiile/exegezele lui Andrei Bodi, ale lui Livius Ciocârlie, Al Cistelean, dedicațiile lui Dorin Tudoran, Emil Brumar, Călin Vlasie, Simona Popescu, Ernst Wichner, William Totok, Romulus Bucur, ale Ruxandrei Cesereanu (ș.a.m.d.). Există și câteva interviuri importante pentru înțelegerea desfășurării muzicale a lui Șerban Foartă. Îi mărturisește lui Marius Chivu: "Aș fi preferat, poate, să mă fi auzit cântând la pian. Dar nu-s ca loază nici ca dansator. O moștensc pe mama și la acest capitol. Pe Fred Astaire îl adora, ca toată generație ei". Importante sunt opiniile consacraților. Să transcriem câte ceva: I Buzera: "MHS –ist/adică

Mircea Horia Simionescu, n.n.) la puterea a doua, dar pe spații mult mai mici....Șerban Foartă este, de asemenea, dispus să parodieze tot ce îi pofteste inima, să pastişeze la fel de acut să rescrie și să inventeze/reinventeze sufocant (pentru cititorul standard și pentru "profesioniștii" de duzină) de diferit, agreabil de altfel – pentru ceilalți". (**Fugacele cifru/ascuns prin Cipru**). Mircea A. Diaconu: "...Șerban Foartă recuperează un sens auroral, care salvează fără militantism și fără exhibare; alături, Leonid Dimov, Emil Brumar, Virgil Mazilescu ori Țepeneag. Dimpotrivă, ca mai vechi, Caragiale, tatăl și fiul împreună ori Ion Barbu. Pentru ei toți artificul nu e un ornament, ci chiar un mijloc de a pătrunde în mijlocul de inconsistență a lumii ca într-o feerie" (**Heraldica și humoristul. Cuvinte despre poezia lui Șerban Foartă**). Nicolae Manolescu: "Densitatea limbajului n-a fost aceeași de la început. Nici inventivitatea lexicală. Nici, în fine, originalitatea asociațiilor. Nimeni nu știe mai bine ca Foartă limba poeziei. Nimeni nu se joacă la fel de ingenios cu resursele ei știute și neștiute". (**Ingeniosul (bine?) temperat**). Ioan Moldovan: "...dificultatea de a comenta cărțile lui Șerban Foartă vine și din saturația de plăcere a lecturii. Textele sunt atât de înmiresmate, atât de ingenioase, atât de generoase în daruri po(i)etice încât simți o sfârșeală și o lene când datorită comentariilor te împinge la lucru" (**FOARTĂ, Șerban**). Eugen Negrici "Dacă există cu adevărat un domn cu numele Șerban Foartă, îl somez pe prietenul Ciocârlie să mi-l prezinte. Și să se grăbească (**Enciclopedia parodică a limbajului poetic**)

O parte a volumului realizat de Simona Popescu, **Secțiuni din viitor**, e consacrată studiilor sau eseurilor sau dovezilor de iubire a tinerilor cărturari. Cum arată, așadar, lumea de mâine a cititorului de poezie? Lângă entuziasmul întâlnirii sau amintirea întâlnirii, câțiva cărturari ai tinerei generații propun observații citabile. De pildă, Florin Balotescu: "Dacă există o istorie a cuvintelor sau o fericire a limbajului, cred că ele se întâmplă în poezia lui Șerban Foartă" (**Diamantul, banchetul și un drum de nigredo**). Iarina Balotescu "Nu o alchimie am întrevăzut în poeticul lui Șerban Foartă, ci oglinzile geometrice ale un caleidoscop cu imagini infinite" (**Urma limbajului și ritmul care face sensul**). Cosmin Ciotlos: "Pe Șerban Foartă nu l-am cunoscut cu adevărat până nu l-am întâlnit pe îndelete" (**The Ballad of Reading Chamber**). Luminița Corneanu: "Un tip altfel domnul Foartă, un domn, spuneam, cu personalitate" (**Șerban Foartă, un domn cu personalitate**). Dan Gulea: "Apărut în plină dominație a poeziei "de interior", care se adresează singular cititorului, gândurilor sale sau unui interior oarecare, Șerban Foartă a rămas la expresia unui concept esențial în poezie: poezia care performează...." (**Imagini din viitor**). Doris Mironescu: "În bogăția de voaluri și de engambamente, de palindromuri și de caligrame, printre tomuri poroase și plachete diafane, în întinderea acestora de la vechea Carte a lui Iov la cărțile electronice recente și din mahalaua bucureșteană până la, să zicem, New York-Los Angeles,

opera acestui torențial și versatil poet se desfășoară nemăsurat, fără a mai putea fi vreodată înfășurată de o lectură critică suficient de cuprinzătoare" (**O înșurubare în poezie**), Tiberiu Stamate, Emanuel Ulubeanu. O dizertație de multe pagini scrie Mana Chirulete.

2. ALTE "ÎNTÂMPLĂRI CU ȘERBAN"

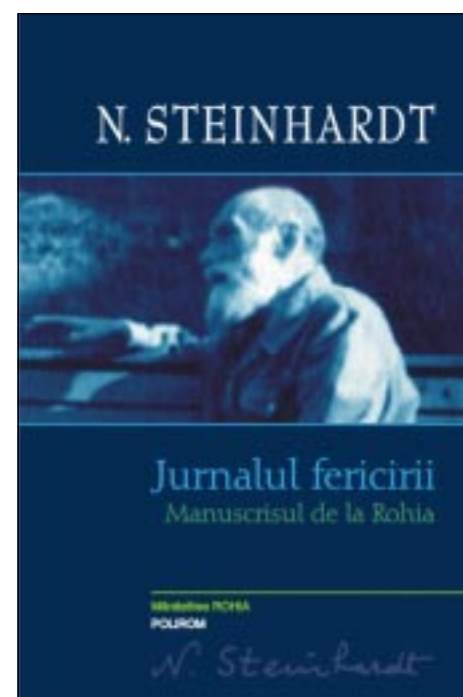
La momentul aniversar din 17 iulie, desfășurat în Timișoara au sosit (cu explicabilă întârziere) Simona Popescu, Călin Vlasie, Ion Bogdan Lefter. Au vorbit nou veniții, dar și cu inteligență, cu umor, Marcel Tolcea, Adrian Bodnar, Gabriel Timoceanu, directorul editurii Brumar și, în calitate de comper, de organizator al întâlnirii, Robert Șerban. S-a întâmplat să fiu cel mai vârstnic vorbitor. Nu-mi rămânea decât să evoc (așa cum au făcut, de altfel, și ceilalți) "întâmplări cu Șerban". Cum ne cunoșteam din 1960, au fost destule. În 1964, așadar, un profesor al nostru, om de ispravă, istoric de nădejde, dar nimerit la filologie ca să ne predea slavă veche, a hotărât că trebuie să ne cunoaștem țara. Să facem o excursie în jurul țării. Cam totul era hotărât în grabă, cu bani puțini, cu gazdele din fiecare oraș hotărâte să scape cât mai repede de noi.

La Suceava era totuși mai bine, nimerisem într-o școală dărăpănată, în care naufragiase, cine știe când, un pian. Șerban l-a descoperit, l-a luat în primire. Era fericit, putea să cânte. Din nenorocire, pianul era dezacordat, nu se supunea maestrului cântăreț. Trebuia un acordor, era nevoie de cineva care să îndrepte răul. Nici unul dintre noi nu se pricepea, nici unul din școală. Din oraș. Supărarea lui Șerban era mare, cum se poate? Cum se poate să nu fie între noi, în școală, în tot orașul cineva care să se priceapă? Nu suntem în capitala de odinioară a Moldovei? Ființa muzicală era iritată, jignită, alungată de pe traseul ei: e posibil să existe în preajmă un pian care să nu poată

să cânte frumos? Șerban a povestit, în mai multe interviuri, întâlnirile lui cu cei de la Phoenix: întâlnirile și despărțirile de celebrii cântăreți. Nu era foarte încântat de ei. Am scris altădată că în **Textele pentru Phoenix**, realizate cu Andrei Ujică, pe lângă experiența muzicală adâncă, Șerban Foartă adaugă experiența întâlnirilor – și a despărțirilor – de Ion Barbu. De Marcel Avramescu. Nu vrea să se încredințeze unui alt solist. Ființa sa muzicală își trăiește prezența în cealaltă artă – într-un loc în care dependența de solist, de acordor să fie minimă. Își trăiește, cu firească mândrie, orgoliul unicității.

Între definițiile la care putem apela atunci când scriem despre opera lui Șerban Foartă, cea a ultimului deceniu, una ar fi legată de omul religios. De recuperările lui homo religiosus. Într-un interviu acordat lui Eugen Bunaru (20 aprilie 1999, "Orizont") poetul spune: "Cred că sunt credincios. Nu cred în Dumnezeu filosofilor, în Dumnezeu masonic, în Dumnezeu einsteinian: forme de deitate necesare, dar nu suficiente. Cred în Dumnezeu bisericii ortodoxe și romano-catolice. Cred în Tatăl nostru (cu și fără ghilimele, adică rugăciunea și Al de Sus). Cred în Iisus și Sfântul Duh. Cred în Maria Magdalena, mântuită de Iisus Christos. Cred în mântuirea Mariei Magdalena. Cred fără fanatism în toate acestea.....". Scriitorul va traduce din cărțile sfinte (și în 2011 îi va apare un volum care cuprinde, în versiunea lui Șerban Foartă, adică "pre stihuri retocmite") **Psalmii, Eclesiastul, Cântarea cântărilor, Iov, Psalmii lui Solomon, Odele: HEXACHORDOS**. Iată din **Psalmul I**: "Feri-ce insul ce n-ascultă/de sfaturile celor răi./ căroră le cunoaște prețul: /n-o ia pe dosnicele căi /ale păcatului și,-n jețul/ocarnicilor, nu cutează / a sta, - ci are vreme multă, /să zăbovească mai mereu/în legea cea de pururi trează/ într-Însul, a lui Dumnezeu". Nici o afectare de artist: scriitorul ne dă, "pre stihuri retocmite", pagini din cele șase cărți sfinte. Hexachordos. Un superb exercițiu de umilință.

CĂRȚILE LUNII IULIE

FOTOTECA
ORIZONT

In mai 1995, Copșa Mică. De la stânga la dreapta: Robert Șerban, George Lână, Eugen Bunaru, Adrian Derlea.

LA TOLCE VITA
ROMUL NUTIU,
IN TANDRA SA ASEZARE
LA MUZEUL DE ARTA
MARCEL TOLCEA

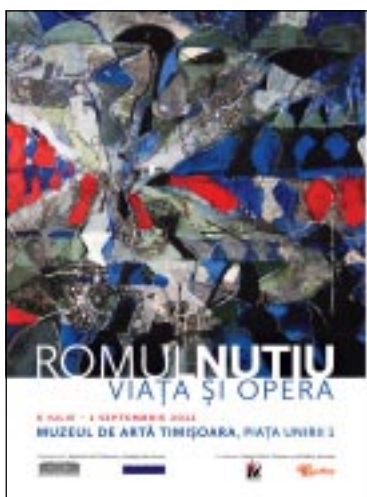
1. Începutul lunii iulie a consemnat, la Muzeul de Artă din Timișoara, un eveniment care nu a fost imaginat ca atare. Expoziția **Romul Nuțiu – Viața și opera** a fost planificată, împreună cu Maestrul, cu Alina Cristescu și Joana Grevers, la finele anului trecut pentru ziua sa de naștere, fără să bănuim că sărbătoritul nu va mai fi prezent... Și totuși, expoziția nu descrie o absență, ci o prezență. Nu este una despre durerea despărțirii de omul Romul Nuțiu, ci despre tinerețea unei creații. Așa se face că panotarea, gândită de Joana Grevers, Liviana Dan și Simona Nuțiu, evidențiază exact o asemenea relaționare.

2. Pentru mine domnul Romul Nuțiu (mă sfiesc să spun simplu Romul Nuțiu), rămâne iremediabil ancorat de vigoarea și exuberanța a două substantive care mi se pare că îl caracterizează perfect: autenticitate și tinerețe. Am să încep însă cu "tinerețe", fiindcă există o perfectă sincronicitate între ceea ce a fost biografia lui Romul Nuțiu și creația sa. Am văzut puțini artiști care au avut sau au încă o genă a minții atât de tânără în toate sensurile posibile: autenticitate, sinceritate, îndrăzneală, vigoare, tumult, generozitate, simț al umorului, dispreț visceral față de încremenire și locuri comune. Asemănarea cu Pollock cred că este obligatorie și îmi aduce aminte de un titlu al lui Corioan Babeți, care sună așa: **Pollock-ul coastei de vest a picturii românești**. Dincolo de acționism, dripping, de hazardul implicit al unei asemenea atitudini artistice, eu cred mai degrabă că asemănarea profundă se referă la dinamica interioară, la virilitatea stenică, la forța tinerească a culorilor pe care creația lui le ilustrează într-un ritm aproape ascendent. Există un cuvânt, "serendipitate", care aparține, din perspectiva psihologiei, adolescenței sau așteptărilor, când fiecare accident e mai degrabă privit ca rodul unui hazard fericit. Cât pivește cariera didactică, întâmplarea face că, în urmă cu două luni, Galeria Jecza a organizat vernisajul artistului timișorean Cristian Sida. Este o expoziție în care Romul Nuțiu privea dintre culorile exponatului și implicit prin biografia ucenicului său. Ca să înțelegeți ce spun, ar trebui să adaptez expresia "vivere pericolosamente" la gesturile pictorului, ale artistului în general. Așadar, vreau să subliniez că dincolo de omagii, de prețuirea unanimă de care domnul Romul Nuțiu le-a avut de-a lungul vieții există un lucru mai important, anume dăinuirea lui în arta celor pe care i-a format.

Și mai este un lucru foarte important: *Galeria Calina*, unul dintre cele mai vii și dinamice spații expoziționale din România înseamnă Romul Nuțiu împreună cu Alina Cristescu. Adică un pariu mai ales pe artiștii foarte tineri și pe experiment, pe îndrăzneală.

Expoziția de la Timișoara înseamnă pentru mine o reverență adresată unui artist care și-a conceput întreaga viață ca pe un mereu reluat început de drum. Am discutat câteva detalii ale acestei expoziții cu doamna Ioana Grevers și cred că miza ei principală constă în a sublinia un raport surprinzător, dacă nu chiar paradoxal, referitor la relația dintre om și operă. "Omul și opera", o sintagmă aproape banală, vrea să spună că omul a fost la înălțimea operei, iar opera descrie omul.

Last but not least, doresc să îi mulțumesc Domnului Philip Rylands, directorul Fundației Guggenheim din Veneția, pentru prezența și cuvintele sale la vernisaj.

IN MEMORIAM
MIRCEA SERBĂNESCU
14 OCT. 1919 – 21 IUL. 2012CALENDARUL ANIVERSĂRILOR 2012
IULIE

- 1 iulie 1960 s-a născut **Radu Ciobotea**
- 1 iulie 1983 s-a născut **Andrei Novac**
- 4 iulie 1931 s-a născut **Hans Just Mattias**
- 5 iulie 1953 s-a născut **Dan Negrescu**
- 6 iulie 1940 s-a născut **Horia Vasilescu**
- 8 iulie 1942 s-a născut **Șerban Foață**
- 9 iulie 1940 s-a născut **Ileana Oancea**
- 12 iulie 1946 s-a născut **Luminița Niculescu**
- 13 iulie 1937 s-a născut **Edith Cobilanschi**
- 15 iulie 1953 s-a născut **Laurian Lodoabă**
- 16 iulie 1938 s-a născut **Ion Velican**
- 19 iulie 1979 s-a născut **Goran Mrakitsch**
- 20 iulie 1962 s-a născut **Otilia Hedeșan**
- 20 iulie 1944 s-a născut **Alexandru Ruja**
- 23 iulie 1939 s-a născut **Gheorghe Azap**
- 24 iulie 1937 s-a născut **Iosif Lupulescu**
- 24 iulie 1957 s-a născut **Gheorghe Secheșan**
- 25 iulie 1978 s-a născut **Adara Monica Blaga**
- 25 iulie 1949 s-a născut **Dana Anghel (Gheorghiu)**
- 27 iulie 1953 s-a născut **Gheorghe Vidican**
- 28 iulie 1948 s-a născut **Bodó Barna**
- 30 iulie 1935 s-a născut **Traian Dorgoșan**

VARA POEZIEI

Poetul Robert Șerban a susținut duminică, 8 iulie, la Centrul Cultural Palatele Brâncovenesti Mogoșoaia, un recital de poezie care a intrat în rezonanță cu muzica de jazz a formației Three for Helen (Elena Moroșanu – voce, Ionuț Bică – pian, Michael Acker – contrabas, Moldovan -percuție). Evenimentul a făcut parte din ediția a doua a stagiunii "Vară de Poezie și Jazz de la Mogoșoaia", al cărei coordonator muzical este Sebastian Gheorghiu, iar moderator – Dan Mircea Cipariu.

În perioada 12-15 iulie, a avut loc a IV-a ediție a Festivalului de poezie și muzică de cameră de la Bistrița. La evenimentul organizat de Societatea de Concerte Bistrița, în colaborare cu Muzeul Național al Literaturii Române, a luat parte și poetul Robert Șerban care, alături de Irina Bruma, Ruxandra Cesereanu, Nichita Danilov, Andrei Dósa, Ana Dragu, Domnica Drumea, Andrei Gamart, Sorin Gherguț, Doina Ioanid, Claudiu Komartin, Ioan Moldovan, Ion Mureșan, Radu Nițescu, Aurel Pantea, Marta Petreu, Olga Ștefan, Radu Vancu, Alex Văsieș și Elena Vlădăreanu, a citit din creația sa.

ARTGOTHICA – TABĂRĂ
INTERNACIONALĂ DE POEZIE

Asociația **Artgothica** a organizat între 19 și 22 iulie la Sibiu o tabără internațională de poezie, cu ateliere literare, lansări de cărți, dialoguri privind fenomenul literar actual. Un juriu format din Ion Mureșan (președinte), Cornel Ungureanu, Ioan Moldovan, Leo Butnaru, Felix Nicolau a decernat (în Sala oglinzilor a Forumului Democrat al Germanilor din România) **Premiul național de poezie "Mircea Ivănescu" pe anul 2012** lui **Paul Vinicius**, pentru volumul *Liniștea dinaintea liniștii*. A fost decernat și **Premiul de debut** al anului **Cristei Bilciu** pentru volumul *Poema desnuda*. Între alte lansări de volume, antologii, reviste, Cornel Ungureanu, Marius Aldea și Silviu Guga au lansat antologia autorilor Cenaclului "Pavel Dan" din Timișoara. A fost evocată istoria acestui cenaclu, de la apariția primei antologii (cu Șerban Foață, Andrei Ujică, Dușan Petrovici, Lucian Alexiu, Silviu Guga, Ion Velican, Dragomir Magdin, Ana Maria Potoceanu, Gheorghe Jurma, Daniel Tei ș.a.) până la ultima, *Prietenii despre care nu mai știi nimic* (în care semnează Alexandar Stoicovici, Ana Pușcașu, Marius Aldea, Octavia Sandu, Beatrice Serediuc, Ioana Duță, Eliana Popeti, Bogdan Munteanu, Alex Condrache, Alexandru Colțan).

A GÂNDI ESTE O CALE SPRE O VIATA MAI BUNA (II)

JEAN-MARIE SCHAEFFER

Ilinca Ilan: *Vorbind de texte scurte, ajungem la ultima dumneavoastră lucrare, din 2011, Petite écologie des études littéraires. Deși nu sînteți cîtuși de puțin un scriitor înclinat spre lamentații, în această lucrare recunoașteți existența unei crize, nu atît a literaturii, cît a studiilor literare. Ce a determinat această criză și la ce remedii s-ar putea recurge?*

Jean-Marie Schaeffer: De fapt, această carte este dezvoltarea unei conferințe pe care a trebuit să o repet, cu variații, de mai multe ori, cînd eram invitat să vorbesc despre starea actuală a studiilor literare. Observam că abordînd această temă în fața literaților, atingeam un subiect dureros și asta pentru că ei se comportau asemănător unui om care, nereușind să asambleze o mobilă, nu caută să vadă ce a greșit, ci dă vina pe mobilă și deplînge calitatea mizerabilă a mobilei de azi față de cea din trecut. Astfel, dacă dădeau peste greutăți în predarea literaturii, spuneau că literatura e în pericol, că a scăzut dramatic interesul pentru literatură și așa mai departe. Or, eu n-am gîndit niciodată așa și nici nu înțeleg cum se poate gîndi în felul ăsta: doar dacă pui semnul egal între literatură și un anumit sector al faptelor literare, adică un canon. După părerea mea, impresia că există o criză poate că se datorează faptului că n-am cercetat cum trebuie de unde vin studiile literare, care este locul lor între științele umane și sociale, care sînt obiceiurile proaste pe care le-am deprins de generații, care sînt neînțelegerile și confuziile pe care le perpetuăm fără să ne dăm seama și, în fine, care sînt mijloacele de a scăpa de ele. Publicînd cartea, am crezut că va provoca reacții negative, întrucît eu nu adoptam poziția devenită clasică, de apărător al marii culturi în fața invaziei culturii de masă, însă a suscitat un mare interes mai ales printre profesorii de literatură care predau la liceu și la gimnaziu. Altfel spus, aceste persoane care se confruntă în modul cel mai direct cu viitorii cititori, observaseră că problema nu este neapărat legată de o pretinsă decadentă generală și de o dispariție a culturii, ci pur și simplu de adecvarea între felul în care literatura e prezentată elevilor și realitatea socială în care se manifestă ea.

Cred că o mare problemă, cel puțin în Franța, a fost că a existat mereu o confuzie între cele două funcții pe care le are literatura: una dintre funcții e aceea de instrument pentru transmiterea unei tradiții culturale, deci a unor norme culturale de orice tip, fie că e vorba de canon sau de contra-canon, iar cealaltă funcție este funcția cognitivă, legată de înțelegerea a ceea ce este literatura în sine și cum funcționează ea, indiferent de tradiția culturală căreia îi aparține. În universități, cele două chestiuni au fost tratate laolaltă, ceea ce a condus la o situație cel puțin uimitoare, anume că abordarea cognitivă și-a redus atît aria întrebărilor considerate permise și valabile cît și domeniul de obiecte statuate ca fapte literare. Se considera de la sine înțeles că putem tranșa între ce este literatură și ce nu este literatură. De asemenea, nu se considerau obligatorii întrebări ca acestea: de ce în anumite epoci programele școlare consideră că anumite fapte țin de literatură iar altele nu țin de literatură; care e legătura între ceea ce elevii citesc la școală și ceea ce citesc în afara școlii; în fine, care e diferența între modul de lectură de la ore și modul de lectură pentru care aceste texte au fost create, pentru că rar se întîmplă ca o operă să fie scrisă ca să fie citită la școală. Dacă la școală tînarului cititor i se impune

un sistem de lectură care e un conglomerat format pe de o parte din norme care stabilesc dacă o anumită expresie literară e legitimă sau ilegitimă, și pe de altă parte din analize tehnice foarte sofisticate, atunci efectul e previzibil: cea mai mare parte a elevilor nu vor mai avea chef să citească.

Or, elevii citesc mai mult ca în trecut, numai că altfel de texte și pe alte suporturi, și dacă nu mai citesc textele "literare" în sensul școlar, aceasta se datorează în parte și faptului că la școală acestea nu le-au fost prezentate ca texte care le-ar putea plăcea și care merită să fie citite. Iar o soluție simplă ar fi lectura acestor texte la ore. De obicei, orele de literatură sînt cam în acest gen: se citește un fragment scurt dintr-o operă, acesta este analizat formal, elevilor li se cere să reflecteze asupra semnificației lui și cam asta e totul, se trece la alt fragment. Procedînd astfel, profesorii cred că elevul ar putea ști ce este literatura. E ca și cum ai spune cuiva: o să vă fac să înțelegeți și să iubiți pictura cu ajutorul unor diapozitive ce conțin detalii din picturi, pe care o să le proiectez cinci minute și o să vă cer să analizați și să-mi spuneți unde-i punctul roșu și unde-i pata verde, iar după niște ani o să știți să apreciați pictura. Nu, nu cred că există nici o scurtătură: ca să înțelegi literatura trebuie să citești mult, iar profesorii n-ar trebui să creadă că pierd timpul citind pur și simplu, fără să analizeze, capitole întregi din romane, sau chiar romanul întreg, împreună cu elevii.

În timpul lecturii, elevii reflectează, iar analiza ulterioară nu se poate face decît pe baza acestei reflecții ce ar trebui să le devină constantă și familiară. Lectura intensivă la ore, însoțită de explicația din partea profesorului a termenilor neclari, e mai potrivită, cred eu, pentru că din masa enormă de materiale citite elevul va alege să facă selecția faptelor literare. Însă nu se poate ajunge la un asemenea rezultat dacă vedem literatura ca formată din structuri și extragem o bucată spre analiză, vedem căreia structurii îi aparține și, ulterior, cînd ne aflăm în fața unui nou text, ne bucurăm că recunoaștem aceeași structură. Încercarea de a aplica analiza la un moment nepotrivit și dintr-o perspectivă greșită este complet distructivă și cred că în asta constă partea proastă a spiritului analitic pe care, în alte privințe, îl consider pozitiv. În Franța, spre deosebire de Germania sau alte țări, metoda structurală se folosește în studiul literaturii încă din gimnaziu. Deja de la doisprezece ani copiii încetează să mai citească la oră împreună cu profesorul, fiind îndemnați în schimb să caute în fragmentele extrase cine e actantul și cine e opozantul, ce fel de narator avem și așa mai departe. Ce mă surprinde e că această metodă a putut să persiste atît de mult timp. Așadar, în loc să vorbim de o criză generală a valorilor și o decădere ireparabilă a literaturii, cred că n-ar trebui decît să facem o mică schimbare în abordarea studiilor literare și să renunțăm la un obicei prost.

— *Să înțelegem că nu există o criză reală a studiilor umanistice?*

— Cred că dacă un istoric și-ar propune să studieze această problemă, ar descoperi că fiecare generație vorbește de o criză, fie a studiilor umanistice, fie a literaturii, fie a filozofiei. De cînd m-am născut, am fost martorul unor nenumărate crize, dacă ar fi să mă iau după cei care le proclamau. Dar cred că e vorba de mișcări la suprafața apei, nu de probleme reale. Cel mult, pot fi indicii ale existenței unor adevărate probleme și nu vreau să spun că de fiecare dată cînd se

vorbește de criză, e vorba de o percepție greșită. De pildă, cînd Broch vorbea de criză, el nu se înșela: în anii '30 absolut toată lumea putea să vadă că există o criză reală, iar ceea ce e interesant în cazul lui Broch este reflecția asupra acestei crize, nu semnalarea ei. De altfel, această problemă a crizei valorilor, care era o constantă a mediului său, nu este o falsă problemă: valorile sînt rezultatul unei negocieri și e normal ca ele să fie mereu în criză, pentru că societățile umane nu sînt niciodată stabile, ele evoluează într-un sens sau în altul. Faptul că valorile se află în criză e poate doar un semn că există valori, că ele nu s-au transformat în niște forme fixe și constrîngătoare, considerate ca de la sine înțelese. Cînd valorile nu mai sînt tratate ca realități flexibile, negociabile, supuse dezbaterilor, ele nu mai sînt valori. Or, acest lucru îl înțelegeau și Broch și alți gînditori care reflectau asupra crizei valorilor din perspectiva maleabilității acestora. În schimb, pentru alți oameni, faptul că propriile lor valori se află în criză e un semn că totul se află în criză și că e nevoie de o reorientare totală a umanității ca să putem ieși din această stare. Oricum, crizele generale sînt rare și punctuale: în Germania nazistă, de pildă, sau în țările comuniste, toate valorile sociale și chiar cele umane, erau în criză, dar acest lucru nu se întîmpla la nivelul întregii umanități. Nazismul, de pildă, a fost învins pentru că alte țări de pe glob, care nu erau în criză, s-au mobilizat pentru a pune capăt acestui regim fundat și el pe valori, dar pe valori incompatibile cu valorile comune ale umanității.

Dar, pentru a reveni la întrebarea dumneavoastră legată de criza studiilor umanistice, în primul rînd vreau să subliniez că eu nu mă consider un reprezentant tipic al mediului academic francez și, în comparație cu colegii mei, nu sînt atît de ostil transformărilor prin care trec actualmente instituțiile de învățămînt. Nu cred într-o criză a universităților, într-o criză a culturii sau a literaturii, însă cred că este posibilă izbucnirea unei crize a ideii europene. Nu am ajuns încă aici, dar tendința există, iar faptul că țările occidentale, în loc să se deschidă, încep din nou să se închidă asupra lor însele mi se pare un simptom îngrijorător. Cred că momentele în care gîndirea europeană a avut cea mai mare forță au fost cele în care ea se deschidea către gîndirea non-europeană. Or, în prezent trecem într-adevăr printr-o criză internă, legată de viața noastră în comun în acest continent și că, dincolo de discursul legat de ceea ce avem în comun, se dezvoltă nenumărate forme de egoism național și regional care riscă să ne separe de alte culturi. Și cînd spun alte culturi, nu mă gîndesc doar la cele situate peste oceane și mări, ci chiar la culturile din interiorul Europei. Europa înseamnă o tradiție

comună care e ansamblul unor tradiții divergente și tocmai suma acestor divergențe e cea care, paradoxal, ne unește. De la crearea statelor-națiune, Europei i-a venit greu să gîndească nu doar alteritatea din apropierea sa, anume celelalte țări, ci și alteritatea din interiorul fiecărei națiuni. Nu e vorba doar de minorități naționale, ci și de minorități de gen, de minorități sociale, de microculturi extrem de diverse. Soluția pentru ieșirea din criză nu este unitatea, definirea unității, ci găsirea unor punți de legătură cu aceste alterități, pentru că, înmulțind punțile, identitatea noastră se creează ca o rețea de diferențe care, la modul ideal, ar fi deschisă către exterior.

Mi se pare îngrijorătoare reapariția discursurilor xenofobe și a unui soi de egoism național care, deși a existat întotdeauna, nu s-a așezat cu atîta dezinvoltură, ci a participat la negocieri. Negocierile au loc pentru că există diverse forme de egoism care intră în conflict, și din aceste negocieri cel mai adesea rezultă formule de compromis care fac să avanseze ansamblul. Însă din momentul în care egoismul nu mai este folosit în apărarea intereselor proprii localității, regiunii sau țării, ci este revendicat deschis, atunci el intră din nou în sistemul de reprezentări comune ale societății ca o valoare. Și acest lucru e periculos, pentru că noi trăim realitatea în lumina reprezentărilor comune de care mediul nostru e impregnat. Reprezentările comune sînt pe cît de utile pe atît de periculoase. Partea lor pozitivă, forța lor, constă în faptul că ele îi permit individului să nu trăiască într-o insecuritate psihică permanentă. E oarecum ca siguranța pe care ți-o dă familia și sentimentul că poți oricînd să contezi pe sprijinul celor apropiați. Partea lor negativă, pericolul lor, constă în faptul că orice sentiment de incluziune poate să se transforme într-un sentiment de excludere a celui alt. Iar cînd sentimentul de incluziune nu funcționează îndeajuns de bine, dintr-un motiv sau altul, se poate ajunge ca în loc să încercăm să rezolvăm problemele din interiorul comunității, să ne fixăm atenția asupra unui element exterior și să căutăm un fel de țap ispășitor pentru propriile noastre dificultăți. În acest caz, reprezentările colective duc la crimă, așa cum s-a întîmplat de atîtea ori în istoria umanității. De aceea mi se pare util ca reprezentările colective europene să fie cît mai cosmopolite. De fapt, cosmopolitismul, așa cum l-a prezentat Kant și cum continuăm să-l înțelegem, este cel care ne permite să menținem o dinamică socială și culturală deschisă și să ducem o viață în comun, tratîndu-ne ca oameni, nu ca niște categorii umane care se exclud reciproc.

Interviu realizat de
ILINCA ILIAN

PUNTI ÎNTRE TEHNOLOGIE ȘI TRADITIE (II)

DAVID CRYSTAL

Cristina Chevereșan: Vorbeam despre apariția unor coduri, a unor stiluri diferite. Cum le tratează și le integrează cei din mediul academic? Sunt sigură că ați avut ocazia să observați diverse zone universitare și reacțiile lor specifice. Mă gândesc, de exemplu, la rezistența inițială a secolului XX față de incorporarea culturii populare în ceea ce se considera a fi "cultura înaltă", literatura "de bună calitate" etc. Cum credeți că reacționează lumea academică în zilele noastre?

David Crystal: Reacția cu privire la noile tehnologii este încă destul de firavă, din simplul motiv că foarte puțini universitari chiar studiază aceste lucruri. Am fost la câteva conferințe și participarea e foarte modestă. Îmi amintesc că, atunci când îmi scriam prima carte despre limbă și Internet, în anul 2000, am simțit că pot face acest lucru deoarece subiectul exista deja de aproximativ zece ani și se făcuseră destule studii care să-mi dea posibilitatea să mă sprijin pe umerii cercetătorilor de atunci și să elaborez un material introductiv pe această temă. Prin urmare, am luat legătura cu unii dintre cercetătorii americani care se ocupau de acest subiect (America fiind locul unde te aștepti să se facă majoritatea cercetării). I-am întrebat câte persoane făceau cercetare în domeniu la ei iar răspunsul a fost: "Vreo șase sau șapte". Era foarte puțin! Existau câteva nume foarte cunoscute, precum Susan Herring, de exemplu, dar nu multe. Zece ani mai târziu, lucrurile stau ceva mai bine. Există conferințe pe această temă, reviste online și altele asemenea, dar a durat surprinzător de mult până ca lucrurile să se pună în mișcare.

Ce trebuie, deci, să facă mediul academic? Nu pot vorbi decât din perspectiva lingviștilor. Psihologii, sociologii, fiziologii și alte tipuri de specialiști au lucruri diferite de spus despre Internet. Lingviștii vor spune următoarele: prima sarcină a lingvisticii este întotdeauna documentarea, descrierea. Există o mitologie uriașă, despre care am discutat parțial în legătură cu mesajele scrise. Aceeași idee se aplică, însă, tuturor produselor de acest gen. Ce este blogging-ul? Din punct de vedere lingvistic, ce se petrece într-un blog? Ce tip de construcții e probabil să întâlnești? Cât diferă ele față de engleza standard, româna standard sau orice altceva? În cea mai mare parte, nu avem nici cea mai vagă idee.

Engleza și alte câteva limbi au fost studiate în măsură considerabilă, dar majoritatea limbilor din lume nu au fost urmărite deloc din punctul de vedere al impactului noilor tehnologii asupra lor. Cred, deci, că totul se învârtă în jurul descrierilor elementare - de vocabular, gramatică, ortografie și, desigur, pronunțare (pe măsură ce Internet-ul dobândește o tot mai pronunțată componentă audio) -, al prezentării și comparării acestor descrieri. Problema e că tehnologia nu stă pe loc. Pentru lingviști, cea mai mare dificultate constă în faptul că tehnologia evoluează și, în consecință, limba însăși evoluează mai repede decât pot ei ține pasul.

Cel mai bun exemplu e Twitter, apărut în 2006. Mesaje scrise pentru Internet, sms pe Internet, trimiterea de mesaje pe care le poate vedea toată rețeaua: aceasta era ideea. La început, mesajul de întâmpinare pe Twitter era "Ce faci?" Oamenii răspundeau și își trimiteau mesaje în funcție de asta. S-a dezvoltat, prin urmare, un gen foarte personal, introspectiv, care includea, de exemplu, o mulțime de pronume la persoana I. În noiembrie 2009, Twitter își schimbă mesajul de întâmpinare în "Ce se întâmplă?" E o schimbare fundamentală de perspectivă. Acum, privirea se îndreaptă spre exterior. Twitter devine brusc un site de știri. Oamenii încep să facă publicitate, editurile anunță lansări de carte și alte asemenea.

E vorba mult mai mult de persoana a treia decât de persoana întâi. Nu în întregime, firește, dar schimbarea de limbaj e notabilă.

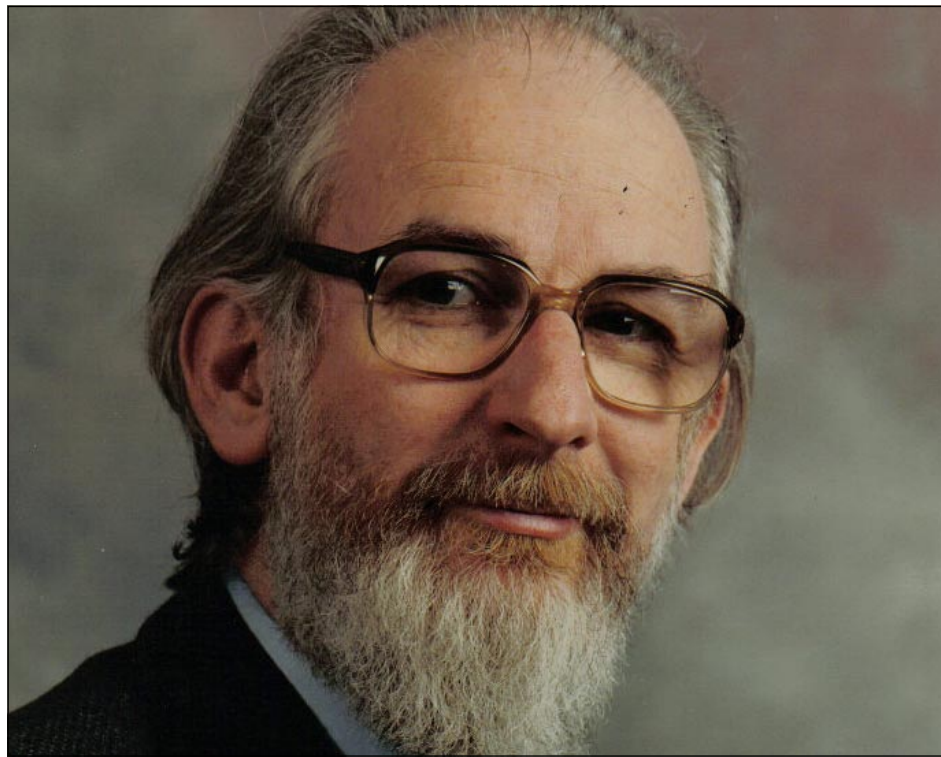
Iată, deci, cum stau lucrurile: bieții lingviști care, între 2006 și 2009, încercaseră cu disperare să descrie cele mai recente fenomene ce se petreceau pe Twitter, descoperă brusc că toată munca lor ține, de acum, de lingvistica istorică. Se terminase! Și Twitter e doar un exemplu. Ce se va întâmpla anul viitor? Aceasta e problema! Încă nu am văzut nimic în ceea ce privește Internet-ul. Și nu a apărut decât de douăzeci de ani! În următorii douăzeci vom fi martorii unor dezvoltări uriașe, greu de imaginat. Mai precis, Internetul se va concentra tot mai mult pe componenta orală. În acest moment, doar aproximativ 10-20% din Internet e vorbit; totul e grafic. Lucrurile nu vor mai sta la fel în 2020. Va fi exact invers. Cea de a doua mare schimbare privește faptul că Internetul va fi tot mai mobil. Acum câțiva ani am participat, în Statele Unite, la o conferință organizată de câteva agenții de telefonie mobilă și publicitate. Acestea anticipau că, în următorii 5 ani, cam 80% din întregul acces la Internet se va face prin telefonul mobil. Terminalul de computer va ține în curând de domeniul trecutului. Ce impact va avea acest lucru asupra limbii? Ecranul telefonului mobil nu e prea mare. Câtă informație se pierde? Brusc, apare un nou domeniu de cercetare.

Acestea sunt doar două din direcțiile în care ne îndreptăm. Marea problemă a lingviștilor este, deci, cum să țină pasul. Personal, am întâmpinat obstacole deosebite în ultimii zece ani. Prima ediție din *Language and the Internet* a apărut în 2001. Ea vorbește despre World Wide Web, lumi virtuale, e-mail, chat rooms, nu și despre bloguri sau instant messaging, pentru că eram în 2001. Editura Cambridge mi-a explicat că trebuie să scot rapid o nouă ediție a cărții, revizuită și adusă la zi. Am început, deci, să lucrez la ea. Am inclus un capitol despre bloguri și unul despre instant messaging. Cartea a apărut în 2006 fără a menționa Facebook sau YouTube, întrucât acestea nu ajunseseră produse majore câtă vreme era încă în lucru. S-ar putea crede că trebuie să scot, iar, o nouă ediție. Ei bine, m-am hotărât să scriu o altă carte în loc. Până la urmă, însă, asta e marea problemă. E foarte dificil să ții pasul!

C.C.: Ce ne puteți spune despre blogul dumneavoastră? Ce conține, cu ce se ocupă? E evident că vă interesează foarte mult și partea practică a lucrurilor, nu doar cea teoretică.

D.C.: Sunt întrebat mereu: "Sunteți pe Facebook? Sunteți pe Twitter?" Răspund: "Nu, nu sunt". "De ce?!" E foarte simplu. Dacă ai un cont de Facebook sau Twitter, acumulezi un număr de prieteni, de persoane care urmăresc ce postezi și așa mai departe. Se creează în universul online așteptarea că vei continua să trimiți regulat mesaje, dar pentru asta trebuie să-ți găsești timp. Odată ce ai început, ai o responsabilitate față de cei care te urmăresc. Dacă nu mai scrii, oamenii se simt dezamăgiți sau cred că ai murit. M-am hotărât, deci, să nu fac asta, din pură lipsă de timp. Am conturi pe ambele site-uri pentru a-mi proteja identitatea - furtul de identitate e foarte frecvent -, dar singura mea activitate online e pe blogul personal și mi-e greu să mă țin chiar și de asta.

Este vorba de un blog reactiv, nu de unul proactiv. Există două tipuri de bloguri: unele pe care scrii pur și simplu ce ți se întâmplă în ziua în curs și altele în care răspunzi anumitor solicitări. Blogul meu face parte din a doua categorie. Postez doar ca răspuns la întrebări care îmi parvin, de obicei, prin e-mail. Primesc zeci de mesaje zilnic, de la oameni care îmi adresează întrebări punctuale despre chestiuni lingvistice. Dacă sunt de interes general, postez

răspunsurile pe blog, economisind foarte mult timp. Unele întrebări se repetă de nenumărate ori și, odată ce ai postat deja ceva în acest sens, poți spune: "Răspunsul se găsește deja pe blog". Ideal ar fi, deci, să scrii odată la câteva zile, dar e un adevărat noroc dacă îmi găsesc timp pentru o postare sau două pe lună. Știu cât timp necesită! Blogging-ul e o responsabilitate, nu ceva ocazional. Mă ocup de asta în măsură posibilităților.

C.C.: Sunteți, evident, dedicat fenomenelor pe care le studiați! Ați menționat faptul că Internetul va deveni probabil un mediu 80% oral, vorbiți mult despre globalizarea limbii engleze: credeți că engleza vorbită a devenit și va rămâne noul standard mondial?

D.C.: În viitorul previzibil, da, nu încăpe îndoială. Pe termen lung, nu se știe. Cine ar fi putut prevedea, cu un mileniu în urmă, că peste o mie de ani aproape nimeni nu va mai ști latină? Ai fi fost considerat nebun să spui așa ceva. Va folosi toată lumea engleza peste o mie de ani? Cine știe? Nu neapărat! Poate până atunci vom vorbi marțiana! Dar în ce privește viitorul previzibil, engleza nu are competiție serioasă pentru rolul de *lingua franca* mondială. Există limbi care pot formula pretenții. Spaniola, de exemplu, e limba al cărei număr de vorbitori crește cel mai rapid, dar nu are sprijinul politic necesar pentru a concura cu engleza. Chineza are cel mai mare număr de vorbitori nativi și, de asemenea, o diasporă considerabilă. Pentru moment, însă, pe chinezi nu sunt îi interesează ca limba lor să se internaționalizeze. Toți învață engleza! Araba ar fi o altă posibilitate; ar putea deveni atât de pregnantă încât toată lumea să considere că e util să o învețe. Mai sunt și alte posibilități dar, pentru moment, niciunul din aceste scenarii nu e probabil în viitorul previzibil. Nici măcar în următoarele câteva sute de ani. Engleza își păstrează supremația.

Internetul a accentuat această tendință. El a debutat exclusiv în engleză în anii 1990, însă până în 2000 devenise doar 70-80% englezesc. Prin 2003, peste jumătate din serviciile de găzduire web din lume erau în alte limbi. La ora actuală e foarte dificil să numeri limbile folosite pe Internet, întrucât rezultatele variază în funcție de ce anume iei în calcul: pagini, site-uri, servere. Se pare că anul acesta sau la anul, din totalul de oameni care accesează Internetul, cel mai mare grup va fi reprezentat de chinezi. Vorbitorii de engleză se vor plasa pe locul doi. Aprecierea se bazează strict pe demografia locului de unde se loghează oamenii, deci trebuie să fim prudenți. Faptul

că intri pe Internet din China nu înseamnă neapărat că ești vorbitor de chineză, dar e foarte probabil. Se crede că în cursul acestui an engleza va fi detronată din poziția ei de cea mai utilizată limbă, deși statisticile sunt oarecum incerte.

În general, Internetul devine din tot mai multilingv. Probabil că sunt cel puțin 2000, poate chiar 3000 de limbi pe Internet în momentul de față. Unele sunt foarte puțin reprezentate prin site-uri dar, totuși, Internetul a devenit o mină de aur lingvistică, în special pentru limbile periclitare. Dacă ești vorbitor al unei limbi pe cale de dispariție, o poți pune pe Internet și va sta acolo cu mândrie, ca oricare alta. Numeroase limbi amenințate folosesc actualmente Internetul pentru a se revigora.

C.C.: Am observat că oamenii se așteaptă să fiți un povestitor al limbii engleze. Care dintre multiplele povești ale limbii engleze pe care le spuneți și scrieți de atâta vreme vă e cea mai dragă? Câte povești sunt? Care vi se pare cea mai interesantă?

D.C.: Îmi e imposibil să răspund. Nu am preferințe. Lingviștii, - sau cel puțin acest lingvist -, nu au preferințe. Fiecare poveste e fascinantă în felul ei. A trebuit, totuși, să dau un fel de răspuns acum câțiva ani, când Biblioteca Britanică m-a rugat să mă ocup de o expoziție dedicată limbii engleze. Era pentru prima dată când organizau așa ceva: se numea *Evolving English (Engleza în evoluție)*. O expoziție este, de fapt, un șir de povești, așa că a trebuit să le selectez. Am făcut-o în colaborare cu echipa de la Biblioteca Britanică. Mi s-a părut dificil, pentru că nu ne refeream doar la Marea Britanie, ci la întreaga lume unde se vorbește sau scrie în engleză. Fiecare loc îți face cu mâna, rugându-te să îl incluzi. Ești obligat să faci o alegere și, până la urmă, am făcut-o. Am selectat două sute cincizeci de povești care să fie spuse, dar nu pot opta pentru niciuna drept favorită. Fiecare e pur și simplu fascinantă când te concentrezi asupra ei. Când te apuci s-o studiezi sau s-o recitești, începi să vezi lucruri pe care nu le observaseși niciodată înainte și te absoarbe total. Dintr-o dată, pentru acel scurt moment, îți reînnoiești legătura cu respectul text, cu autorul sau perioada vizate. Treci, apoi, la altceva și lași totul în urmă. Prin urmare, mi-e imposibil să indic o singură poveste preferată.

Va urma

Interviu și traducere de
CRISTINA CHEVEREȘAN

CE AM FOST ȘI CE-AM AJUNS^(TV) CE-AI VRUT SĂ FII (ÎN COPILĂRIE) ȘI CE AI AJUNS (LA MATURITATE)

DAGMAR MĂRIA ANOCA

Mă văd nevoită să recunosc că aș fi răspunsului la delicata întrebare "de când știi românește" (eu declarându-mă de naționalitate slovacă, dar fiind bilingvă, o corcitură cum se zice, cu tată român și mamă slovacă), trebuie să răspund că nu știu, nu țin minte, nu mi s-a întipărit în memorie momentul decisiv în care am luat hotărârea (fie s-a hotărât) să ajung scriitoare. După cum dintotdeauna am înțeles cele două limbi (slovaca și româna), la fel, de când mă știu, voi am să fiu scriitoare.

Practic, copil fiind, am dedicat câteva versuri părinților de ziua lor și din clipa aceea s-a știut în familie că voi fi scriitoare... Totuși, cred că această hotărâre și cunoaștere în legătură cu viitorul meu de scriitoare se datorează unui lobby nedeclarat, unor «lucrături» subliminale, în familie vorbinduse adesea de fratele bunicii mele materne care era scriitor....

Hotărârea de a fi scriitoare însă nu a însemnat că nu mi-am dorit concomitent să ajung și altceva. De exemplu, a fost o perioadă când mi-am dorit să fiu dansatoare în baruri de noapte sau de revistă. Poate și sub influența unor regrete ale mamei de a nu-și fi realizat visul – să ajungă actriță sau cântăreață, și de la care am aflat de Josephine Baker. Dar curând mi-am dat seama că nu e de mine, nu că nu aș fi manifestat sensibilitate pentru ritm, dar ritmurile mele interioare m-au îndreptat spre un alt vis, am vrut să devin cercetător. Lingvist sau literat. Chiar dacă nu-mi dădeam seama cu precizie ce presupune această profesie, știam cu certitudine un singur lucru: nu vroiam să devin cadru didactic – o meserie ingrată, de dimineața până seara să te ocupi de copiii altora, în vreme ce ai tăi rămân în seama bunicii, dacă aceștia mai trăiesc, iar dacă nu sunt ai nimănui. Dar, cum se întâmplă adesea în viață, în timpul practicii pedagogice am avut un moment de revelație, hotărâtor, îmbrățișând în consecință această profesiune, vocație, chemare, a doua cea mai nobilă...

Am debutat relativ târziu, cu un poem în proză apărut în Slovacia, iar în România în antologia al cărei titlu alcătuitorul ei, profesorul Corneliu Barborică, l-a luat de la proza lirică *Variácie* ("Variațiuni"), notând despre autoarea textului cu pricina că "e bătută de demonul artei, dar nu știe, încă, ce caută." Ei, uite, așa se face că mai caut și azi...

VASILE BOGDAN

Nu știam că această stare de topenie a creierului se numește cod portocaliu. O stare de prostrăție, în care nu se mai leagă două idei, două cuvinte, plutești ca într-un lichid amniotic și te lași purtat de instinct într-o mare fierbinte. Cam asta este situația în momentul în care Lucian Alexiu mă invită la amintiri. De unde omule amintiri când eu nu știu în aceste zile nici măcar de faptul că aș mai exista?... Deși, pe undeva, îmi pare bine să fac acest recurs la memorie pentru că atunci, cândva, totul era răcoros, o baie fără de sfârșit în bazinele orașului, o clipeală în care timpul devenise picătură de apă, dispăruse, se imaterializase într-un fel de eternitate fericită. Paradoxal, de acele călduri de altădată nu îmi mai amintesc, de

ferocitatea iernilor, în schimb, da, cum am avut plăcerea să vă relatez.

Dar să ne întorcem în copilărie încercând să scormonesc în dulapul cu vechituri după cel care eram odinioară. Poate voi spune lucruri ciudate, dar acum ce mai contează. Niciodată nu am crezut că voi ajunge scriitor. Scriitor e prea mult spus, creator, adică un om care scornește ceva, așa mai vin de acasă. Câteva mici revelații păreau atunci, prin primele clase de școală, să-mi sugereze că am în față un destin de om cu mânecuțe. Descoperisem într-o vizită cu clasa la o fabrică de textile din Timișoara plăcerea de a lucra la filatură. Muncitoarea mă văzuse holbându-mă la lucrul ei, m-a chemat cu degetul, mi-a pus un con de carton în mână, m-a învățat cum să-l umplu cu fire, cum să-l schimb, în viteză, și asta m-a cucerit definitiv. Dorisem chiar să rămân mai departe acolo, îmi găsisem drumul în viață. Mai târziu altă revelație, copilărintă în redacția ziarului "Drapelul roșu", îmi plăcuse să umplu registre cu tot felul de date, probabil datorită mamei care lucra pe atunci la secția documentare, și tria scrisorile, le înregistra, repartiza, o mană cerească de gesturi mecanice, care nu îți umpleau mintea cu prea multe lucruri. Ce mai, eram sortit să fac numai mișcări limitate, să scriu în dicteu automat, să nu îmi pun capul la contribuție pentru că de unde nu-i... Un reflex mai târziu al acestei manii a mele avea să fie acribia cu care făceam fișe din operele scriitorilor, la facultate, și curiozitatea pentru detaliul de istorie literară visându-mă, paradoxal, un urmaș al lui George Călinescu. Dar macazul destinului avea să-l mânuiască tot mama, care, prin primii ani ai facultății, m-a scos "la iarbă verde", mi-a pus, cum se spunea pe atunci, condeiul în mână și m-a condus să cunosc niște oameni. Au urmat primele reportaje, o carieră de ziarist, cărți, filme...

Probabil că țara noastră a pierdut în mine un conștient de nădejde și nici nu poate spune să s-ar fi pricopsit cu un cine știe ce mare creator într-ale frumosului, dar drumul meu spre oameni chiar că a meritat a fi făcut pentru că mi-a revelat mie însumi dimensiuni pe care nu le cunoșteam. Dacă mă uit bine în urmă chiar nu-mi vine să cred că am parcurs acest drum, o aventură pentru care cred, în forul meu interior, că merit chiar să fiu invidiat. Pentru că, așa cred eu lucrurile, orice act creator pornește de la întâlnirea cu oamenii. Ei sunt izvorul acelei energii magice care te îndeamnă să-i cunoști și să-i povestești. Am cunoscut nenumărați dintre ei și am rămas robul, "cu mânecuță", al destinului lor, într-atât de robit încât am renunțat la propria mea creație literară pentru a povesti destinele lor adevărate, a fi preocupat să strâng fiecare detaliu în întregirea unui puzzle prea mare pentru modestele mele mijloace. Firește că aici au contribuit în egală măsură experiențele mele de gazetar (nu prea am apetit pentru cuvântul jurnalist, nu face parte din timpul meu – nota Vasile Bogdan), dar și de creator de filme documentare, acestea deschizându-mi perspectiva de a înfățișa oameni cu trăirile lor, care pur și simplu ajunseseră să îmi scape din mână hoinărind pe banda magnetică după cum îi bătea capul, un spectacol fascinant. Iată, nici aici nu m-am învrednicit cu prea

multă inspirație, dacă până și eroii mei o luau razna... Deh, destin de om cu mânecuțe.

Am înțeles că trebuie să mă limitez la atât, la felul meu de exprimare cinematografică după ce l-am cunoscut mai pe îndelete pe scriitorul Titus Suci. Nu avusesem nicio idee de scriitor, dar când l-am văzut pe Titus cu câtă sudoare așează fiecare cuvânt, cum îl întoarce pe toate fețele și găsește exact fața potrivită să se îmbuce cu cea a cuvântului care urmează, mi-am zis că bietele mele cuvinte sunt cioburi de sticlă în comparație cu diamantele lui (îmi potrivește bine cuvintele! – nota Vasile Bogdan), care abia se așează în niște poteci pietruite față de drumul de beton al romanelor sale. La film e altfel, trăirea e mai frustrată, ceea ce ai adunat în vreme se așează deodată, ca un val, peste lucruri și oameni, ceea ce pare că îți vine pe moment este, de fapt, lucru ticluit cu mult timp înainte, dar aerul acesta de ușoară superficialitate dăinuiește, deși, după părerea mea, este doar o aparență. Handicapul filmului este că se consumă în derularea timpului, l-ai văzut pe vreun post de televiziune, s-a dus, gata, pe când cartea o reiei, o deschizi la o anumită pagină citești, recitești... Dar și cartea e perisabilă, filmul e acum mai la modă, încurcată treabă. Dar atât Titus cât și eu (ne leagă de fapt și o aventură comună cinematografico-literară – nota Vasile Bogdan) suntem de acord că cel mai frumos lucru în acel moment al facerii a indiferent ce (proză, film) este sinceritatea pe care o investești în actul creator, e un fel de revenire la tine, la adevărul tău fundamental.

...Și cu câtă sinceritate conștientul din mine ar fi investit toată dragostea în scrierea ireproșabilă a registrelor sale!

Iată ce încropeli de gânduri pot pluti în oceanul topit al unui cod portocaliu. Noroc că între timp a devenit galben. Acum mai pot respira. Despre ce era vorba?

**MARIE-JEANNE JUTEA
BADESCU**

Am visat să zbor. Chiar zburam. Peste arături negre, grase, mustind a apă după ploaie deasă, cu stropi mari, rotunzi, ca lacrima pe obrazul neted al Axintiei, sora mea cea mică, născută de Sfântul Dumitru, la amiază. Atingeam cu vârful degetelor, uneori, pământul. După care mă înălțam, purtată de curenți puternici, traversând în clipe, în jumătăți de clipe, hotare cunoscute-

necunoscute. Lin, alteori vijelios, despiciam aerul, devenit rar, ca o plasă cu ochiuri mari, cu care Itu pescuia vara, împreună cu unchiul meu deodată bărbăți, după ce mai anul trecut încă adormeau seara devreme, ca și noi, de abia copile, și prin care ochiuri puteai să aluneci, să pătrunzi și să te strecuri precum peștii din ieruga din ținut. Toate astea de fiecare dată, în fiecare zi și-n fiecare noapte de vară, în care fior necunoscut, mistuitor, străbătea inimile noastre încă neaprinse de nici un dor știut sau bănuit. Zburam de multe ori peste livezi înflorite. Atunci, băteam din picioare, iar cu brațele subțiri și nefiresc de lungi, împingeam nevăzute ape, ca-ntr-o mare întinsă, pe care trebuia s-o fi trecut înot. Priveam de sus toate ale lumii, minunându-mă cum de nu alunec în hăul de sub mine și cine oare mă ține cu atâta putere în bătaia iute și tăioasă a vântului. Între mine și restul care rămânea din zarea ce mă înconjură se făcea tăcere, iar tăcerea începea să dobândească diferite culori. Pluteam în lumina descompusă, în ROGVAIV-UL pe care îl repetam ca și cuvânt inedit și unic, îl repetam până la extenuare, până îi pierdeam sensul, automatismul rostirii lui, al cuvântului celui frumos și ciudat, ROGVAIV, ROGVAIV, luând locul spinnerii celei firești... Lumina se descompunea în roșu, oranș, galben, verde, albastru, indigo, violet. Curcubeu pe cer, iar eu zburând, tăindu-l, intersectându-l, îmbrăcându-mă în el, exersând visul devenirii de mâine. Acela al zborului. Am visat să-mi crească aripi. De aceea mă găsesc acum într-o continuă mirare bucură, fiindcă am dobândit dorirea, iar pentru aceasta se cuvine să rostesc răsplată : mulțumesc.

DORIN MURARIU

- ... Și ce-o să te faci când vei fi mare? Întrebare ciocan, spărgând clipa aurie a micului succes trăit în fața tuturor colegilor din clasa a treia (sau a doua?), aliniați solemn în fața drapelului național și a celui pionieresc, cu toții înțepeniți sub povara băștilor albe și a cravatei roșii, proaspăt călcați de mamele noastre atât de tinere. „Pentru merite deosebite ...”, pe epoleți îmi apărură niște trese, acul galben al unei insigne cam grele a trecut prin buzunarul de la piept al cămășii de nylon, în timp ce de pe umăr îmi atârna șnurul frumos împletit al comandantului de detașament. Era, de fapt, o victorie zdrobitoare a băieților în

neconținutele noastre contre cu fetele, ființe enigmatice, blânde sau împielitate, visătoare sau indiferente, pregătite parcă oricând să guverneze peste suita lor de prea umili supuși. Domnul învățător (curios, îi spuneam „domnu”, când toți ceilalți erau „tovarășu” sau „tovarășa”) nu prididea să ne îndemne la bună înțelegere și egalitate, iar pentru aceasta, la fiecare început de săptămână, ne amintea că trebuie să mergem spre casele noastre ținându-ne strașnic de mână, fără vreo sincopă, câte doi, câte doi, băiat – fată, băiat – fată. Marți apăreau primele pâri: ba mergeam prea repede, ba prea sacadat, ba călcam prin bălți, dar și ele, serioase... Miercuri, perechile erau destrămate, spre ușurarea noastră și spre îngrijorarea părinților, care vedeau în numeroasele biciclete și în rarele camioane pericole dintre cele mai mari. Luni, o luam de la capăt...

- Prozator! Glasul îmi va fi sunat ferm, precum „Tot înainte!”, încât tovarășele și puținii tovarășii tăcuseră semnificativ, surprinși de această opțiune poate cam avântată, nechibzuită, zurlie, chiar ruptă de noua realitate glorioasă pe care o trăia poporul, trebăluind de zor pe lângă coloanele de fum ce ieșeau din fabrici și uzine. Sigur că și cultura avea un rol important în formarea omului nou, dar ... Cu ajutorul unui dicționar tranșasem, credeam eu, apartenența la cele două căprării (prozatori, poeți), nemulțumit, totuși, de prezența onora și colo și colo, în care vedeam un semn de neiertătoare slăbiciune. Sigur, aveau un anumit farmec rândurile poezilor țacănind obsesiv până ce o anumită melodie se înfiripa în urechi și la auzul căreia unele fete respirau altfel, chiar astmatic, dar nu se puteau compara cu țesăturile celorlalți, cu atâtea și atâtea personaje ce treceau prin negândite aventuri curgând năvalnic în locuri și timpuri atât de îndepărtate, încât parcă, parcă înțelegeam câte ceva din ce va să zică ficțiune. Și cât îi mai invidiam pe cei care se luptau pentru carnea perpelită prin peșteri la focul abia stăpânit sau pe Winnetou ori pe Old Shatterhand și, mai ales, pe Nică, al cărui eu narativ părea întruchiparea minunățiilor fără pereche! Și eu mă cățărasem în cireșul falnic din grădina, ba chiar provocasem destinul aburcându-mă repetat în pomii vecinilor, cât despre scâldat, o făceam cu chiuita, zi de zi, în Timișul cu bulboane verzui sau pe șupurile cu apa cât palma, unde peștii își arătau burțile săgetând printre pietrele tocite. Ei, și?! Cum să semene proclamația și dondăneala întârziată bucheri cu lecțiile eficiente ale domnului învățător ori cu răspunsurile noastre parcă trase la șablon?

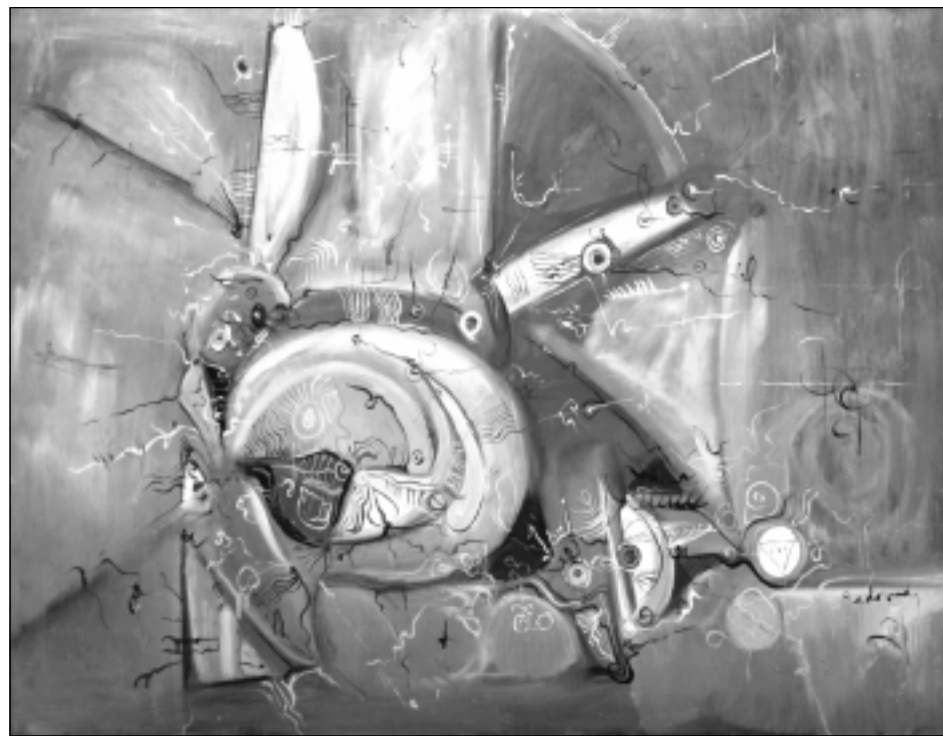
- Și ce ai scris până acum? insista vocea, mirată, probabil, de insolentul meu răspuns. Nu mi-a trebuit mult să scot din ghiozdan un caiet fără învelitoare, fără etichetă și fără o parte din cartonul copertei. Rânduri drepte, cu litere îngrijit rotunjite, egal depărtate între ele, despre munți și câmpii, o zi de vară, o zi de iarnă, toamna și recoltele, primăvara și privirile mieluților, cât și o povestioară despre un copil, pescar iscusit, marcat de întâlnirea cu un șarpe de apă ținând între fălci un pește neverosimil de mare. Autorul confruntat brusc cu dilematica opțiune narativă: eu, e!? Dar și cu nepotriva tehnica dintre frenezia diegezei și lentoarea peniței muiate des în călimara din plasticul abia inventat. Am recidivat destul de des, așa că, în vacanța dinaintea primei clase de liceu, hotărârea de a trece la roman nu a mirat pe nimeni, mai ales că, de această

dată, aveam vreo trei stilouri chinezești foarte bune. Ei bine, tot atunci, am vrut să fiu când Năstase, când țiriac, ba amândoi într-unul singur, iar în vacanțe trudeam cu spor la noua imagine. M-au cam descumpănit însă neșteptatele sugestii ale altora, care vedeau în mine un foarte bun depanator radio-tv., constructor, preot sau medic. Lumina inspirației m-a lovit decisiv la sfârșitul clasei a IX-a, când am decis să părăsesc cercul realiștilor, unde se înrola toată lumea bună și serioasă a vremii, alegând iremediabil aventuroasa gașcă a umanioarelor. De atunci, conjug, când mai spornic, când în gol, două verbe: a citi, a scrie.

LAURENTIU NISTORESCU

Formulată astfel, sintagma are puterea de a ne așeza deja într-un construct tulburător: pare-se, am fost ceva și nu mai sunt (e, recunosc, o perspectivă incomodă cu asupra de măsură), iar pe deasupra, am ajuns undeva, într-un topos care se constituie într-un fel de *terminus ante quem* – un soi de împlinire, fie ea și de etapă, a unui anume efort teleologic. Rememorez, inevitabil, din această perspectivă, o întâlnire de-acum un veac, dintr-o suită nu îndeajuns de amplă pe cât realizez acum că mi-ar fi dat peste timp sentimentul împlinirii, cu dascălul universitar timișorean Bruno Wurtz – care, către finalul unei polemici în care energia adolescenței se revărsa inutil peste limite, m-a fixat în sensul cel mai determinist posibil printr-o replică precedată de un zâmbet ascetic: "Ești tânăr, dar, să știi, o să-ți treacă".

Am resimțit de când mă știu – dacă e o ispită, mă grăbesc să recunosc că i-am cedat – o nevoie acută de a mă întoarce în propriul trecut. Nu dintr-un exces de nostalgie, nici pentru a alege altceva (adică a mă legăna în iluzia că aș mai fi cel care sunt astăzi dacă aș extrage din mine și înălțura alegerile greșite sau pur și simplu diferite – față de ce, față de cine? pe care le-am făcut), ci tocmai pentru a-mi verifica, metronomic, identitatea. Mai sunt eu cel care mă închipuiau că sunt când o așteptam pe bunica să se întoarcă din târg de la Osica? sau când m-am urcat pe cămilă la Techirghiol, iar unul dintre părinți (îmi pare rău, nu-mi mai amintesc care) mi-a zis că o să ajung pe lângă piramide și asta chiar s-a întâmplat, mai repede decât credeau ei, peste doar șapte ani? Mai am dreptul să mă raportez la adevărurile pe care le descopeream pe cont propriu, citind cărți fără coperti din casa de la Cezieni, ori discutând aprins cu prietenii de gimnaziu lugojean (pe cei mai mulți, slavă Domnului, îi întâlnesc și astăzi) ori, puțin mai târziu, cu colegii din facultățile timișorene pe care le-am traversat ca un actor care trebuie uneori să stea în așteptare luni în șir, pentru ca în două sau trei săptămâni să fie pus să alerge între mai multe platouri de filmare, stresat de teama să nu declame din greșală replicile unui rol în filmul nepotrivit? Mai pot considera ale mele – ori mă mai pot considera eu al lor – paginile de literatură pe care le-am scris la 16 ani, la 20, la 27, la 33 sau ieri? Am avut chiar foarte recent parte de un asemenea exercițiu de autovalidare, petrecut din cauză că autostrada dintre Timișoara și Arad nu putea fi părăsită la mijlocul ei, nefiind finalizată, întâmplare din care m-am ales cu o vizită în urbea de pe Mureș, pe care n-o mai călcam la pas de peste un deceniu – vai mie, dacă privesc mai bine calendarul, de peste un mileniu. Ca să beau

o cafea, am intrat într-un magazin să schimb o bancnotă – un magazin din acestea care au apărut cu zecile de mii la parterul blocurilor tip *cutie-de-chibrite* ridicate în evul comunist, pe care, cumva, reușesc să le umanizeze – însă, chiar înainte de a-i explica tinerei vânzătoare ce caut acolo, m-am trezit tradat (e un sentiment cât se poate de fizic, nu se poate să nu-l fi trăit și Dumneavoastră, cel puțin o dată-n viață) într-un alt moment al biografiei mele. Cândva, cu un sfert de veac în urmă, cam tot pe vremea când bătrânul Wurtz îmi dădea primele lecții de antropologie, în acel apartament locuia un bun prieten, cu care împărțeam pe-atunci cărțile cumpărate la "Eminescu" (la librăria timișoreană), notele de curs și ideile despre scrierile lui Gramsci, iar pe raftul pe care acum erau etalate câteva cratițe sub presiune așezam atunci – am rețut gestul până în cele mai mici detalii – o carte a lui Bioy Casares împrumutată la schimb cu "Atacul cesiumiștilor" al lui Sergiu Fărcășan.

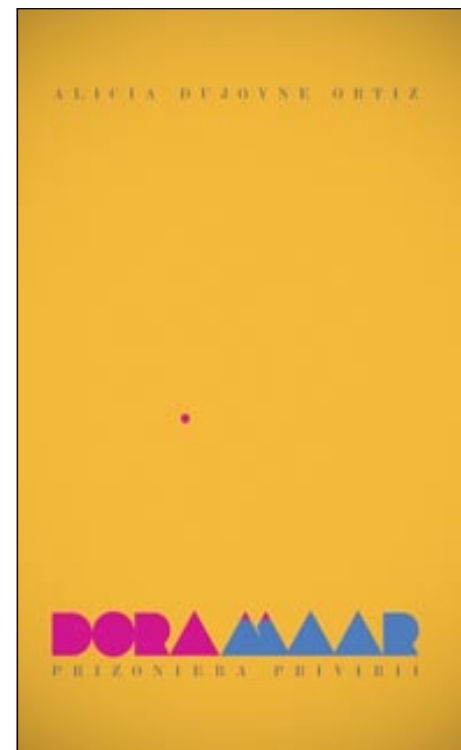
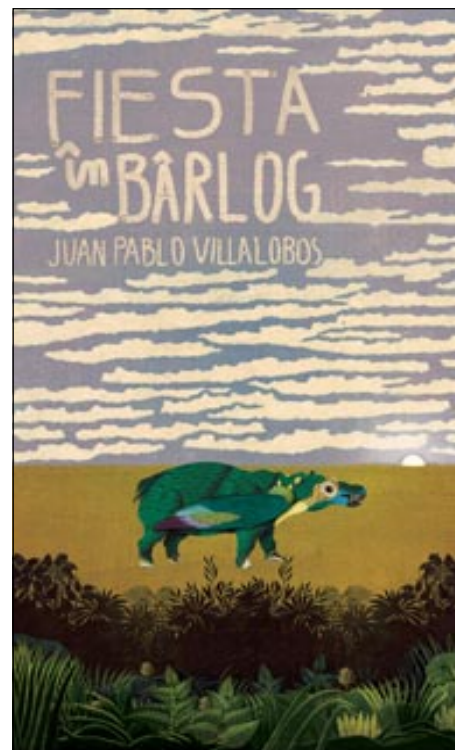
Am fost ceva atunci ce nu mai sunt acum? Am fost *altceva*? Încă am convingerea că nu. Încă mai încerc ezitări de atunci, când descopeream în nesiguranță ce realități-percepție relevau termeni precum *axiologie*,

apotropaic, *epifenomen*, pe care-i notam însetat pe marginea notițelor pe care le luam la prelegerile organizate în sălile Casei Universitarilor de pe strada Paris (un detaliu biografic care m-a împiedicat mereu să percep în cheie satirică versul eminescian *ai noștri tineri la Paris învață*). Am ajuns undeva? Am scris câteva cărți pe care le-am publicat, am scris, scriu și îmi imaginez altele pe care vreau/mă pregătesc să le public, dar nu nutresc nici o clipă senzația că am ajuns – că am coborât într-o stație, așa cum altădată coboram, numai la miez de noapte (așa era mersul trenurilor, nici o dovadă în asta de parcurs inițiativ), în gară la Câmpia Turzii, ca să încerc, o linie de autobuz mai departe, cu pipeta, gustul unui destin care n-a fost să fie.

Un refren fredonat până la saturație atunci, în conjunctura folk-pop a *optzecismului*, suna cam așa: *pentru noi, ca simpli muritori, drumul este cel mai important. Așa că respir și cuget: n-am fost (și nu sunt încă), deci n-am avut unde ajunge. Continui să devin.*

Anchetă realizată de
LUCIAN ALEXIU

NOU la CURTEA VECHE

PESTELE CEL MARE

ALEXANDRU BUDAC

Prozele lui încep abrupt, fără precizări obosite privitoare la loc, timp, biografii. Ești aruncat cu tupeu în intimitatea unor personaje, iar vocile și zigzagul cronologic îți dau fix atâta informație cât să te lămurești cu cine ai de-a face. Restul se aranjează de la sine. Caut precursorii, preț de o pagină mi se pare că-i pot numi, apoi îmi dau seama că frazarea și dialogul țin exclusiv de nervozitatea stilistică supratrată și de un perfecționism străin mai tinerilor scriitori contemporani, români și occidentali, deopotrivă. Nu imită pe nimeni. Prolific, creează în serie personaje interesante, variate. Încerc să ghicesc autorul îndărătul lor, și ezit de fiecare dată. Cosmopolitismul nu-l tentează. Aparține exclusiv acestei culturi, căreia îi cauterizează imaginativ relele și îi denunță statura pitică, fără să fie provincial, otrăvit ori blazat. Furios, da. Furia îi menține creativitatea la parametri optimi. Luciditatea îl ajută să obțină ordine artistică din haosul mentalităților noastre și din catastrofe sociale. ADN-ul poveștilor pe care ți le spune se dovedește de fiecare dată românesc, în sensul în care ADN-ul povestirilor lui Cehov e rusesc. Deși îl inspiră momentul prezent, evenimentul de curând mediatizat, zvonul stradal, dramele locale, proza impresionează printr-un grad considerabil de universalitate.

Mircea Daneliuc a debutat literar în 1997, adică la o vreme când era deja de mult un *auteur* consacrat și ar fi putut să-și savureze succesul samizdat și controversate de odinioară. Oricine a urmărit atent și pasionat cariera cineastului își poate da iute seama de ce *establishment*-ului nostru cinematografic îi crește tensiunea când îi aude numele. Doar trăim în țara unde excelența – anomalie ce trebuie numădecat extirpată prin ignorare și sabotaj – înveninează. Mi se pare însă și mai suspectă receptarea reținută a cărților lui Mircea Daneliuc din ultimii ani. Într-un deceniu și jumătate el a publicat șapte romane, trei volume de teatru și două de proză scurtă.

Am afirmat cândva că nu avem un roman al comunismului. Dar pe atunci nu citisem *Pisica ruptă*, carte ce ar trebui urgent reeditată. Ficțiune autobiografică dezlănțuită, debutul lui Mircea Daneliuc asmută într-un *standoff* ambițiile artistice și regimul totalitar, pasiunea și cea mai sinistru formă de conformism, înverșunarea de samurai la masa de montaj și abominabila cenzură, anii de dinainte și de după "Revoluție", cum o numește autorul. O piesă unicat despre prețul pe care trebuie să-l plătești când nu te înmoi la compromisuri. Final sublim, deși dureros ca un tatuaj pe inimă. Nu mă mir că *Pisica* nu intră în topurile noastre literare. Dar *Ora lanti?* Și *Cele ce plutesc?*

Cu *Băiatul fără sprâncene*. Nuvele și alte proze scurte (Nemira, 2012), Mircea Daneliuc stabilește categoric, alături de Răzvan Petrescu, standardele genului scurt. Mi se pare aproape imposibil să mai rămână loc pentru altcineva. Amândoi scriu despre România cu o singură certitudine, și anume că pot folosi ce are limba mai bun pentru a descrie o lume întoarsă pe dos. Adevăratul verdict privitor la neam și la țară, EKG-ul național, în cărțile lor trebuie căutate. Dar, sub aspect stilistic, cei doi sunt ca zodiile incompatibile. Răzvan Petrescu, mai introspectiv, poetizează funebru și alternează cu umor monologul și fluxul dialogal contrapunctic. Viața cotidiană transgresează pe alocuri plaja fantastică. România primește atunci aspectul unui ținut swifteen, de unde doctorul Gulliver ar fugi numaidecât. Pe o plută din peturi. În schimb, Mircea Daneliuc pulverizează caractere în jurul său, stăpânește magis-

tral stilul liber indirect, farsa lugubră, palma realităș aplicată usturător peste ochii rătăciți în zare. Fără iluzii, fără fașoane intertextuale. Se vor găsi puriști care să spună că scriitorul găsește surse de inspirație într-un univers sordid, de parcă peisajul din jurul nostru ar fi Edenul retrocedat. Personajele lui Daneliuc sunt monștrii comici, ofensatori tocmai pentru că recunoaștem asemănările de familie. În cele douăsprezece proze din *Băiatul fără sprâncene*, el adună perechi într-o arcă valahă. Râzi știind că vine potopul și că, odată apele retrase, nebunii vor supraviețui și vor mânca porumbelul cu tot cu crenguța verde din cioc.

Mircea Daneliuc scrie cele mai bune dialoguri pe care eu le-am citit în literatura română. Forța inventivității lui lingvistice mă surprinde la fiecare nouă carte. Argoul e așa de colorat, încât mă întreb uneori dacă autorul chiar a auzit anumite expresii sau le-a născocit ca să ajusteze felul de a fi al câte unui protagonist. Nu găsești doi vorbitori cu același vocabular. Electricianul, adolescentul de la periferie, omul legii, securistul, moderatorul tv, mecanicul auto, magistratul, soția infidelă, studentul din anii comunismului se exprimă așa cum le cere profesia, mediul, simțul moral, capriciul ori epoca. Sigur, multe dintre personaje sunt vulgare, dar proza, niciodată, pentru că Mircea Daneliuc păstrează distanța față de caracterele imaginate. Nu le îngăduie să fie previzibile sau caricaturale. Câteodată poți bănui îndărătul lor modelul inspirator, însă la final ele aparțin ficțiunilor. Toate intră-n scenă ca niște nude (uneori în sens literal) produse ale naturii. Autorul are un îndelungat exercițiu în arta reprezentării naturale. De exemplu, pe când lucrau la *Proba de microfon*, regizorul și actorii repetau pe stradă, iar dacă atrăgeau atenția trecătorilor însemna că jocul nu fusese suficient de firesc și trebuia reluat. Iată trăsătura specifică și scriitorului Daneliuc. Poveștile lui se referă exclusiv la viață – la emoții, vicii și relații interumane imediat recognoscibile. Pășișă, împrumutul aluziv, prețiozitatea simbolică nu-l interesează. Scrie cu mână sigură o proză asumat bărbătească, idiosincronică, aspră, scandalos de amuzantă. Așadar, un pol al expresivității îl constituie oralitatea. Celălalt e onomastica.

În *Băiatul fără sprâncene* îi cunoaștem, printre alții, pe Virgil Eșanu, Viorel Chiliman, Dron Stelian, Tibi Borțun, Violeta Cipciu, Rareș Ghindaru. Ei ar fi putut fi, pe rând și simplist, doar dirijorul român din Iași ajuns la New York, unde i se ascute simțul provincialismului, puștiul păduchios îndrăgostit "fatalmente" de profesoara de muzică, jandarmul gelos și brutal, nu lipsit complet de romantism (autohton, cum altfel?), căruia un pescar îi arată cum să se bucure de viață, beizadeaua cu BMW și "piți" pe scaunul din dreapta, tipa în ținută *office* predispusă la aranjamente picante sau vedeta de talk show ce trece prea tâziu prin criza vârstei de mijloc. Mircea Daneliuc nu optează pentru satira aprigă, explicită, unde numele conține deja statutul referentului. Preferă compoziția de cameră. Mai întâi te familiarizează cu fauna, îți asigură acea intimitate inconfortabilă de care nu te poți totuși desprinde întrucât te biruie curiozitatea, și astfel înțelegi că eticheta onomastică este într-adevăr indispensabilă. Pur și simplu, alt botez s-ar fi vădit inadecvat. Personajul și numele nu formează o categorie sub umbrela căreia aduni un club. Înclinația teoretică lipsește. Mai degrabă s-ar putea spune că Viorel Chiliman, băiatul ce-și rade sprâncenele, și Ticuță, alt protagonist excitat, din "Prima pană", sunt strănepoții bucureșteni ai lui Ionică cel prost, în vreme ce Tibi Borțun etalează trăsăturile

unui domn Goe din timpul celui de-al doilea mandat al președintelui Băescu. Mamașă are și ea un *upgrade*. Iar "urătul" conduce o Dacie.

Amărății, corupții, frustrații sexual, mahării stupizi, copiii (dez)abuzati, dar și oamenii cumsecade (sau care ar fi avut șansa să-și dovedească resursele de bunătate dacă s-ar fi născut în alt colton de lume) magnetizează imaginația lui Daneliuc. Întâmplările urmează direcția impusă de câte un spin etic. Diferența dintre diagnosticarea unui viciu (aspectul moral) și modul de reprezentare a viciului respectiv (abordarea estetică) e anulată fără menajamente. Traian, unchiul sexagenar din "Eseu despre plăcere", își abuzează sexual nepoțica de școală primară, pe Rodica, ca într-o parodie dâmbovițeană a *Lolitei* – a dispărut poezia, a rămas doar pedofilia. Situație atroce narată cu haz drăcesc. Avocata din "Do ut des" funcționează numai pe bază de șpagă, iar dacă trebuie să-și lepede țoalele de firmă ca să rezolve un caz, cu atât mai bine (scenă de sex dinamită!). Dar bărbații români nu poartă mănuși de gentlemeni, iar clientul cu jalba-n proțap obține greu suma cerută. Pentru studentul din "Ceaiuri reci" cantina constituie un poligon ideal de agățat fete. E sigur pe el și foarte viril, un atlet sexual: "Nu știu dacă s-a reținut, sunt un tip care mă bucur de aprecieri, mă citești imediat, pun liniștit opt pe noapte." Estet libidinos, ne oferă o taxonomie originală a formelor pe care le poate lua sexul femeii. Acum o vrea pe reținuta Diana. În toate cele trei povestiri, imoralitatea personajelor le face atractive literar (abia aștepti să vezi până unde merg), însă deznodământul te găsește vulnerabil. E un pumn în plex. Râsul îți îngheață pe buze.

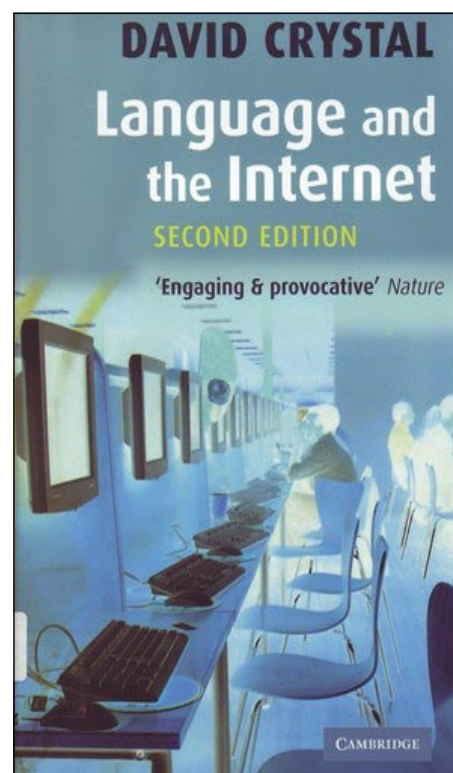
Savoarea prozelor stă în detalii. La începutul povestirii "43", Petrișor se întoarce din oraș și se așază la computer după ce se spală pe mâini, de teama epidemiei de gripă. Meticulos în a valoriza o pereche de pantofi noi, dar prea mari, ajunge într-un târziu la priveghiul prietenului Mișu, întins pe masa din sufragerie. Studiază încălțările răposatului, îl deranjează felul în care lumânarea stă strâmb

înfiptă în colac. Gesturile lui Petrișor aparțin unei sensibilități coerente. Sosit la Lincoln Center alături de instrumentiști dornici de *shopping* în Marele Măr, dirijorul Eșanu din "Paganini, nr.4" îl invită la concert pe un confrate celebru, convins fiind că acesta nu va apărea. Când maestrul rus stabilit în SUA îl onorează cu prezența, Eșanu se lasă pradă unei timidități iraționale ce-i apare invitatului străin drept crasă impolitete. Întreaga tărășenie va fi acoperită nu de Paganini, ci de simfonia sirenelor, într-un comic-amar bal al pom-pierilor.

În activitatea de critic există momente exuberante, când simți că analiza și verdictul devin secundare. Atunci scrii ca să împărtășești. Așa cum împărtășea în copilărie când dădea peste o carte grozavă. Cum ar veni, ai o ambiție curată. Mă gândesc adesea că, întâlnindu-mă cu proza lui Mircea Daneliuc, am prins peștele cel mare. Și așa vrea ca experiența mea de lectură să ajungă la cât mai mulți.

NOU la POLIROM

LECTURI, RELECTURI

NICOLETA MUȘAT

ALCHIMIE LA ROMÂNI?

"Relectura, care își are de mult motivația într-o angajare personală mai profundă, religioasă sau deja matură, dar care poate fi motivată și de o atitudine reflexivă și de dorința puternică de a înțelege resorturile textului, reprezintă latura dăruirii atenției susținute, a absorbirii sofisticate" scria în *A citi, a reciti*, Matei Călinescu (Călinescu 2003: 102), făcând distincții implicite între actul primei citiri, respectiv cel al recitirii, văzut, iată, uneori, drept o dorință de înțelegere a resorturilor textului.

Alteori, relectura își are motivația, mai simplu, în reeditare... Fragmentul de mai sus îmi permite să aduc în discuție două volume ale lui Andrei Oișteanu, recent reeditate de editura Polirom, și anume *Grădina de dincolo. Zoosophia – comentarii mitologice*, aflat la a doua reeditare, respectiv *Imaginea evreului în cultura română. Studiu de imagologie în context est-central-european* – a treia ediție, revăzută și adăugită. Pe de o parte, ele se adresează unor cititori care vor exercita asupra textului o primă și "ipotetică lectură lineară, neîntreruptă, proaspătă, curioasă, sensibilă la întorsăturile neașteptate și la dezvoltările imprevizibile ale textului" (Călinescu 2003 : 21), pe de altă parte, ambele vor fi supuse aceluși tip de relectură comprehensivă și sofisticată. Sau, în cuvintele aceluiași Călinescu: "A reciti, în acest sens, înseamnă a repeta actul anterior al citirii, dar, încă mai important, înseamnă și a redescoperi un text deja știut [...]" (Călinescu 2003 : 22).

Avatarurile volumului *Grădina de dincolo. Zoosophia – comentarii mitologice* din momentul în care volumul a fost dat spre tipar și până în momentul tipăririi propriuzise se întind pe parcursul a șase ani. Scris în anul 1974, cu titlul *Grădina de dincolo. Comentarii mitologice la basmul Harap Alb*, apare la editura Dacia din Cluj, însoțit de un alt text – *Zoosophia* – ce pornește de la albumul trupei Phoenix, *Cantafabule*. Iată ce scrie în *Prefață la ediția a doua* însuși autorul: "La vremea aceea nu era prea ușor să publici un *astfel de text*. (subl. mea, N. M.). Cu atât mai puțin să debutezi cu o lucrare care aborda probleme de istorie a religiilor, mitologie comparată, alchimie și simbolistică magico-religioasă." (Oișteanu a 2012: 7) Situația este reprezentativă nu doar pentru – ceea ce am putea numi – politicile editoriale din perioada comunistă, cât mai ales pentru maniera în care s-a înțeles să se facă etnologie în epoca respectivă. Selecția în urma căreia anumite teme sau bibliografii erau considerate in/dezirabile a ajuns să structureze evoluția unei discipline. Mitologia românească devenise un capitol ajuns la index, deși, ca un fel de completare sau reechilibrare a situației respective, un alt tip de corpus mitologic se construia, cel ce ar fi putut servi intereselor politice (ceea ce Lucian Boia numește mitologia științifică a comunismului).

Neignorând aceste aspecte ce țin de contextualizare, textul lui Oișteanu se putea reconstrui, după cum mărturisește autorul: "Mărturisesc faptul că, la propunerea editurii Polirom de a-mi reedita volumul *Grădina de dincolo* după aproape patru decenii, am căzut pe gânduri. Și asta pentru că nu mă mai recunosc întru totul în această primă carte. Azi n-aș mai scrie-o astfel. Teoretic, aveam la însemnă trei soluții: să rescriu cartea în totalitate (am renunțat rapid la această opțiune), să refuz republicarea ei sau să accept provocarea și să public cartea exact așa cum a fost scrisă. Am preferat această ultimă

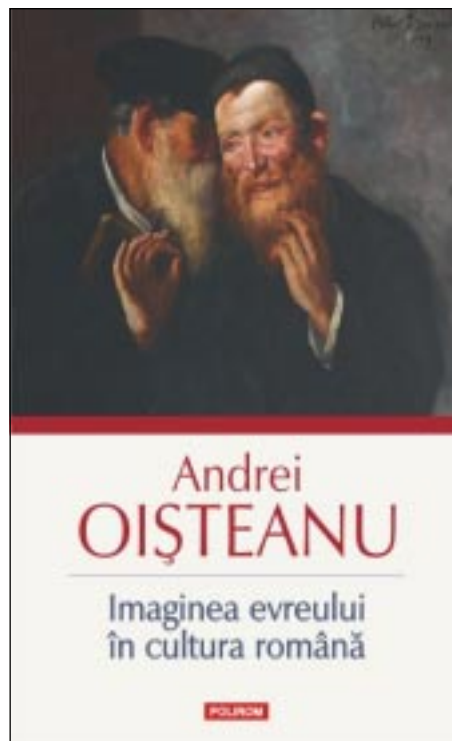
soluție. Și anume să prezint un stop cadru din evoluția mea intelectuală în spațiul public, cu reușitele și eșecurile textului, cu influențele modei epocii, cu deficiențele de documentare în România comunistă [...]. Este cred, cea mai onestă opțiune." (Oișteanu a 2012 : 8)

Dincolo de faptul că face parte din bibliografia obligatorie a oricărui student ce urmează cursurile de *Etnologie și folclor* (de la LI(T)ere), *Grădina...* este un fascinant exercițiu de punere în relație a unor concepte și bibliografii. Eclatantă sub aspectul interpretărilor, cartea este, într-adevăr, un stop cadru nu doar al evoluției intelectualului Oișteanu, ci un model de lucru extrem de valid în etnologia anilor '80, ideea centrală de la care pornește cercetătorul fiind aceea că basmele sunt remanente ale unor mituri lipsite de aspectul practic, adică cel ritualic. Aceasta este și teoria – între alții – a lui J. Fontenrose, pentru care o povestire neasociată cu un cult sau un ritual este mai bine să nu fie numită mit, ci basm sau legendă (Fontenrose apud Coman 2010 : 41), cele două fiind performate simultan. ("Mitul implică ritual, ritualul implică mit, sunt unul și același lucru", afirmă și Edmund Leach.)

În această lectură, basmul Harap Alb (cu cele 16 variante cunoscute) este văzut drept ritual de inițiere, prin care neofitul (Harap Alb) ajunge să câștige împărăția după ce trece diferite probe inițiatice, trei la număr. Capitolul introductiv *Grădina de dincolo* asigură preliminariile teoretice, în vreme ce capitolele *Piatra ca soarele*, *Daimonul cornut* și *Hieros gamos* sunt tot atâtea echivalente ale probelor inițiatice de tip alchimic. *Alchimie la români?* ar fi întrebarea pe care o consider îndreptățită pentru întregul demers de față. Da, dacă luăm în considerare că: "Alchimia n-a fost dintru început, așa cum s-a crezut, o știință pragmatică, empirică, o prechimie. Ea a fost o practică inițiativă, mistică, ritualică, magică." (Oișteanu a 2012 : 51). Ca practică ritualică, ea ar putea fi situată și în cadrele unor definiții ce exclud aspectul religios, dar îl păstrează pe cel al repetitivității actelor, al unor momente stereotipe, al legăturii de tip cauză-efect. (Rappaport 1999: 27 – 28)

La originea încercărilor lui Harap Alb (în special a celei cu cerbul fermecat) stau, scrie Oișteanu, "miturile și ceremoniile asociate unui ritual de inițiere de tip alchimic." (Oișteanu a 2012 : 62), în care călăuzitori îi sunt eroului nostru craiul, Sfânta Duminică sau Spânul însuși. Interpretările oferite se mulează pe definiția mitului, așa cum apare ea la Lévi-Strauss (dacă suntem de acord că basmul își are originile în mit): "Într-un mit se poate întâmpla orice; se pare că succesiunea evenimentelor nu ar fi subordonată niciunei reguli de logică sau continuitate. Orice subiect poate avea un predicat oarecare; orice relație imaginabilă este posibilă. Totuși, aceste mituri, arbitrare în aparență, se reproduc cu aceleași caracteristici și adeseori cu aceleași amănunte în diverse regiuni ale lumii." (Lévi-Strauss 1978 : 248), și mizează pe difuzionism cultural, dar și pe posibilitatea de asociere între "un predicat oarecare și un subiect". Astfel, idei precum aceea că paloșul lui Harap Alb este asemănător baghetei magice a lui Hermes sau trimiterile la Statu-Palmă-Barbă-Cot (sub care se ascunde, posibil, chiar Satana), cel care îi furnizează eroului obrăzarul și sabia sunt nu doar incitante, ci și confirmă cele afirmate mai sus.

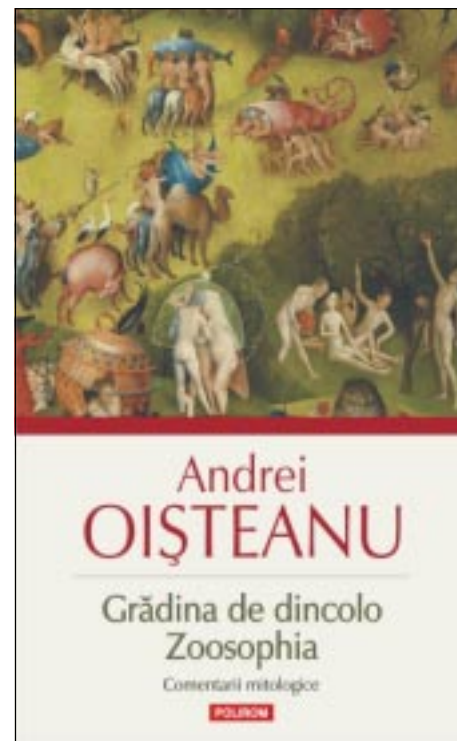
Grădina de dincolo... este un exercițiu de etnologie, o lectură obligatorie pentru cei

ce vor să se deprindă cu mitologia românească, o relectură necesară pentru cei deprinși, reprezentând un ritual de inițiere (mai degrabă profan, pentru a contopi sintagmele lui van Genep și Claude Rivière) a unui scriitor, publicarea primă fiind inițial obstacol, iar apoi confirmare de acceptare în rândul breslei.

ÎNDREPTAR PENTRU UZUL XENOFOBILOR

Din aceeași categorie a textelor structurate pe relații de *lectură – relectură, Imaginea evreului...* (ediție ilustrată) se construiește ca, evident, un text de imagologie ce funcționează asemeni parabolei talmudice invocate la început (Oișteanu b 2012 : 41): dă mai mult seama despre imaginea românului decât despre cea a evreului. Sau, oricum, imaginile celor două etnii sunt de intensități egale. Asemeni unui studiu detectivistic, volumul oferă, pe lângă partea de *Preliminarii*, patru capitole masive: *Portretul fizic*, *Portretul profesional*, *Portretul mitic și magic* respectiv *Portretul religios*, marșând tocmai pe sinonimiile *portret / poză / clișeu* și situându-se în sfera unei discuții ce pleacă de la clișee de gândire. Imaginile simplificatoare pe care le aduce în discuție autorul vin masiv dinspre două surse: *texte literare*, respectiv *documente de tip etnografic* (în special dinspre finele secolului al XIX-lea). Textul lui Oișteanu se structurează pe dihotomia evreu *real* – evreu *imaginar*, insistând, desigur, asupra celei din urmă, una dintre frazele cheie ale cărții fiind, în opinia mea: "Se pare că stereotipurile referitoare la evrei supraviețuiesc mai mult decât evreii înșiși." (Oișteanu b 2012: 121). Altfel spus, în vreme ce evreul real e din ce în ce mai puțin vizibil, cel imaginar este tot mai "vocal" și mai prezent. Întrebarea care se formulează este în ce scop (și dacă pentru vreun scop) imaginea evreului devine atât de pregnantă (alături de cea a țiganului) ca imagine a străinului prin excelență. Aș remarca faptul că, deși bibliografia este extrem de actuală, *Imaginea evreului...* nu aduce în discuție straniețata actuală a acestuia, cât mai degrabă un cumul al unor straniețări trecute. Evreul, rezultă, a fost străinul / dușmanul *par excellence* al comunităților românești: "A avea un dușman e important nu numai pentru a ne defini identitatea, ci și pentru a ne procura un obstacol în raport cu care să ne evaluăm sistemul de valori și să

ne arătam, înfruntându-l, propria valoare. De aceea, atunci când dușmanul nu există, el trebuie construit." (Eco 2011 : 10) Iar dușmanul (a se citi în acest context *evreul*) se construiește, în primul rând, discursiv. Pentru început, discursul ține de un nivel al corporalității, pentru ca mai apoi structura aceasta să se umple cu trăsături ce țin de caracter.

Cum arată evreul? Are nas coroiat, perciuni rituali ("perciunul e atât de lung și răsucit precum e exilul nostru" scrie la un moment dat Aaron Lieberman, citat de Oișteanu), e hirsut, roșcovan, pistruiat, mirosind a ceapă și usturoi; în același timp, evreica e frumoasă și elegantă, dezirabilă pentru că e exotică, totuși de neluat în căsătorie, chiar dacă e virtuoaasă: "Este întotdeauna la treabă, n-are gândul adunărilor, primbărelor, jocurilor. Sărbătorile stă acasă, se odihnește, ascultă pe tat-su citind Biblia; pe când agera româncă are gândurile la sărbători, petreceri, jocuri[...]" (Polescu apud Oișteanu b 2012: 129). Aspectul fizic, simplificator și în tușe extrem de dense, este încărcat cu imagini ale *Portretului profesional*. Evreul este în primul rând negustor, comerciant, târgoveț capabil să utilizeze istețimea pentru a reuși în afaceri, ceea ce mentalitatea tradițional românească desconsideră profund. Este menționat, între altele, un citat aparținând lui Gail Kligman "Evreii sunt invidiați de țărani din Maramureș pentru priceperea de a întoarce orice târg în favoarea lor, de a nu se lăsa trași pe sfoară de nimeni, mai pe scurt fiindcă sunt isteți." (Kligman apud Oișteanu b 2012: 180)

Tema evreității nu s-a situat între temele mele predilecte de lucru, dar aș menționa că în 2011, în timpul unor cercetări de teren în Maramureșul istoric, în Slatina din Transcarpatia, o localitate extrem eterogenă sub raport etnic, cu români, maghiari, slovaci, romi (și cândva și cu un număr impresionant de evrei – acum a mai rămas doar un cimitir extrem de îngrijit și ruinele unei sinagogi pe malul Tisei), una dintre informatoarele mele și-a amintit într-o doară că în copilărie a avut o foarte bună *învățătoară evreucă*, iar cel mai bun dentist din Slatina din vremea administrației cehe (perioada interbelică) era evreu. Relevant mi se pare nu neapărat faptul că oamenii rememorează aceste aspecte, cât acela că, tocmai pentru a întări ideea lui Oișteanu, deși nu mai sunt evrei reali în Slatina, au rămas cei... povestii.

PE DRUM GRĂȚIELA BENGA

Numai faptul că, pentru o bucată de vreme, am lăsat deoparte cronică literară m-a făcut să nu scriu, imediat după lectură, despre cea mai recentă carte de poezie a lui Ștefan Manasia. E momentul să mă aplec din nou asupra ei. Dar nu înainte de a sublinia prezența autorului clujean în spațiul cultural românesc, ca redactor la "Tribuna" și ca inițiator al clubului de lectură "Nepotul" lui Thoreau", găzduit de (cum altfel?) cafeaua "Insomnia".

Insomniac când e vorba de literatură, Ștefan Manasia caută în poezie varianta suportabilă a unei realități aproape imposibil de suportat. A fost, la început, *Amazon și alte poeme* (2003). Au urmat *când TU vii* (samizdat, 2007), *Cartea micilor invazii* (2008) și *motocicleta de lemn* (Editura Charmides, 2011). Poemele scriitorului clujean conțin o tensiune lirică provenită din interiorizare, deși suprafața discursului atrage atenția printr-o inconfortabilă concretețe imagistică. Pe Ștefan Manasia îl interesează interferențele dintre vârtejul lăuntric și geometria lumii exterioare. Sau dintre mistică și imaginarul profan, stârnit de piesele derizorii ale realității.

În *motocicleta de lemn*, Ștefan Manasia preia un ciclu de poeme din cartea de debut, însă mitologia spațială conturată în *Ostroveni. Viața și contactele* se împropătează cu alte câteva nuanțări - obținute (și) prin umbrele conturate de vecinătățile celorlalte secțiuni: *Ceva despre umanitate* și *Antwerpen* preced vechiul ciclu de poeme, amplul poem *Alevin* îl urmează, încheind formal volumul. Proiecții ale turbulențelor interioare, liniile frânte care alcătuiesc spațiul manasian - de la *Ostroveni* la *Antwerpen* - străbat suprafețe expresive și sfere asociative dintre cele mai diverse. Nu întâmplător cartea se deschide cu *Iesirea din carapace*: "cred în schimbările la nivel subcelular/ cred în prețul ce trebuie plătit/ mă-nchin homeless-ului cu căști pe urechi/ sortând resturile dintr-o pungă albastră/ cred în excavatoarele abandonate/ pe șantier/ cred în schimbările la nivel subcelular/ în bătrânele pocăite în Lennon/ și-n iarba răsărind fojgând peste tot". Ferm asumată, prezența autorului în text șterge distanța dintre acesta și obiectul poetic, structurile lor suprapunându-se în straturi una peste cealaltă, într-o alunecare lină spre și dinspre zona aflată dincolo de mecanismul cunoscut al vieții. Se întrevăd întotdeauna, în poezia lui Ștefan Manasia, unde de propagare ale unei dinamici elementare - subcelulară, preumană. Și adăpostită într-un spațiu căzut, și el, sub ceea ce putea sau trebuia să fie. Dacă *Leviția* era ultimul poem din *Amazon*, de această dată mișcarea esențială a lumii e căderea. O cădere greoaie uneori, încetinită de cupola încăpătoare a ignoranței. Sau avântată alteori, ducând balastul enorm al brutalității și al răului.

Exacerbată și exasperată, sensibilitatea poetică detectează particule infime de otrăvă și indistincte miresme toxice. Iar printr-o stranie alchimie ce însuflețește leșul și separă moleculele infestate de cele care și-au păstrat puritatea, poezia devine salvarea unui univers contaminat, dezintegrat, condamnat. Căderea nu e fatalmente irepresibilă. Într-un devorator peisaj post-apocaliptic, în care până și iubirea se dovedește a fi ucigătoare (*Collapsed in Love*), poezia se poate opune eroziunii care macină lumea din interior și care îi șterge, pe rând, șansele de supraviețuire. Poate exorciza realitatea chinuită de convulsii și eșuată în impulsuri rudimentare. Poate vindeca totodată (măcar pentru o vreme) chinuitoarea, teribila depresie.

Depresia îl însoțește fidel pe cel care trăiește într-o lume fărâmițată. Globalizată, dar sfâșiată, fragmentată și recompusă într-o alcătuire nefirească. Un hibrid tentacular stăpânește pretutindeni, alterând umanul și falsificând naturalul. Rezultatul acestui proces imund e un amalgam de reziduuri bălțind sfidător. Sau o aglomerare de reconfigurări sordide și de combinări grotesci. Nimic nu scapă contaminării, nici genele umane ("romchinezii/ chinezoace de Prahova/ în colanți-leopard/ adolescent senect/ activând foamea"...), nici morala ("cineva se combină/ pentru lunch/ corpul meu este hidos/ și etans" - *Din Orient*) și cu atât mai puțin cultura ori politica (*Periferie*).

În poemele lui Ștefan Manasia, confesiunea lirică îmbracă forme narative și se lasă învăluită de faldurile insolite ale memoriei, într-un efort bivalent - de arheologie personală și de discretă decriptare universală. E meritul poetului că știe să evite convenționalul fără a cădea în emfază și că valorifică autenticitatea fără a fi sufocat de banalitate ori transfigurată de (mimată) exaltare.

Efectul narcotizant al *Morpho Electrei* și hameiul care "a fost din nou infestat/ Cu ciuperca din care extrag/ acidul lisergic" (*Miguel*) arată, de fapt, nevoia de a găsi o (altă) soluție. O eliberare reală - care poate face parte din mecanismul subtil al sfârșitului și al renașterii. Din descoperirea prospețimii acolo unde totul pare să fie maculat. Însă această eliberare (descoperită de o ființă rănită și marginală, trăind printre "pete de hidrocarburi" și "ziduri industriale") nu se confundă cu o stare paradisiacă. Sub "privirile Cristilor/ cu alură de Rambo", alunecând printre figuri fără identitate, însă perpetuu extaziate de idoli falși (*N-am ținut să văd varanul de Komodo*), poetul mizează pe înzestrarea unor deșeuri cu sensul vieții universale. Betonul, molozul, bitumul care acoperă "bordeie de-o frumusețe insolentă" (*Periferia*), "nămolul amestecându-se/ spumă cât un frappé" (*Guștere*) și obiecte aruncate la ghenă sunt surprinse cu toată forța lor perversitoare pentru a fi reșezate, totodată, în păienjenisul invizibil al fantazării și al simbolismului. Iar eliberarea e efectul poetizării.

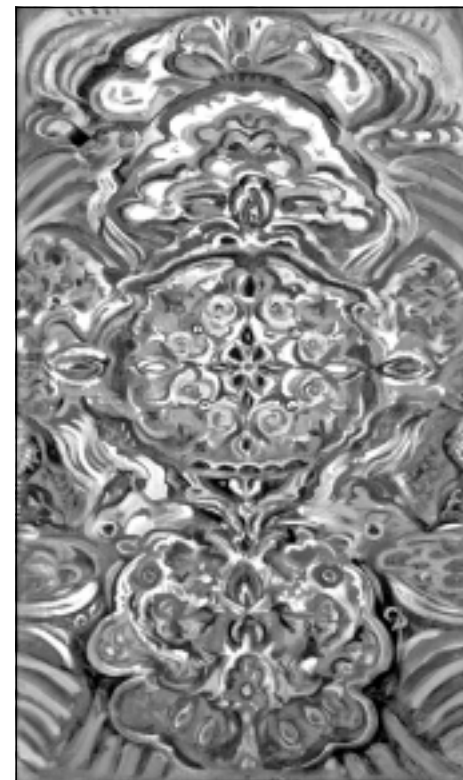
Periferică și stingheră, ironică, naivă sau revoltată, vocea poetică își rostește mesajul existențial recurgând la expresia comună. Vizionarismul liricii lui Ștefan Manasia nu decriptează un timp ce nu a venit încă, ci înlătură masca aderentă a prezentului aflat într-o teribilă eroare: "*Toți au rîs încă mai rîd* / de little miss Sunshine/ de poșeta ei cu fermoar animist/ Pentru ea farurile merțanului/ sînt pleoape/ pentru ea consoanele sînt/ end of the game/ Cît de mîndră își poartă colanții/ pe alele cu setări de peisaje/ și case : unele ascundînd/ pedofili hăituiți/ altele-abandonate de-un/ Dumnezeu nepotrivit." Suprapunerea dintre real și imaginar dă un alt înțeles vieții și jocului. Dar, mai ales, sfârșitului lor.

Multe poeme din *motocicleta de lemn*

redimensionează raportul dintre sălbatic și omul sălbătic. O întreagă literatură a exploatat mitul sălbaticului și al lumii sale răsturnate, în raport cu legile cetății. Înainte de a fi oglindire a umanului necontaminat de civilizație, starea de natură a fost sinonimă cu nelegiuirea. Cu o confuzie criminală - în absența unei ordini stabilite de ierarhii civile. Sălbaticul e, așadar, imaginea libertății anarhice. Dar și a ființării nepervertite, dacă se au în vedere derapajele omului civilizat, sălbătic de amorfirea conștiinței și de perpetua-i stare de ostilitate. Homo ferus, omul sălbătic, nu recuperează nimic din grația - chiar crudă - și din frumusețea sălbaticului. E orbit de putere și obsedat de acumulare, nu fascinat de inocența primară pe care încă o mai au oamenii Toda, "ultimii anarhi" (*Cînt*). Între sălbatic și omul sălbătic, fală e iremediabilă. Puntea de legătură ar putea fi "tchukudu", adică motocicleta de lemn, folosită de congolezi drept vehicul de transport și redescoperită de occidentali ca obiect exotic, prețuit ca ornament. Așadar, legătura dintre omul sălbatic și cel sălbătic e iluzorie, marcată formal, însă profund erodată de incapacitatea de (re)cunoaștere a umanului: "am plecat, mama/ să duc rudelor/ sacii cu mei/ la Kinshasa : roagă-te/ să nu mă țintească ăia/ din neștiință, roagă-te/ pentru cît mai puține baraje rutiere și adolescenți/ cu machette. [...] / sacii cu mei vor îndestula burți/ și le vor face să viseze :/ dacă Leopold cel Nebun/ ne-a îngăduit în cele din urmă/ Kinshasa/ eu îți voi cere/ să te oprești/ din rugăciune/ mama :// fi-voi acuma alături de rudele vii / în purgatoriul legal/ sau între hoituri/ mirosind/ dulce și împăcat" (*motocicleta de lemn/ tchukudu*).

Ștefan Manasia nu a abandonat confesiunea filtrată printr-o instanță intelectuală mereu trează, decelabilă - de altfel - încă de la *etica grunge*. Protejat de notațiile prozaice și de unele trimiteri culturale, lirismul iese la suprafața versului ca un izvor abia întrezărit, dar răcoritor și proaspăt. Odată gustat, nu i se poate pune la îndoială existența. Un poem ca *Dovleci*, de pildă, alătură concretului depriment, aparent nepoetic, o nostalgie difuză care nu încetează să pâlăie : "Mâini mari și păroase și bătătorite/ scot, până târziu în noapte, cartofii/ E lunca, de zeci, de o sută de ani/ sanctuar pentru tuberculi// Ne hărjonom în treninguri/ acoperite cu scapieți/ aproape la fel de perfecți/ și de luminoși ca dovlecii// Sub înserarea de/ periferie ideologică/ iată-i arzând roșu/ craniii aztece".

Percutantă, tumorală, paroxistică, apocalip-

tică, miraculoasă - cam așa aș sintetiza, în câteva cuvinte, lumea poetică a lui Ștefan Manasia. Cele câteva stridente militante nu reușesc să strice armonia lirică a întregului. Cu *motocicleta de lemn*, se rătăcește pe drumuri familiare și străine, deopotrivă. E modul poetului de a refuza să prindă rădăcini într-un sol fetid. Dar și de a-și păstra o prospețime tensionată - de ființă în continuă devenire. Un elogiu adus vieții și individualității creatoare, într-un timp al reificării devalizante : "I'll be there, I'll be there/ The last alevin of the first universe :// Sub sorii artificiali/ În amiaza bimilenară/ După războaiele chimice/ După islamizare/ Și reconquista/ Când biorobotii vor fi fugit din hangarele Trustului/ După Contact/ După pisicile telepat/ După planetele-spongier/ După invaziile dureroase ca Roentgenul/ După nimic/ După ce Informația/ se va fi-ntors/ prin membrana/ expiatoare/ la Dumnezeu" (*Alevin*).

Cu darul de a nu da semne de oboseală nici după a doua sau a treia încercare (de lectură), *motocicleta de lemn* arată că tehnologia pălește în fața poeziei. Prețul acesteia din urmă nu e stabilit nici geopolitic, nici ideologic.

UN FILM MUT, CU INSERTURI MINIMALISTE MARIUS ALDEA

Te aștept ca pe un glonte, apărut anul acesta la Casa De Pariuri Literare, este un debut ce a știut să se lase așteptat și căruia nu i se pot reproșa prea multe. Ana Pușcașu, al cărei nume de familie se integrează perfect în câmpul semantic al cărții, a știut să înăbușe tentația de a debuta și iată că *Te aștept ca pe un glonte* este un debut reușit, care ar putea pune în dificultate un al doilea posibil volum al autoarei. Conceput ca o poveste cu sursă biografică, absolvirea Liceului Militar, acest volum este ca un film mut care, prin inserturi minimaliste, urmează firul epic al unei disperări adolescentine. Absurdul, teama, emoția sufocată, iubirea, sentimentul inutilității și al ratării, imbecilitatea birocrăției militare, sunt câteva din obsesiile cărții. Volumul este împărțit în 3 zone disciplinare: *LM, dăre de benzină și a cincea camera*.

Cea mai densă parte a cărții, compusă din douăzeci de poeme, *LM* este poate cel mai interesant segment al volumului. Aici nu doar că este prezentată o lume aparte, atât de rar întâlnită în poezie, dar odată cu asta vine la pachet un arsenal de angoare, depresii, nostalgii, frustrări. "pe vremea când încă dormei cu/ bocancii în picioare și cu vestonul/ nedescheiat în jurul tău/ se întâmplau/ doar lucruri bune": așa începe cartea Anei Pușcașu, ca o poveste care anunță vremuri bune, de neuitat. Iată câteva din neliniștile acestui ciclu, cel mai complex reprezentat din întreg volumul: nostalgia oamenilor pe care "numai gândul că producătorul/ de arme kalashnikov ar putea da faliment/ îi mai putea întrista", sentimentul singurătății ("în mijlocul lor ești singurul", "rămân în urmă mereu/ e un fel de rugăciune să stai/ să speli cămășile albastre sau să/ trasezi linii cu var/ prin fața comandamentului"), contactul fizic cu armele morții ("toată șmecheria e să nu smucești trăgaciul/ și tot curajul de care poți de fapt să dai/ dovadă e să nu tresari când praful/ de pușcă își izbește metalic obrazul"), contabilizarea individului și confundarea lui cu obiectele din jur ("pe noi ne numărău după gloanțe/ și apoi ne trimiteau la duș"), ura și disperarea individului ("noaptea interzese adună/ în tine tot mai tare sămburele de ură"), sentimentul total al strictetei și al lipsei de evadare ("dacă te întinzi suficient vei atinge/ cu vârful degetelor cerul ăsta din sute/ de mii de cămăși albastre cu epoleți", "suntem în corpul unui deținut/ am început să-i curățăm oasele de miere", "ai 18 ani și corpul tău e un munte de rușine") etc.

Dăre de benzină este ciclul dezertării, al evadării și fugii. Aici, frica

este la ea acasă. "e ca și cum până la inima mea s-ar fi trasat/ sute de dăre subțiri de benzină și la capătul/ celălalt cineva m-ar privi în ochi". Aici, eul este unul dedublat, o parte tânjește după libertate, iar o parte este dependentă de toată această lume dură, imposibilă aproape. "frica nu trece/ când din stomac îți ies paie și/ știi cât de aproape ești". Toată această dependență se transformă în frică, paiele din stomac nu sunt decât nervii de necontrolat, iar versul "știi cât de aproape ești" are rolul de a sublinia întocmai depărtarea de libertate, de liniște. "pot să rămân așa ore în șir/ în apartamentul ăsta neaerisit/ până mă ia de-a dreptul frica". Pușcașu propune un nivel mental cu totul dezechilibrat. Frica și teroarea cresc capacitatea de auto-analiză și deopotrivă sporesc neversosimilul psihicului hărțuit: "sprijinite de portiera mașinii/ la ultimele înmormântări rădem tot mai tare". Hipersensibilitatea bruscată se transformă, așadar, în insensibilitate, în carnavalesc.

Ultima parte a volumului, *a cincea cameră* reprezintă, până la urmă, adevăratul refugiu. "încet încet învăț să împart/ apropierea în două țigări și o/ lanternă chinezească". Apropierea de sine este cea căutată în acest ciclu. Deși este folosit pluralul, acest ciclu este, la fel ca celelalte două, un exercițiu de singurătate. Folosirea pluralului îi oferă un tragism aparte: "străbatem câmpuri de mine cu aroganța/ baloanelor de săpun/ suntem ca adevărat liberi doar în camera asta" sau "sunt prima femeie corespondent/ de război prin ochii mei/ se derulează toate marile/ filme ale indiferenței". Această libertate și această indiferență mimate, simulate, aduc în discuție prezența unui personaj fără leac, de un tragism, cum spuneam, covârșitor, pentru că "pe dinăuntru sunt de fapt/ un punct de frontieră în care/ trei imigranți arabi răspund/ cu greu în engleză". Iubirea ratată și "tandă", cu un bărbat care "nu e puternic și nici bun", cu care "nu avem nimic în comun/ în afară de ecusoane", este comparată cu dărele de benzină. *A cincea cameră* este un ciclu al iubirii ratate și al singurătății.

Dacă volumul începe cu un aer nostalgic, de poveste, el se termină fără a avea, de fapt, un sfârșit clar. Se termină cu o așteptare beckettiană: "te aștept ca pe un glonte/ de calibrul mic/ ținându-mi tamplele". Povestea sugerată la început devine cu adevărat nostalgică abia la sfârșitul cărții. *Te aștept ca pe un glonte* e o carte care merită toată atenția, un debut pe care ar fi trebuit să îl avem cu toții, iar dacă nu l-am avut, să îl privim măcar cu invidie amicală.

LABIRINT CRITIC

ALEXANDRU RUJA

1. Dacă un volum, apărut prin 1991, se intitula *fragment de tăcere*, actuala antologie poetică a lui Eugen Bunaru are titlul *fragmente de tăcere* (Editura TipoMoldova, Iași, 2011), mod de a implica tăcerea ca motiv poetic fundamental. Motivul este în esență unul blagian, impus în literatură de poetul din Lancrăm, dar Eugen Bunaru nu este eminentamente un poet în filieră blagiană. Doar în măsura în care el știe și este conștient de faptul că o poezie care nu creează cultură și nu se află pe o dimensiune culturală nu există. Eugen Bunaru este un poet cultivat, cu lecturi ample și de finețe, trecut prin opera marilor poeți, care i-au marcat drumul poeziei, până la a-și găsi sunetul propriu și a deveni el însuși un poet emblematic pentru literatura contemporană. Și această amplă antologie, cu poezie de la volumul de debut – *Alegerea surâsului* (1981) – până la *Tinerețea unei umbre* (2003) – arată acest lucru.

Știu poezia lui Eugen Bunaru de la începuturile ei, am urmărit-o prin timp. El este un poet discret, mai mult retractil decât expansiv. Numai că la Eugen Bunaru discreția se asociază profunzimii. L-am apropiat de discreția ai poeziei, ca Virgil Mazilescu sau Daniel Turcea, iar prin revenirea obsesivă a unui univers de Mircea Ivănescu. Critica generaționistă împinge mereu poezia lui Eugen Bunaru spre optzecism, numai că poetul face mereu surpriza de a contrazice prin poezia sa acest verdict. Poezia lui Eugen Bunaru este mult mai largă în posibilități de interpretare și anulează mereu stereotipurile generaționiste.

Poet citadin fiind, imaginarul său poetic fixează un oraș, când real când misterios prin coborâre în timpuri imprecise, când bine conturat (numind chiar străzi, cartiere ori locuri bine cunoscute, desenând liric "caligrafia bizară a liniștii și a străzilor" ori simțind mai mult decât spațial forța seducătoare a străzii – "Stradă caldă fierbinte/ ca un lapte de mamă"), când ușor distorsionat, cu forme bizare și alunecătoare. Este un univers în destrămare lentă, erodat de inactivitate și paradoxal, savurat și simțit ca spațiu protector. Este paradisul său, chiar dacă unul în ușoară diluare, prin necruțătoarea trecere a timpului. "Mi-am împleticit viața în acest oraș / desenat de o mână virgină (mereu) a amintirilor" scrie poetul. Orașul nu este doar un motiv liric, ci un topos al metamorfozelor existențiale, de la naivitatea trăirii în iluziile tinereții la zguduirile dramatice ale timpurilor târzii. "Cândva în acest oraș imperial/ de provincie/ am visat că voi ajunge departe/ și că nu-mi voi da de-a berbeleacul/ niciodată copilăria și adolescența/ tinerețea și viața./ Acum mă spāl pe dinți/ îmi bărbieresc chipul/ iată l-am îngropat cu mine cu tot/ (a câta oară?)/ într-o oglindă supurândă/ Acum/ cobor asurzitor treptele/ deschizând poarta: o lume/ de frunze moarte/ o șansă să dispar/ ferm în aerul iertător-auriu/ de noiembrie //O șansă//

În poezia lui Eugen Bunaru se înfruntă două forțe – una malefică, devoratoare, întunecată, tangentă hadesiană, alta care trage spre coordonate mai cristaline, fragile. Lângă un spectru thanatic, dominant și halucinatoriu, se iscă insinuant și trecător imagini ce fixează dansul fulgilor, jocul cromatic al curcubeului, fervoarea clipului erotic. De remarcat că de la volumul *Trăvestire în transparența unei zile* (1996), poezia lui Eugen Bunaru se adâncește și pe o altă dimensiune – aceea a tragicului.

2. Preocuparea lui Ioan Derșidan pentru *catilinari și temperatori* este mai veche și

a făcut obiectul unui proiect de cercetare amplu și derulat în timp cu pasiune și aplicare pe opera lui Eminescu și Caragiale. "Accepția *catilinarilor și temperatorilor* ne preocupă de mai mult timp, oricum înainte de a tipări *Monologul dramatic eminescian și Nordul caragialian*, de exemplu. Ori, cum zicea un pictor: «Mi-a luat o oră de lucru, și toată viața»... Sarcasmul și spiritul critic al celor doi mari clasici înregistrează / își constituie această dimensiune blamată a structurii individului și a alcătuirii sociale" scrie Ioan Derșidan. Volumul *Catilinari și temperatori. Eminescu și Caragiale* (Casa Cărții de Știință, Cluj – Napoca, 2011, 291 p.) încununează această cercetare fundamentală pe opera celor doi scriitori emblematici. Eminescu și Caragiale sunt spirite complementare. "Accepția temperatorilor, stabilită de Ion Luca Caragiale, poate fi apropiată de cea a straturilor catilinare (catilinarilor), fixată de Mihai Eminescu." Ioan Derșidan clarifică la nivel teoretic, conceptual, cu o argumentație strânsă felul în care se configurează specificul naturilor catilinare, modul în care se poate urmări traseul de manifestare al temperatorilor. La Eminescu, situarea în spațiul catilinarului și al catilinarelor transcende și lărgeste dezbateră culturală "apropiind-o de istorie, politică și viața națională".

Autorul își susține mereu ipotezele și pe confirmări deja făcute în exegeze anterioare, într-o tendință, de altfel firească și necesară pentru corectitudinea atitudinii critice, de a uni propria argumentare cu alte opțiuni critice pe aceeași problemă. Radicalitatea atitudinii este de observat la ambii scriitori, realizată în modalități literare diferite. "Catilinarul eminescian și temperatorul caragialian au o radicalitate atitudinală care trece peste norme și proceduri și își afirmă spiritul polemic și pamfletar alături de idei și argumente sociale, politice, economice și de drept."

Criticul consideră monologul dramatic una dintre cele mai interesante fenomene ale creației eminesciene. A fost preocupat timp îndelungat de această problemă literară, pe care a aprofundat-o și a nuanțat-o mereu cu aplicație la opera eminesciană. Volumul *Monologul dramatic eminescian* (2001) a însemnat un moment și nu o finalitate în traseul hermeneutic care urmărește un element definitoriu al creației eminesciene. De aceea discuția despre monologul dramatic eminescian este reluată și în acest volum, cu aplicație pe textul literar, de la cugetările încărcate de sensul filosofic al dramei existențiale din *Sărmanul Dionis* la ceea ce criticul numește *autonomizările* din antume și postume, văzute ca "părți ale unor grandioase compoziții lirico-dramatice". În acest fel, Ioan Derșidan vede opera eminesciană în structura ei organică, în care monologul dramatic devine o modalitate de creație care structurează opera.

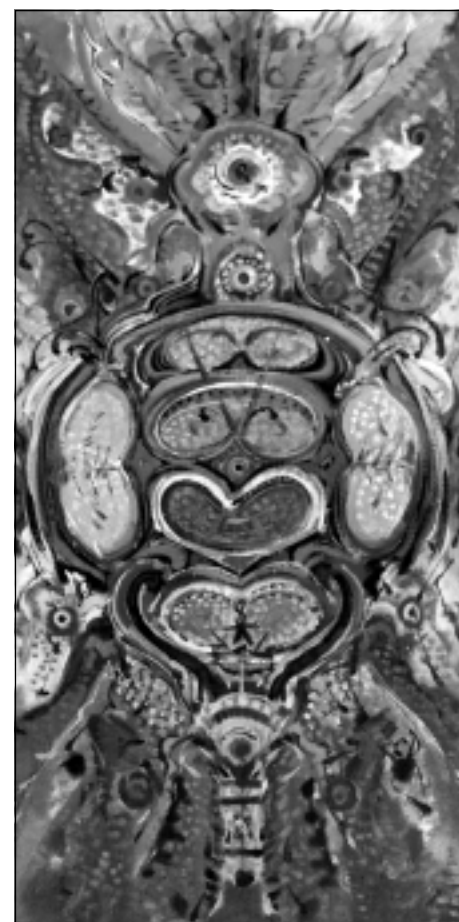
De aici autorul pornește și evidențierea diferențelor. În timp ce creația eminesciană este *monologică*, cea caragialiană este *dialogică, pluriformă*. Analiza comparativă a celor două modalități se face prin suportul textului literar. "Cuvântul ce exprimă adevărul are nevoie la Eminescu de monolog, căci prin el se rostesc principii, maxime și reguli, datini, dragoste și ură, rugăciune și blestem, *catilinare*, iconi cești, pelerinaje și civilizații, cezari, voievozi și proletari, genii. Variațiuni pe tema adevărului și a realității, dialogul, la Caragiale, arată un *comportamentism* social, moral și psihologic

extrem de nuanțat, pluriform, din care nu lipsesc «tranzacțiile» și demonstrațiile eroilor, concrescențele și vidurile existențiale, persiflaajul și instinctul comic." Perspectiva antropologică nu anulează miza literară, dar ea este căutată în relația scriitorului și a operei sale cu spațiul social.

Interesante și cu sugestii (comparatismul care vizează "crușișii caragialieni și coțcarii crengieni"; martorul *trialogic* în opera lui Ioan Slavici) ce pot fi dezvoltate în analize mai ample sunt secțiunile: *Coțcarii, cruciși și loaze; Moșii; Firea personajelor / martorul trialogic*.

3. *Cartea așteptării* de Igor Isac (Editura Eikon, București, 2011, 257 p.) nu excelează în plan stilistic sau prin virtuți filologice, dimpotrivă, are destule dificultăți în folosirea limbii române. Dar nu prin acestea atrage cartea, ci prin verismul relatării și prin cruzimea sincerității. Igor Isac s-a născut în comuna Olișcani, în ținutul de dincolo de Prut și s-a stabilit, din anul 2000, în ținutul bănățean, la Ciclova Montană. Absolvent la Universitatea de Arte din Tallin (Estonia), Igor Isac este un artist vagant prin pictură, cinematografie și literatură. Întreaga carte a lui Igor Isac stă sub semnul așteptării. Autorul citează cuvintele unui erou din filmul (*Sacrificiul*) lui Andrei Tarkovski care sunt emblematic și pentru traseul literar al cărții sale și al personajelor care o populează "Noi toți așteptăm ceva, iată, spre exemplu, eu, toată viața, am așteptat ceva. Toată viața am avut sentimentul că mă aflu într-o gară. Tot timpul mi s-a părut că ce s-a întâmplat cu mine n-a fost o viață adevărată, ci doar așteptarea vieții, așteptarea unui lucru adevărat, esențial..."

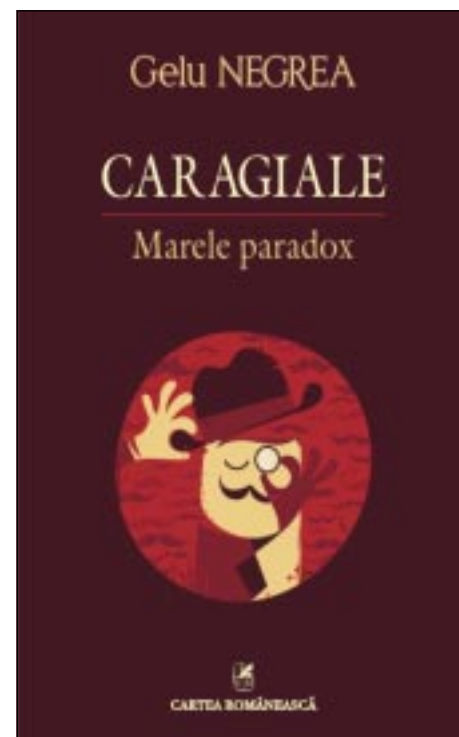
Așteptarea în cartea lui Igor Isac este stare și ideal. Pornită din notația jurnalieră, cartea își coagulează fațetele înspre un roman existențial. Unul cu nu puține momente dramatice. Lumea artiștilor, bine cunoscută de autor nu este una idealizată, ci surprinsă în zbuciumul trăirilor cotidiene, dar și al sublimului artistic. Constrânși de lumea socială artiștii vând "roșii la piață", dar în

piețe dau și spectacole, trăind de astă dată în lumea ficțiunii artistice. Autorul reține și lumea subteranei, a boemei, dar și mișcarea pe palierul luptei prin cultură, în consonanță cu patriotismul. Paginile rețin momentele de la ospiciu (un fel de reclusiune acceptată), interogatoriile kaghebiste, tangența cu armata. Este de remarcat la Igor Isac, verismul notației. Din mai multe pagini ce pot fi citate, această notație despre ospiciu. "În primele zile la ospiciu, după cantitățile cam exagerate de sedative cu care eram servit, cu multă grijă, de abia mă ridicam buimac, din pat.[...] Revenindu-mi, am început să fac cunoștință cu colegii de cameră. În stânga mea se afla un evreu chel, trecut de vârsta a doua, căruia i se zicea Einstein. [...] Într-un colț mai retras al camerei, de câteva zile, pe patul de metal al spitalului dormea un tânăr pletos, cu ochii afundați în orbite, cu fruntea extrem de lată, nebărbierit. Acesta, după cum mi-au șoptit camarazii, era «domnul Eminescu»".

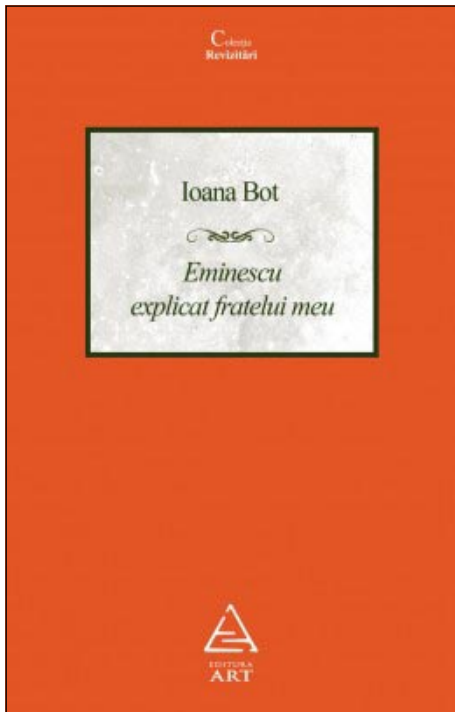
NOU

la CARTEA ROMÂNEASCĂ

EMINESCU ȘI INOCENȚA LECTURII ANGELO MITCHIEVICI

Deși nu a dobândit statutul unei discipline aparte, eminescologia își are cercurile ei de inițiați, iar receptarea operei eminesciene prezidează la configurarea unor cluburi selecte, dar și la sedimentarea unui imens material rezidual depus de generații de compilatori, grafomani, profeți furioși sau poeți întru critifiction etc. Opera eminesciană a devenit în timp cel mai popular teren de încercare pentru aberații, iar pe de altă parte, cei care o traversează se confruntă numaidecât cu arcanele lecturii și cu șoptele arhonților nevăzuți ai operei. Cum arată acest lector temerar decis să intre în "pădurea de simboluri"? Cartea Ioanei Bot, *Eminescu explicat fratelui meu* (Editura Art, București, 2012, 272 p.) deschide fără doar și poate un drum acestui călător pe care-l reprezintă lectorul, cartea devine un portulan și totodată relatarea propriei aventuri de lectură. Îndrumarul nu recomandă doar lectura proprie, ci, așa spune, o metalectură, o analiză a demersului unui lector obișnuit care are ambiția de a se confrunta cu textul fără "ipocrizia" unei culturi consistente. În fapt, Ioana Bot nu indică doar o soluție a ieșirii din labirint, ci și date importante despre structura acestui labirint și iluziile, simetriile și jocurile de oglinzi pe care ni le propune.

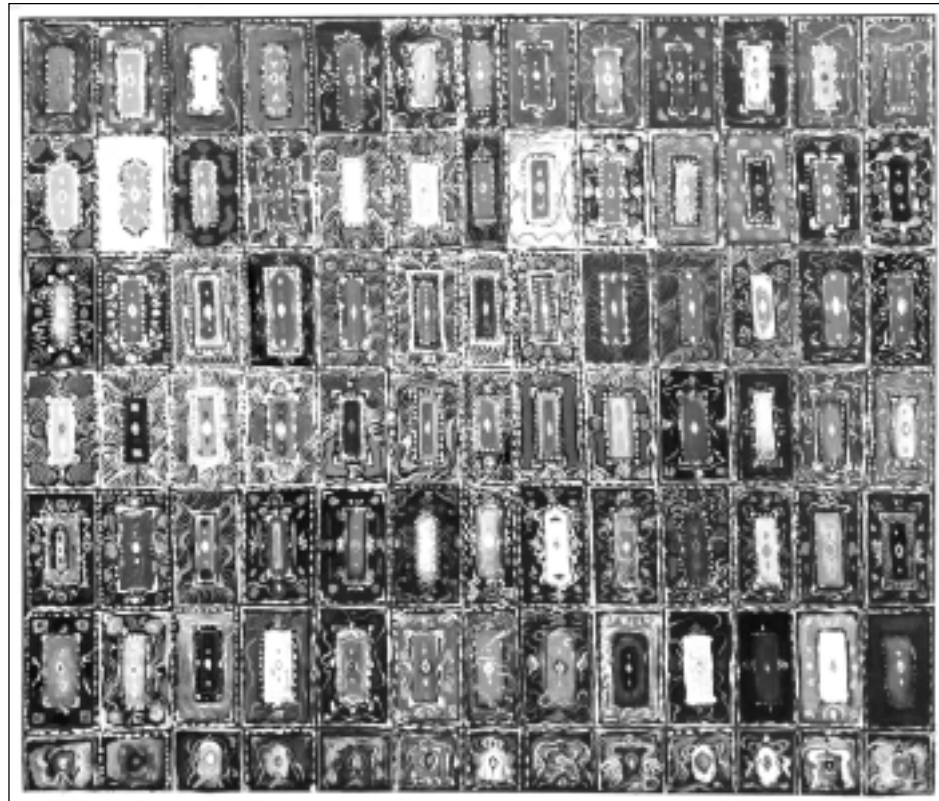
Jocul inițiat de autoare se bazează pe această tensiune fondatoare între inocență și ipocrizie sau experiență și răspunde prin rigoare la întrebarea: Cum poate fi reinstituit actul lecturii în cazul operei eminesciene acoperită de runele și scrijeliturile atâtor exegeze nefericite? La o privire mai atentă, Ioana Bot încearcă să răspundă la o întrebare încă și mai dificilă. Cum poate fi reinstituită inocența lecturii nu în ceea ce-l privește pe un lector complet inocent, ci chiar pe ipocritul lector baudelairian, cel care are capacitatea de a "fraterniza" întru cunoaștere cu textul și autorul lui? Sau, altfel spus, cum "ipocritul lector" își poate recăștiga inocența în fața operei înconjurată de sterilitatea de gloze și tabuuri, pentru ca lectura să aducă ceva nou? O lectură deplin inocentă a operei ar conduce cu ușurință fie la confirmarea locurilor comune, în cel mai bun caz, fie la noi aberații, la deliruri exegetice. Așa zice că această inocență a lecturii constituie un mobil secret al cărții.

Noi, cititorii lui Eminescu dorim să redescoperim opera și suntem sufocați de grundul gloselor exegetice. Cum reușim să ne debarășăm de el? Proiectul are o răbdare și o bunăvoință benedictine, sub care se ascunde nu de puține ori o ironie acidă, acid menit să dizolve tocmai această crustă a sterilității lecturilor impropii, deficitare, conformiste.

Or, această experiență se articulează în consonanță cu o analiză a gestației artistice a unui text, autoarea adresându-se în mod avenit metamorfozelor textului poetic, dar și unor *topoi* consacrați ai exegezei pentru a-i rediscuta și deconstrui. Una dintre tezele cărții mi se pare extrem de interesantă, aceea a modernității lui Eminescu pe fondul unui postromantism în contextul căruia este recuperabilă o reflecție privitoare la strategiile romantice. În *Caragiale, firește*, Liviu Papadima încerca în mod similar să-l scoată pe Caragiale de sub incidența clasicismului sau realismului, invocând modernitatea acestuia în temeiul ecartului ironic și al reflecției cu privire la mijloacele întrebuițate. În ambele cazuri, atât Eminescu în analiza Ioanei Bot, cât și Caragiale în cea a lui Liviu Papadima sunt circumscriși unei vârste a lecturii, a utilizării conștiente parodice la Caragiale, ludic la Eminescu, a unor retorici, a unor estetici. Analiza de poem a Ioanei Bot vizează tocmai surprinderea unui astfel de punct de inflexiune unde poetul se transformă în lectorul propriului text în etapele sale de maturare, dar și a codurilor întrebuițate cu fascinația experimentelor.

Nimic nu evocă mai bine acest proces de autoscopie, de decantare decât laboratorul poetic pe care autoarea îl repune în discuție cu o altă privire. În mod esențial, ea observă că "experimentul imaginarului poetic este mereu însoțit de experimentul limbajului poetic", cea de-a doua dimensiune precizând modernitatea perspectivei și capacitatea lui Eminescu de a se extrage unui trăirism facil, unei experiențe genuine, optând pentru o explorare a formelor poetice. Acest fapt face uneori posibil un aliaj spectaculos între forma clasică a unui poem și infuzia de sensibilitate romantică prezidând la obținerea formei ultime a poemului. Din acest punct de vedere sunt spectaculoase prin nouitate lecturile făcute unor poeme sau fragmente consacrate pe care exegeza părea a le fi închis oricărei interpretări novatoare. Pe rând, poezia erotică, tezele legate de prelucrările folclorice în creația de basme etc. sunt recitate pentru a fi deconstruite inteligent relevând diferențele, ecartul față de modelele vehiculate, reala inserție a reflecției eminesciene asupra formelor. Cecitatea lecturii se asociază tabuizării textului eminescian nu doar în senul în care acesta dobândește un caracter oracular. Ioana Bot revine la formulele sacrosante ale lecturilor consacrate, precum aceea a lui George Călinescu, continuând reflecția asupra lecturii eronate sau doar comode menite să proiecteze fantasmale lectorului pe fundalul unei opere net mai complicate și mai prolifică semantic.

Patriotismul liricii eminesciene este rediscutat, autoarea relevând distanța sensibilă pe care poetul o ia față de poezia patriotică pașoptistă cu mesianismele ei, față de uzanțele și formulele lirice ale comunicării sentimentului patriotic. Cu această analiză avem deschis și un subtil contencios făcut întrebuițării procustiene, abuzive a textului eminescian. Și în acest caz este scoasă la suprafață reflecția cu privire la formele poetice, la limbaj, reflecție care se regăsește adesea în inima textelor, en *abîme*. De aici discuția se mută spre traductibilitatea poeziei eminesciene, traductibilitate care nu se referă numai la natura sensibilității estetice sau a relevanței traducerii propriu-zise. Este vorba de repunerea în circuitul textelor esențiale a operei eminesciene, proiect mult mai complicat și cu o miză serioasă. Cartea Ioanei Bot reușește să facă loc unei noi lecturi a textului eminescian, îndepărtează cataracta de pe ochiul unui lector suficient, și oferă o analitică a lecturii. Autoarea se integrează fără doar și poate aceluși cerc inițiat de lectorii "ipocriți" care descoperă inocența lecturii nu doar pentru ei înșiși, ci și pentru ceilalți "frați" întru lectură.

CAFE TEXT LIDIA HANDABURA

Noi. Mi-a venit dintr-o dată să scriu ca el, să încep rândul cu ultimul cuvânt din ideea de dinainte. Ceea ce poate crea, până te rodezi cu stilul, un fel de apnee de lectură, rămâi cu ideea în vânt și cauți cu înfrigurare continuarea, derutantă, pe rândul de mai jos, reiei toată propoziția, o spui "cum trebuie" și treci mai departe... Andrei Bodiș te obligă la oarece eforturi, progresiv! Întâi nu te dumirești bine, și se pare "cam banal" (recunosc că am "șansa" de a nu fi citit nimic de el până acum și nu am niciun fel de *pre-judecăți*), apoi ai poticnirea cu apneea de citire și începi să devii atent, pentru că ai această *pauză de respirație*, apropo de volumul colectiv în care a apărut prima dată autorul nostru. Banalul de la care pornește, cum au remarcat mai mulți vorbitori, printre care Cornel Ungureanu, George Secheșan, Eugen Bunaru, Viorel Marineasa, se dovedește a fi, de fapt, doar cunoscutul și nu epuizatul. Simt nevoia să fac o distincție între ceea ce numim "banal" ca și cunoscut, familiar, și banalul peiorativ, ca mediocru, inexpressiv, epuizat moral. Andrei Bodiș dă o anumită noblete cotidianului pe care doar sărăcirea noastră într-ale percepției îl face să pară *banal*.

După ce Tudor Crețu ni l-a prezentat succinct și a vorbit de poezia lui prietenoasă și de aventurile prin care a trecut ca să ajungă la timp la acțiune, poetul Andrei Bodiș s-a prezentat așa cum scrie, colcom, coerent, fără metafore. Întâlnirea cu "accente afective" îl emoționează profund, cum emoționează mereu reîntoarcerea la locul unde ți-ai făcut studiile, armata sau ai avut primele succese în domeniul tău. Aflăm că poemele pe care le va citi nu au fost încă publicate și că preferă să ne introducă în conjunctura în care a fost scrisă fiecare poezie. Poate puțin neobișnuit sau nepracticat, acest mod de a prezenta "contextul" a fost ca un laborator de creație. Avem o situație de fapt, stăm în tren, într-o gară, afară e zăpada, vorbim cu cei din compartiment despre diferite, așteptăm să fluier impiegatul și să pornim, pe peron trece o femeie în patru labe, cu o pungă în mână. Nimic mai obișnuit, cel puțin în România. Iată ipoteza. ?i acum, poemul, ca "efect secundar" sau "reacție adversă": "Lângă gara Predeal o femeie/ Cu basma pe cap și/O pungă în mână merge/În patru labe./Se chinuie ca un melc/Să ajungă la o centrală termică/Dezafectată./De acolo nu ai nimic/De cumpărat. În compartiment/E cald iar noi vorbim/Despre școală./Ei gheața îi arde palmele/?i genunchii./ Peste vreo lună când trec prin Predeal/Ea e la începutul drumului/Gheața s-a topit punga alba joacă în vânt ca/În *American Beauty*.

Trambulina e banalul, consideră Gheorge Secheșan, primul care intervine după terminarea lecturii. Andrei Bodiș numește lucrurile importante ale lumii, având ca start existența personală care se disipează în a noastră. Îl încadrează la nouăzeciști, ca reprezentant de frunte ce a stat "în siajul optzeciștilor". Poezia lui degajă multă tristețe, deși personajul e lucid și ancorat în social. Așa adăuga că poate tocmai socialul e trist, uneori jalnic – cum tocmai am avut ocazia să citez – iar Bodiș face tristețea suportabilă, "povestind-o", găsim chimia acestei melancolii și neutralizându-i *ph*-ul prea acid. Cornel Ungureanu face o trimitere simpatică la Pentagon atunci când vorbește despre cultură, unde totul se întâmplă pe neobservate. Pe Andrei Bodiș îl consideră așezat în cultură, după un *Bildung* statornic de douăzeci-treizeci de ani, timp în care poetul și-a format un stil incontestabil.

Dacă Viorel Marineasa îl receptează pe poet ca "egal cu el însuși, fără metafore, sentimentalism sau lirism", cu "o poezie care se naște din nimic, dar care are un final ce dinamitează", Adrian Rachieru vede finalurile ca sublimare, iar pe Adrian Bodiș ca pe un "regizor abil, cu vocație constructivă". Mai mult analizează Eugen Bunaru poemele, sesizând o intensitate mare în cele ce țin de suprapunerea planului ficțional cu cel real, faptul că ele se construiesc prin acumularea de elemente aparent banale, pornind tot de la un declin obscur, dând senzația că sunt scrise ușor, dar emanând mult rafinament. De altfel, însuși autorul recunoaște că nu le-a scris deloc ușor, fiecare cuvânt trebuie să fie la locul lui, ca să nu se destrame ansamblul. Bunaru notează felul în care lucrează detaliul cu ansamblul, că avem de-a face cu o poezie de atmosferă care refuză orice tentative de metaforizare, ca urmare a influenței poeziei anglo-saxone.

Un autor care știe să-și prezinte textele, sunt ca o cioplitură în lemn, prin care esențialul iese în evidență, iar aparența de simplitate este dată de stilizare, spune Tudor Crețu. Cenaclul Café Text începe să ia avânt între zidurile vechii cetăți, mai anevoios pentru că nu mai avem de-a face cu timpurile de emulație culturală din anii comunismului sau chiar din anii 90, când oamenii se adunau cu mare ușurință în spații culturale și dezbaterile se iscau firesc și nu se mai terminau.

ÎN INTIMITATEA OPEREI LITERARE

PETRU SEBASTIAN HAMAT

Recenta carte a criticului și istoricului literar Alexandru Ruja — *Lecturi – Cărți – Zile* — constituie un act de sinteză a obiectului literar pe care acesta și-l asumă, într-o continuitate firească a volumelor anterioare, *Printre cărți* (2006) și *Printre cărți – Prin ani* (2009). Obiectivitatea estetică a actului lecturii, explicată în *Argument*, se subsumează intenției artistice a cărții: "Într-o lume în care mișcarea și schimbarea au devenit factori esențiali, cartea se poate diversifica și modifica în multiple formate, de la cartea pe hârtie la cartea electronică. Pot interveni transformări în percepția prin lectură. Dar, doar lectura poate mijloci intrarea în intimitatea operei literare, pentru a-i pătrunde interstițiile, de multe ori absconse. Există un miraj tainic în lectură care lucrează asupra formației culturale a lectorului".

Volumul lui Alexandru Ruja analizează structurile artistice ale lecturii într-o mască a hermeneuticii din care transpare funcția logosului și simbolul, acordul, de principiu, cu reprezentarea, proiecția și interpretarea imaginilor, a sensurilor și configurației estetice pe care se concentrează discursul. Producția textuală devine, în această carte, modalitate prin care discursul literar se subordonează lecturii și hermeneuticii. Astfel demersul estetic ține de modul în care este percepută finalitatea dialogului cu opera și profilul cultural asupra căroro Alexandru Ruja intervine, evidențiind rolul jucat/sau pe care acestea îl joacă în spațiul cultural. Figurile adnotate sunt menite să decripteze funcțiile atipice ale celor care au contribuit la dezvoltarea arhetipului literar și cultural românesc: Eugen Lovinescu, Victor Iancu, Aron Cotruș, pentru ca apoi să se sistematizeze modalitatea incipientă a expresionismului sau interpretarea relaxată a lui Adrian Popescu. În aceeași strategie arhitecturală este evidențiată atracția poeticului la Ioan Alexandru, ponderea estetică a relecturii lui Sorin Titel, trecerea sub observație a proteismului lui Titus Suci, pentru ca demersul critic să se finalizeze în perspectiva artistică a rolului lui G. Parnopolini și a sa *Storia universale della Letteratura* la popularizarea literaturii române în spațiul cultural universal, la Rilke, Ștefan Baciu, la modernismul literar, la strategia valorizantă a contribuției lui Al. Ciorănescu, la masochismul și multilingvismul lui Alexander von Sacher-Masoch, la Valeriu Braniște ori schematicul logic al unei succinte prezentări a unor subiecte/autori/opere - sinteză ale literaturii actuale.

Lecturi – Cărți – Zile debutează sub forma unei *restitutio* a ciclului *junimist* dezbătut de Eugen Lovinescu, astfel că editarea integrală a demersului lovinescian, mai sus amintit, privind abordarea estetică este, în fapt, legat de o lucidă idee a programării artistice a discursului său. Ceea ce se concluzionează este emergența valorilor culturale ale actului hermeneutic, prin intermediul căruia cele șase volume ale acestui *ciclu junimist* devin constante ale decelării corpusului textual prin care Alexandru Ruja urmărește să motiveze în activitatea lui Eugen Lovinescu *spiritul constructiv, dar și critic în confruntare cu opera și existența omului de cultură sub al cărui imperiu spiritual și-a pornit desăvârșirea propriei vocații*. Studiul despre P.P. Carp ține de o latură lucidă a modelului critic, estetic și artistic al lui E. Lovinescu, iar Alexandru Ruja justifică prezența imaginii acestuia în peisagistica culturală românească prin opțiunea lovinesciană de a reface imaginea literatului Carp, a omului

de cultură și a junimistului, evocarea având rolul de a depăși figura politicianului conservator. Sensul și materialitatea critică sunt evidențiate sub incidența constructului estetic al tematismului conceptual de artă și cultură în *T. Maiorescu și contemporanii lui*, iar vivacitatea și litera spiritului lovinescian conceptualizează un discurs *consistent și cu o evidentă consecvență a opiniei*.

În *Victor Iancu – estetician, critic, publicist* este urmărită mobilitatea sugestiei și acuratețea funcției limbajului, a activității și perspectivei culturale prin cunoașterea din interior a modelului afirmării și argumentării ideii de *paradigmă a exegezei și interpretării estetico-literare*, iar punctul de pornire este reflectat în antologiile lui Mircea Popa și Sorina Nevodenszki, *De la estetică la literatura comparată*, respectiv *Studii de literatură și estetică*. Alexandru Ruja concepe în acest capitol o prezentare a lui Victor Iancu pomind de la ediții și proiecte, urmărind apoi destinul generației de literați ai epocii, analizând problema acestei generații sub incidența relației cu situația din Ardeal, reproșându-i *închiderea în pasivism, contrar atitudinii avute în tinerețea activității când activismul era un principiu ce dădea direcția acțiunii*. Capitolul mai cuprinde referințe despre literatura Ardealului pe care Victor Iancu o recunoaște ca fiind suferită și lămurită într-un spațiu *în care s-a conservat puternic tradiția, în care moștenirea cultural-istorică primește un caracter sacru, în care există cultul pentru cei de dinainte, pentru sacrificiul pe care aceștia l-au făcut*. Un alt aspect al capitolului vizează teza de doctorat a lui Victor Iancu, *Importanța/sensul formei în estetică*, coordonată de profesorul Dietrich von Hildebrand, iar după ce acesta părăsește München-ul de către profesorul Alexander Pfänder, care este o nouă noutate în cultura românească și propune în estetică o direcție nouă – aceea a esteticii filosofice.

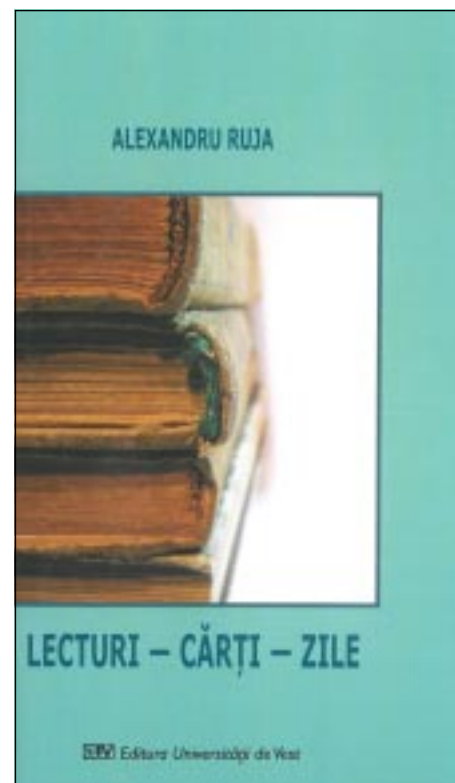
Aron Cotruș și *relațiile culturale româno-poloneze* este un exemplu de abordare și de înțelegere a rolului jucat în diplomatie, după scurta perioadă de la Milano, a diplomatului român de la Varșovia. Astfel demersul lui Alexandru Ruja este acela de a evidenția apariția, sub îngrijirea lui A. Cotruș, a unui volum de *Schite și nuvele* în traducerea în limba poloneză a Constantei Mayzłówna, iar apropierea și legătura cu Emil Żegadłowicz conduce spre publicarea primei antologii de poezie românească în spațiul cultural polonez, *Tematy Rumunskie – Teme Românești*. Tot în acest studiu, despre activitatea lui Aron Cotruș, aflăm că, prin interesul și strădania sa, au mai apărut în Polonia: Liviu Rebreanu – *Pădurea spânzuraților* și Ion, Cezar Petrescu – *Întunecare*, toate în traducerea lui St. Lukasiuk, dar și *Povestiri minunate* de Constanța Mayzłówna care a tradus din Ion Creangă și un *manual de istoria literaturii române* publicat de Emil Biedrzycki.

Soluția estetică a expresionismului este discutată de Alexandru Ruja din perspectiva actului adițional al relației cu acel moment al viziunii bliagene din care transpare filonul *"pregătitor al expresionismului în evanghelia ciudată a lui Zarathustra"*. Este evocată poezia de *meditație și înfiorare* în fața celor două mari mistere – viața și moartea – din volumul *Sărbătoarea morții* a lui Aron Cotruș, parcurgându-se, mai apoi, perspectiva simbolistă și relația cu expresionismul în *Plumb* al lui G. Bacovia, nu înainte de a se remarca transcenderea modelului parnasian prin reflectarea *euforiei* expresioniste barbiene sau reluarea mitului omului civilizator, dar și *alienant* al epocii civilizatoare, legate de

atitudinea complexă a expresionismului, din unele texte argheziene.

Cercetarea și funcția proiectării în spațiul cultural sunt definite de limbajul complexului actualității receptării, iar lucrul acesta este argumentat de amplitudinea ce se reflectă în discursul lui Adrian Popescu cu a sa *Umbria*, spațiu cultural-imaginar, *mecanizat* de iluzia și forța spirituală, apoi la dimensiunea de esență expresionistă și altă *eufonie* dramatizată la Ioan Alexandru sau la existențe ce *învolează și înflăcăază atitudini ori opțiuni* într-o mișcare relativă a gustului epic la Titus Suci. Opțiunea lui Alexandru Ruja de a *intervenți* în redarea și definirea modelului cultural și estetic, fie național, fie regional, prin (re)afirmarea lui Sorin Titel, Eugen Dorcescu, Ștefan Baciu, Al. Ciorănescu, Valeriu Braniște sau a scriitorilor și cercetătorilor din *spațiul marginal* incluși în capitolul *Labirint critic*, sunt unități ale unui corpus ce se reduce la tendința de valorizare a tipologiei autorului volumului *Lecturi – Cărți – Zile*.

Alexandru Ruja, *Lecturi – Cărți – Zile*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2012, 282 p.

ANIȘOARA ODEANU. MESAJE DIN LUMEA DE DINCOLO ELENA JEBELEAN

Poeziile din volumul *Ora fără chip* sunt scrise în apropierea morții. În noaptea în care Anișoara Odeanu s-a sinucis, foile fiind impregnate cu pete de lacrimi și alcool. În noaptea ce a urmat zilei când soțul ei murise. Acum aproape 40 de ani, în noaptea de 1 spre 2 septembrie 1972. În acest caz, primele patru versuri din mottoul ciclului de poeme *Fata lui Codru-împărat* (1939) din primul volum de poezii al Anișoarei Odeanu ar fi atât de potrivite și ca motto al volumului de față: *"Pleacă bădița meu, pleacă/ Spre afunduri de cireacă./ Să îl uit, mi-a spus, mai bine./ Că în lume nu mai vine..."* (Cântec popular bănățean). Pierderea definitivă a iubitului tocmai în hățșurile unui codru care este însuși sufletul fetei, fata lui Codru-împărat, lasă vederii o lume dez-vrăjită, în ale cărei adâncuri se va ascunde mereu străvechea vrajă, cândva atotstăpânitoare. Căci abia a uita și a-ți reaminti înseamnă a asimila cu adevărat. A înțelege, prin reamintirea procesuală a actului creației. A scrie despre moartea-condiție-a-renașterii, la limita dintre pulverizare și întregare.

Moartea ca înveșnicire a iubirii, ca plecare împreună spre originara tinerețe fără bărânețe (basmul favorit al scriitoarei), spre un început care se confundă cu sfârșitul, este adesea evocată în versurile sale: *"Să deschidem cărări printre crengi noi./ Să ascultăm cum se desfac în noaptea florile/ Ce încă nu știu cum răsare soarele.../ Prin câte mii de ani am coborât alături/ Cu același pas, cu același surâs/ Cu aceeași mândră mișcare de umeri?/ Suntem mai tineri decât crestele-nfrățite cu cerul/ Mai tineri decât puii nou-născuți/ Ai ciutelor cu picioare subțiri și zvelte/ Și-n aburii dimineții viitoare/ Vom fumega străluminos spre înălțimi/ Cu albele coloane ale fagilor muișiți în soare."* (*Chemarea iubitului*). Moartea scriitoarei este alegere, așa cum o prefiguraseră versurile primului volum: *"Dansul meu nu face nimănui niciun rău./ Dar într-o seară, când obosită fi-voi foarte/ Potecile vor ști că am plecat spre soare-apune/ Să-mi sting culorile, cu fluturii de aur./ În văgăuna Negurilor Moarte"*. Aspiratia hiperboreană este o punte între poezia antumă și cea postumă. Drumurile iubirii, ale vânătorii, ale căutărilor urcă spre *"Nordul temut/ Al luminoaselor tăceri boreale"* (*Legendă boreală*). țara strămoșilor fetei este *"Acolo, spre nord, unde păsările serii/ alunecă în mai adâncă taină"* (*Țara de peste munți*). *"Nisipul călătorește spre Nord"* (*Ora cailor de mare*), iar în poemul *Circuit*, Nordul este o gaură neagră care dezintegrează, condiționând reintegrarea: *"La Nordul pol/ Cădeau în gol/ stol după stol/și se sfărmau fără ecou/ și înghețau din nou/ în blocuri mari/ de solitari/ de munți solari/ cu luciul crud/ ce-alunecau din nou spre Sud."*

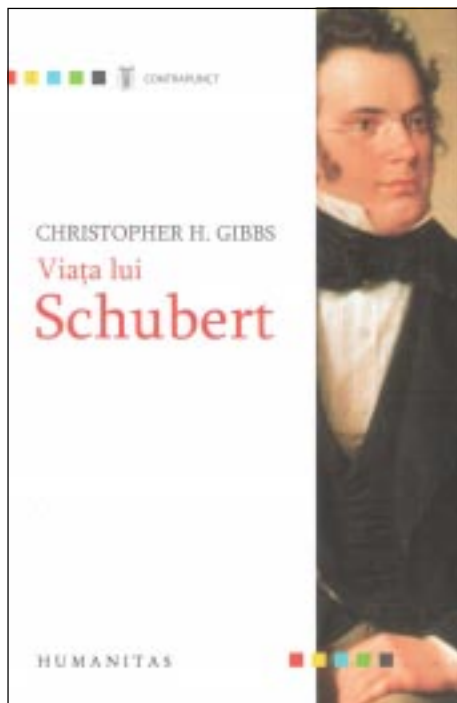
Lumina lunii are și în aceste poeme cunoscutele funcții revelatorii. În volumele antume, ea arăta cărări în drumurile nopțate, era martora și condiția ritualurilor transformatoare (*Legendă boreală*). Arcurile vânătorilor se îndreptau spre Lună-Răsare (*Vânătoare*). Sub razele ei albe iubiiți antagonici se armonizau (*Cântecul celor două orgolii*). Trecerea spre moarte era lunară (*Murim în noaptea asta*). În volumul *Ora fără chip*, luna putredă, *"răstignită pe mare/ înecată în alge și sare"* din *Evocare marină* plătește deja, prin suferința ei, plăcerile nopților *"cu stele răscoapte"*. Lumina ei se reflectă în ochii *"frumoasei din epoca scită"*, iar în *Lorelai*, construiește o cărare de lumină pe care arlechinul bălai alunecă pe Rin spre Lorelei, *"cu chip senin de heruvim"*. Construcțiile de sens în poemele Anișoarei Odeanu vin dinspre sine însăși, cu altoi eminescian și mai ales blagian: dragostea, timpul, noaptea, stelele, căutarea, inițierea, cântecul, moartea, acel tărâm de dincolo, toate se împletesc surprinzător într-o poezie plină de forță, a drumului ce împlinește chemări interioare.

Dar ceea ce aduce cu adevărat nou acest volum de versuri postum este *suflul ironic al modernității*, încurajat poate și de traducerea scriitoarei din Jules Laforgue. Ironia Anișoarei Odeanu ne este familiară din proza ei interbelică (*Ciudata viață a poetului* - 1942) și postbelică (*Sub lumina verii* - 1967; *Nedumeririle lui Duduță* - 1969). Transpusă abia acum în poezie, ea deconstruiește coerența viziunii asupra lumii. Plasată între două planuri, cel al aparenței și cel al esenței, atitudinea ironică este generată de redescoperirea lumii ca mecanism, a omului ca automat, provine din jocul dintre anularea și afirmarea dimensiunii spirituale a ființei. Această anulare/ afirmare poate fi urmărită treptat în poemele acestui volum – dinspre coerența poemelor inițiale spre dezordinea aparentă a celor finale.

Recitind antologia de versuri *Noaptea creației*, pe care o datorăm lui Ion Oarcăsu, și alăturându-i poeziile din acest volum postum, pot spune că aproape toate poemele Anișoarei Odeanu sunt scrise în apropierea morții. Mai ales cele de dragoste. Tocmai din această cauză le percep ca mesaje dintr-o altă lume, de dincolo.

LECTURI DE VACANȚA CLAUDIU T. ARIEȘAN

(I) Două încântătoare crochiuri biografice datate 2011 vin să întregască palmaresul editorial consacrat de solida colecție "Contrapunct" de la Humanitas, grație versiunilor românești realizate de remarcabila traducătoare timișoreană Doina Lică. Este vorba de volumele lui **Christopher H. Gibbs, *Viața lui Schubert*** (239 p.) și **H. C. Robbins Landon, *1791. Ultimul an al lui Mozart*** (316 p.). Primul titlu, ce sintetizează un doctorat din anii '90 al

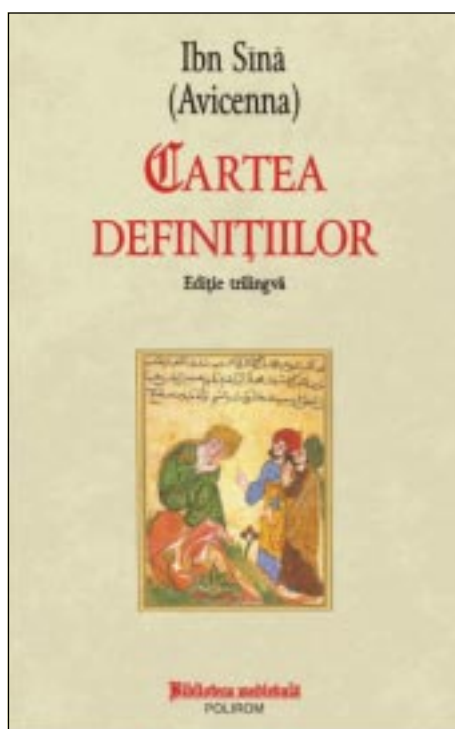
profesorului de muzicologie din New York, reface cu minuție și farmec destinul controversat, eminentamente romantic și negreșit romanțios al compozitorului ce a rămas în conștiința melomanilor ca o chintesență a tragismului unei epoci care și-a devorat fiii mult prea sensibili precum Cronos din mitologia elină. Cartea de față nuantează considerabil acest portret monocord, oferindu-ne imaginea credibilă a unui artist ce mixează în ființa și creația sa încântarea și suferința, nu neapărat izolat, maladiv, sărac și neînțeles, ci care s-a bucurat și de succese și de prietenii trainice, mort prea curând, e adevărat, dar clasicizat foarte repede după dispariția sa fizică și devenit un veritabil descendent spiritual al uriașului Beethoven pe care l-a divinizat toată viața.

Al doilea titlu propune încă o interpretare a perioadei finale din biografia mozartiană, marcate de misteriosul personaj ce i-a comandat Recviemul și de împrejurările suspecte ce i-au învăluit extincția genialului interpret și creator, dând naștere unei aure legendare la fel de incitante precum cea, să zicem, a blestemelor din mormintele faraonilor egipteni. Veritabil specialist în compozitorii clasici vienezi, de dragul cărora și-a părăsit Bostonul natal spre a se stabili în Europa, Robbins Landon face o exactă reconstituire a unei lumi aparte și a unui fascinant univers muzical ce pune sub semnul întrebării unele motive detaliate de *Amadeus*, celebra piesă a lui Peter Shaffer din care s-a inspirat și block busterul multi-oscarizatului Milos Forman din 1984. Adevărul propus de astă dată poate părea mai ciudat și mai fertil interpretativ decât respectiva plasă mitologică, deci o lectură captivantă nu doar pentru admiratorii fulgurației mozartiene ci pentru toți cei ce apreciază o lectură tonică,

educativă și antrenantă.

(II) Tot o lectură estivală de aleasă eleganță și profund rafinement ne dăruiește talentata scriitoare și temeinicul realizator media **Veronica Balaj** prin volumul de versuri ***Podul soarelui***, Editura Fundației pentru Cultură și Învățământ Ioan Slavici, Timișoara, 2012. Conceput ca o selecție din aparițiile poetice anterioare dar cuprinzând și câteva creații noi, opusculul marchează deplina maturitate auctorială și împlinire scriitoricească a distinselor doamne din arealul literelor timișene. Notațiile sale încărcate de reverie și pasiune culturală, finețea și acuratețea procedeelelor stilistice pentru care a optat, înaltul "turism" spiritual ale cărui repere solare ni le împărtășește cu fervoare și generozitate fac din această apariție o veritabilă punte comunicațională, ca să evocăm și frumosul titlu al antologiei de autor, pe care ne dorim să călătorească, pe cât posibil, foarte mulți cititori dornici de escapade intelectual-artistice semnificative și rodnice.

(III) O nouă apariție importantă în cadrul seriei "Biblioteca medievală": **Ibn Sinna (Avicenna), *Cartea definițiilor***, ediție trilingvă, trad. George Grigore, Editura Polirom, Iași, 2012, 194 p. Se știe ce impact asupra gândirii europene au avut traducerea în latină ale operelor filozofice arabe, iar volumul de față izbutește o reconstituire insolită a acestui model cultural, dăruind medievistilor pe lângă traducerea românească atât originalul arab, cât și, pentru

prima dată într-o ediție modernă, versiunea latină și comentariile aferente ale lui Andrea Alpago din 1546. Notele și comentariile volumului reprezintă și de astă dată o temeinică muncă de echipă, la care s-au angajat traducătorul G. Grigore și editorul Alexander Baumgarten alături de Paula Tomi și Mădălina Pantea. Savantul știt denumit de conaționali săi "al treilea Aristotel" și trăitor între 980 și 1037, ar fi scris peste 300 de lucrări, multe pierdute în timp, cu contribuții esențiale în domeniul medicinei, mecanicii, botanicii, mineralogiei iar aclimatizarea lui în spațiul românesc constituie o importantă oportunitate de accesare directă a unui pisc al gândirii mondiale.

DESPRE FEMINITATE CU OCHII LARG DESCHIȘI LAVINIA IONOAI

Cum e să fii femeie este o carte scrisă la două mâini de un bărbat și... o femeie. Bărbatul – cunoscutul, apreciatul, temutul critic literar Alex Ștefănescu, inițiatorul acestui *dialog* cu schemă fixă, care denotă o curiozitate în primul rând "tehnică", cristalizată încă din copilăria autorului, vizavi de subiectul/ domeniul *Femeia*. Interlocutoarea, aleasă după îndelungi căutări – poeta arădeană Lia Faur, *femeia* din titlu – își asumă rolul unui respondent serios, generos, uneori prea generos față de intențiile deloc inocente, dar disimulate cu măiestrie, ale unui eu masculin, în ceea ce privește femininul categorial, pe care ea îl reprezintă aici.

Jocul specular și speculativ la care se supune Lia Faur este periculos din două motive: o dată, prin intransigența și subtilitatea (pentru a rămâne într-un registru elegant) cu care marele critic trasează firul discuției. Nicio abatere de la claritate, nicio alunecare literară nu este trecută cu vederea de către acest *tandru inchișitor* și uneori discuția se răsucește într-o buclă fatică. În al doilea rând, pentru a fi relevant, demersul autoscopic al Liei Faur trebuie să aibă ca rezultate o abstractizare și apoi o conceptualizare a femininului în nuanțele comandate de curiosul și, pe alocuri, indiscretul ochi masculin. Obiectivitatea, esențială într-un astfel de proces, nu este ușor de susținut, dar îi reușește *cele care dă seamă*, prin lipsa de afectare vizavi de subiect, prin onestitate și prin asumarea probabilității răspunsurilor, astfel încât *bărbatul* se declară pe parcurs, din ce în ce mai mulțumit: "Nimeni nu mi-a explicat atât de clar în ce constă și ce implicații are «gătirea» femeii. Îți rămân recunoscător" (p. 124); "Răspunsurile tale cuprind ceea ce încă din copilărie voiam să aflu, deși, cum bine știi, ca scriitoare, mereu va rămâne și ceva imposibil de explicat" (p. 144).

Dincolo de adecvarea la întrebare, de consistența și coerența răspunsurilor, mai există ceva care influențează proporția de satisfacție, din ce în ce mai mare pe măsură ce dialogul se apropie de final, a interviewerului. E vorba despre capacitatea funciară a femeii-*Șeherezadă* de a capta bunăvoința, de a seduce, filigranată în discursul despre eurile ei: anecdotice, psihologice, spirituale. Dacă la începutul discuției, *femeia* răspunde cuminte, atent, laborios, ca sub presiunea unui examen, la întrebările unui magister exigent, pe parcurs, și pentru că i se reproșează partizanatul față de cauza feminină, dar și devenind din ce în ce mai relaxată, datorită confirmărilor că se află pe un teritoriu cunoscut, Lia Faur stabilește noile reguli (sau își asumă deschis strategia, deconspirată de vigilantul, chiar și *adormit în fotoliu*, Alex Ștefănescu). Tendențiozitatea reproșată Liei Faur de către Alex Ștefănescu poate amenința rațiunea de a exista a acestei cărți, dar, deși "nu e ușor", coautoarea încearcă să fie cât mai detașată de circumstanțele feminității, pe care o descrie cu lux de amănunte și cu talent literar, punându-și relaxat sub lupă propriile trăiri și experiențe.

Dincolo de o curiozitate plauzibilă, firească față de necunoscutele *eternului feminin*, criticul literar joacă rolul bărbatului încă zăpăcit, nedumerit, al candidatului la inițiere, recunoscător pentru ocazia de a putea ridica vâlul de pe aspectele neelucidate sau de-a dreptul tabu ale feminității, în compania unei femei frumoase, inteligente și nonconformiste. Interpretarea lui Alex Ștefănescu e seducătoare prin subtilitate, umor și (auto)ironia savuroasă, dar și prin atitudinea protectoare și declarat admirativă față de femeia de dincolo de canalul electronic prin care comunică, și de femei, în general.

La nivel pragmatic cartea de față răspunde unor întrebări pe care mulți bărbați și le pun în legătură cu o femeie, dar frumusețea cărții și plăcerea lecturii derivă din substratul său estetic, confirmat tocmai de modul în care se conturează jocul seducției dintre cei doi. Ca cititor nu poți stabili cu exactitate cine pe cine seduce, deoarece ambii locutori sunt dispuși să se lase surprinși și seduși de celălalt și ambii dețin arme veritabile, pe care nu se sfiesc să le utilizeze. Dacă bărbații par beneficiarii direcți ai acestei cărți, femeile s-ar putea îngrijora. Dar nu trebuie să o facă, deoarece dezvăluirile Liei Faur nu reduc misterul, nu deconspiră, ci împlinesc și apropie feminitatea de perechea ei. Prin construcția sa, o carte de dialoguri este proaspătă și vie, deci atrăgătoare. Dacă subiectul mai este și unul atât de incitant ca femeia, iar autorul se numește Alex Ștefănescu, succesul de public este o garanție. *Cum e să fii femeie* ar putea fi cu ușurință cartea verii acestui an.

Alex Ștefănescu, *Cum e să fii femeie? Dialog cu Lia Faur*, București, Editura Mașina de scris, 2012, 159 p.

CARACTER ȘI CULTURĂ

RADU CIOBANU

Printre numeroasele lucrări de investigație documentară care apar la noi - inegal relevante, dar cu egală priză la public - cea a doamnei Clara Mares, *Zidul de sticlă*. Ion D. Sîrbu în arhivele Securității, și-a dobândit de îndată o poziție proeminentă. Performanța e consecutivă unei rigori profesionale care a determinat o elaborare atentă, minuțioasă, îndelungată, de tip benedictin. Autoarea e cercetătoare cu o anumită vechime și consolidată experiență în Institutul pentru Investigația Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, iar cartea de față nu este un debut în materie, ci genul de operă care consacră un specialist. Ceea ce în primul rând a avut de înfruntat au fost haosul și incoerența din numitele arhive: "Prima piedică de care se lovește un cercetător al dosarelor Securității - scrie d-sa - este maniera arbitrară în care documentele sunt ordonate. Nu se ține cont de criteriul cronologic sau de tipologia documentelor: rapoarte, adrese, interceptări etc. Dacă organizarea internă a dosarelor de urmărire are vreo logică, noi n-am înțeles-o." Ceea ce reușește în cele din urmă Clara Mares este ordonarea acestui morman de material haotic în așa fel încât să ofere imaginea coerentă a unuiia dintre cele mai barbare și stupide acte de hărțuire exercitate de Securitate asupra unui scriitor. Viața, opera și personalitatea lui Ion D. Sîrbu sunt de acum binecunoscute. Este, probabil, scriitorul despre care s-a scris cel mai mult în ultimii douăzeci de ani, de la cercetări de istorie literară și comentarii ale operei, până la fundamentalele eseuri monografice ale lui Antonio Patrăș și Daniel Cristea-Enache. Din toată această existență tragică, saturată de epic, Clara Mares focalizează partea cea mai tenebroasă, aceea a culiselor celor treizeci de ani (!) de-a lungul cărora Ion D. Sîrbu a fost urmărit prin cele mai diverse "mijloace operative", zi de zi și ceas cu ceas. Ceea ce stârnește uimirea cercetătoarei în primul rând: "Este incredibilă - exclamă d-sa - cantitatea enormă de energie risipită, de fonduri, de timp doar pentru a ști, pas cu pas, ce face semenul tău, ce gândește, ce scrie..."

Evident, aici nu mai e nimic de înțeles, nu mai e vorba de nicio rațiune, de nicio logică. Tot acest angrenaj monstruos a funcționat în temeiul fanatismului ideologic, a urii, a deficitului de caracter, a inculturii și tâmpeniei. O întreagă haită compozită a amușinat vreme de trei decenii urmele "obiectivului", de la vârfuri ale "instituției", precum Nicolschi, Pleșiță și Vlad, până la ofițeri de toată mâna, unii nu lipsiți de o anumită ținută intelectuală, alții de-a dreptul imbecili. Unii fac azi figură aparte: un Tudor Vornicu, care a sfârșit și continuă să rămână în memoria publicului neinformați ca adulat om de televiziune; un Olimpia Unghera, care și-a dobândit faima postdecembristă ca mason, scriitor și publicist generos mediatizat; un Ilie Merce, parvenit - să vezi și să nu crezi! - în Parlamentul României. Ce să mai zici de roii agenților și turnătorilor recrutați de pututindeni: din redacția revistei

"Ramuri" și a ziarului local, dintre vecinii de bloc sau funcționarii Casei de Pensii, dintre "colegii" bucureșteni... Clara Mares are delicatețea de a nu le divulga identitatea, citându-i doar cu numele conspirativ, de teamă să nu declanșeze vreo vânătoare de vrăjitoare. Nu cred că s-ar fi ajuns la așa ceva, pentru că lumea noastră se miră, se indignază, vociferează, dar în ceasul următor uită. În schimb, respectivii, văzându-și devoalată fața ascunsă, ar fi ispășit măcar în felul acesta lipsit de urmărire. Discreția cercetătoarei are însă și o altă motivație, care trebuie luată în serios: colaborarea cu Securitatea e o problemă complexă care trebuie considerată nuanțată și n-ar putea fi înțeleasă decât "printr-o analiză de sistem". Din păcate procesul a fost ratat prin deschiderea mult prea târzie a arhivelor, ceea ce a îngăduit "prelucrarea" dosarelor în sensul dorit de cei ce au avut încă un timp îndelungat acces la ele. Pornind astfel de la constatarea că problema colaboraționismului de acest gen trebuie judecată de la caz la caz, concluzia Clarei Mares e tot afectivă, dar rezonabilă: "Drama profundă care înconjoară fiecare acceptare a "pactului cu diavolul" are toată compasiunea noastră. Acesta este și motivul pentru care am preferat să păstrăm numele conspirative ale agenților, insistând asupra numelor ofițerilor coordonatori, adevărații responsabili." Sunt păstrate doar numele reale ale colegilor din Cercul Literar de la Sibiu, a căror cedare, din motive și în forme diferite, a devenit între timp de notorietate publică. De altfel, Sîrbu dobândise acel fler, acel simț aparte care îngăduie percepția promptă a poltroneriei, ipocriziei, amicitiei pernicioase. Cu referire directă la colegii din Cerc, declara într-un interviu acordat tot unui informator, cu puțin timp înaintea sfârșitului, în februarie 1989: "Dintre prietenii din Cercul Literar nu aveam încredere decât în Eta Boeriu și Eugen Todoran."

In România acelor vremi, ne previne Clara Mares, "odată intrat în menghina securistică, un om era captiv pentru o perioadă nedefinită, devenind prizonier-obiect poate pentru totdeauna." E adevărat, însă nu toți "prizonierii-obiect" aveau parte de aceeași considerație securistică, de aceeași consecvență a atenției, de aceeași îndârjire, de același zel "profesional". Ion Dezideriu Sîrbu, bunăoară, era un "obiectiv" de elită, dacă putem spune astfel. Vertical, imprezibil și cu un prestigiu în creștere insidioasă și incontrollabilă, el inspira "organelor" o teamă obscură, ținându-le într-o perpetuă alertă. Era demn, așadar, în viziunea lor, de a fi ținut sub urmărire cu toate "mijloacele operative", filaj, microfoane, interceptări telefonice și poștale, anchete, percheziții, violarea intimității, agenți provocatori și de "influență pozitivă", într-un cuvânt, tot ce putea hărțui, exaspera și umili un om liber și demn. Mergând în disperare de cauză, ca măsură extremă, până la încercarea de a-l compromite prin lansarea perfidă a zvonului că el însuși ar fi agent, altfel cum i s-ar fi permis călătoria în Vest? A fost, dintre toate infamiile îndreptate

asupra lui, cea care l-a afectat cel mai dureros. Desigur, de-a lungul a trei decenii, urmărirea a fost fluctuantă, au existat și scurte perioade de relaxare din care se revenea însă de fiecare dată brusc, pe neașteptate, cu o și mai mare fervoare "operativă". Importanța pe care o avea în ochii următorilor și teama pe care le-o inspira se vede și din faptul că Sîrbu a fost în tot acest timp supracupabilizat. Vinovăția lui, observă Clara Mares, "are o substanță proteică", el fiind suspectat sau acuzat de-a lungul timpului când de una, când de alta: comentator ostil, atitudine dușmănoasă, rebel, nebun, transfug, prolegionar, subversiv, până și... iredentist. În toate acestea însă, Clara Mares detectează un paradox: "Ofițerii constată cum toate amenințările și brutalitățile la care și-au supus "obiectivul" de-a lungul timpului au avut exact efectul opus celui sperat de ei. Urmărirea neîntreruptă nu a făcut decât să-l îndârjească și mai mult, cristalizându-i acțiunile."

Așa stând lucrurile, se pune întrebarea ce resurse a avut Ion D. Sîrbu, ce l-a susținut, ce l-a apărut de n-a cedat, n-a clacat, cum cu atâtea alte personalități s-a întâmplat în condiții mult mai puțin dure? Răspunsul, cred, e unul singur: caracterul și cultura. Sîrbu s-a revendicat toată viața de la două modele: tatăl său, proletarul, și Lucian Blaga, magistrul, amândoi cu un cod moral inflexibil. Opțiune care, de altfel, l-a particularizat și printre colegii săi cerchiști. Inflexibil este și codul său moral, așa cum reiese din toate confruntările pe care le-a avut cu securiștii. Nimic, nicun rând, nicio aluzie din actele ce umplu aceste dosare nu lasă a se înțelege că ar fi înfundat pe cineva. Dimpotrivă, de câte ori a avut ocazia, a luat apărarea prietenilor, chiar și atunci când aceștia n-au avut față de el o atitudine similară. Conștiința de a fi drept, de a te fi comportat corect, de a nu fi trădat nici una dintre valorile în care crezi este un redevabil sprijin moral în situații de criză și ea a fost fără îndoială o esențială resursă de rezistență și pentru Ion D. Sîrbu. "Opțiunile sale - scrie Clara Mares - mereu dificile, mereu morale denotă chiar un exces de caracter." Iar Doinaș, în alocuțiunea rostită la înmormântarea prietenului său Gary, îl definește în sfârșit corect ca fiind "cea mai verticală conștiință."

Pe de altă parte, Ion D. Sîrbu a fost un scriitor de solidă cultură, iar cultura, în toate ipostazele sale, a constituit pentru el a doua resursă majoră de rezistență. Rezistența prin cultură este un concept care și-a găsit - cum altfel? - și contestarii, scepticii, persiflanții. Dar dosarul "obiectivului" Ion Dezideriu Sîrbu nu este, de la un capăt la altul, decât un argument de necontrazis în favoarea realității acestui fenomen pe care, într-adevăr, probabil nu-l pot înțelege decât cei care l-au trăit. Pe parcursul investigațiilor sale, cercetătoarea ajunge la constatarea că securiștii nu puteau înțelege că "pentru unii oameni, cultura, arta sunt mai importante decât orice altceva." Dar tocmai acesta era atu-ul "obiectivului", arma sa secretă pe care ceilalți n-o știau sau nu erau capabili

s-o dezamorseze, excedați în fața unui tărâm care, în ciuda logisticii "din dotare" continua să le rămână inaccesibil. Unul dintre meritele lucrării Clarei Mares este acela că nu s-a limitat la o simplă ordonare și inventariere a materialului cuprins în dosarele de urmărire a lui Ion D. Sîrbu, ci își umanizează demersul prin reflecții și comentarii uneori, cum singură recunoaște, inerent subiective, dar fără a se îndepărta vreodată de adevăr. Cum este și această observație conform căreia "Capacitatea de a rezista intelectual în fața unor atrocități indescriptibile a fost o șansă de supraviețuire." Dar capacitatea de a rezista intelectual nu înseamnă nimic altceva decât refugiu și recursul la cultură în cele mai diverse forme. Mii de reprezentanți ai elitei românești au supraviețuit unui regim concentraționar bestial prin capacitatea lor intelectuală și anvergura bagajului lor cultural. Așa a supraviețuit lagărelor și Ion D. Sîrbu, așa a supraviețuit și după eliberarea acerb supravegheată până la moarte. "Încolo, scriu, scriu, scriu [...] a lucra (= a scrie) înseamnă a te muta cu totul în literatură" - așa se confesa el în unul din amplele sale monologuri epistolare adresate unor prieteni de aceeași anvergură culturală. Literatura, cultura erau salvarea. Iar curajul său de a reveni surprinzător din scurtul voiaj care i s-a îngăduit la un moment dat în Occident este explicat de Clara Mares tot prin recursul la cultură: "Pierzându-și [dacă rămânea] biblioteca, fișele, subiectele, publicul, Sîrbu simțea că își pierde sinele și menirea."

Si-a păstrat până la capăt sinele și menirea, demnitatea și onoarea. De pe ingenios-pregnanta copertă concepută de Ion Sîrbu, Gary Sîrbu ne vorbește doar prin expresia extraordinară, tragică, de o profundă tristețe a ochilor. Expresia unui om hărțuit într-un război de uzură care a durat o viață, dar în care n-a putut fi înfrânt: l-au salvat caracterul și cultura, aliaj care se dovedește indestructibil.

Clara Mares, *Zidul de sticlă*. Ion D. Sîrbu în arhivele Securității. Prefață de Antonio Patrăș. București. Curtea Veche, 2011

ÎN TRE UITARE ȘI MEMORIE

MICAELA GHÎTESCU

PROLOG

Traducând autori mari, nu vedeam ce aş putea adăuga eu care să merite să mai încarce rafturile librăriilor. Eram convinsă că nu am nimic de spus, nimic de povestit, iar micile notații sau articole pe care le publicam în revista *Memoria* chiar nu contau. Desigur, ca traducătoare literară de câteva bune decenii, priveam actul traducerii ca o re-creație, știam că, în momentul când traduc, investesc mult din mine, din lucrurile pe care le-am trăit, și că traducerea este marcată, vrând-nevrând, de propria mea biografie, concomitent cu empatia pe care o aveam (sau nu o aveam) cu autorul. Dar asta era tot.

Ceea ce țineți acum în mâini este *singura* mea carte. Nu mai am timp. Aș vrea să nu dezamăgesc prea mult pe cine a avut încredere în mine.

SĂ ÎNCEP CU TATA

pentru că el era catargul și totodată farul casei noastre. Casă care s-a construit datorită eforturilor lui la vârsta de nici 30 de ani, pe credit, bineînțeles, deoarece părinții mei nu aveau "o bază materială", cum se spune, casa în care m-am născut (pentru că pe atunci nu se naștea des la maternitate), în care am trăit o copilărie fericită, până s-a lăsat peste noi toți – implicit peste ea – cortina de fier și rugină și zgură a comunismului, casă care a fost cadrul tragediilor noastre, casa de care acum, la 80 de ani, încă mai sunt mândră și în care sper să și închid ochii, atunci când va trebui.

Tata, cu toată munca lui halucinantă, își găsea timp și pentru noi, copiii, povestindu-ne cum e cu Basarabia, cum e cu Transilvania (ce ne mai plictisea cu faptul că plecase voluntar în Primul Război Mondial – adică în timpuri "străvechi" – "ca să luăm Ardealul"!).

Când încă nu mergeam la școală ne puneam să rezolvăm probleme cu mere sau pere ("eu am cincini mere din care ți-am dat ție două; câte mere mi-au rămas?"), fratele meu, Andrei, răspundea prompt, eu, timidă, tăcută – nimic. Tata îmi spunea "Mutulică". Andrei, jenat de neștiința mea: "Tată, spune-i și ei cu portocale, poate o să știe".

Am învățat literele cu reclamele de medicamente. Când Andrei întreba ce este un T (eu nu întrebam niciodată nimic...), mama îi spunea că este un avion, în timp ce tata explica "științific" alfabetul. Eu ascultam și tăceam. Într-o zi m-am trezit știind să citesc.

Când se odihnea, după operațiile de dimineață și între masa de prânz și consultațiile care începeau la ora 16, mă puneam uneori să-l "calc" pe spate; asta mă amuza; dar când, tot atunci, îmi spunea să stau lângă el cât doarme și să-mi trec mâna prin părul lui, mă plictiseam teribil. Odată, ca să treacă timpul mai repede, i-am împletit zeci de codițe în păr, ca la păpuși. Când s-a sculat, grăbit, pentru că deja era sala de așteptare plină de pacienți, nu a mai fost atât de amuzant pentru mine...

Mi-a "povestit" *Pastorală* de Beethoven, în timp ce se transmitea la radio. La fel, ne puneam să ascultăm, tot la radio, conferințele lui Iorga, cu vocea lui inconfundabilă, chiar dacă nu înțelegeam mare lucru. De altfel, tot datorită tatei i-am putut vedea mai târziu "pe viu" la Ateneu pe Enescu și pe Dinu Lipatti. Iar într-o zi ne-a chemat urgent jos, la cabinet, ca să le cunoaștem pe doamnele Caragiale și Zarifopol. În felul acesta ne crea "amintiri" care, iată, după atâția zeci de ani, au rămas de neșters.

La primul film, *Silly Symphony*, am plâns de frică atunci când s-a făcut întuneric în sală. ("Mutulică" mai era și plângăcios.) Andrei povestea filmele cu lux de amănunte, eu... nimic. Abia mai târziu și-au dat seama că

eram mioapă și nu vedeam toate minunățiile pe care le vedea Andrei. În toată copilăria mea m-a tot dus tata la vestitul oftalmolog Lăzărescu (Didică) și apoi la domnul Pinkus, opticianul: îmi spăgeam mereu ochelarii sau îmi creșteau dioptriile.

De atunci i-am purtat neîntrerupt.

A trebuit să vină comunismul ca să fiu lăsată 13 luni în celulă fără ochelari. Dar asta-i altă poveste.

MAMA

era micuță și elegantă. Când cădeam – mă împiedicam foarte des și cădeam – se speria tare. Odată Andrei, pe care îl ascultam orbește, m-a închis în noptieră, unde am stat tăcând mălc. Ce s-a mai speriat și atunci mama: "Unde-i fetița?" Într-un târziu, Andrei s-a îndurat să-i arate unde mă închisese. Din folclorul familiei...

Când vreunul din noi primea o notă bună la școală, mama ne lăuda și se lăuda cu noi. Tata: "Asta nu contează, să vă văd ce o să faceți mai târziu, la facultate."

Deși născută la sfârșitul secolului al XIX-lea, mama urmărea studii superioare. Orfană de tată de la 14 ani, a patra din șase copii, provenea dintr-o familie de învățători aromâni emigrați din Macedonia grecească. Părinții ei întemeiaseră acolo școli românești pentru copiii de aromâni care nu vorbeau decât dialectul. Persecuțați de greci (odată li se dăduse chiar foc școlii, iar un frate al bunicului fusese "măcelărit" de greci, cum se spunea în familie), ei veniseră în România, unde bunicul a primit un post de diriginte de poștă într-o comună din județul Brăila. Trei dintre frații mamei au devenit profesori universitari, al patrulea a fost directorul general al Poștelor Române, sora ei, cea mai mică dintre toți, studiase chimia. Mama fusese bursieră internă la Școala Centrală din București, apoi absolvise Facultatea de Litere și Filozofie, dar a profesat doar un an, până s-a căsătorit și am apărut noi, copiii. Spun toate acestea pentru că mă indignează a se scuza ipocrită "noi n-am putut învăța carte pentru că părinții erau săraci". Și bunicii mei – atât cei materni, cât și cei paterni – erau săraci, la fel și mama, văduvă, a soțului meu, ajuns și el profesor universitar. Cui voia să învețe nu i se puneau opreliști, sistemul de burse funcționa, frații mai mari își luau câte un serviciu chiar din timpul studiilor, ajutându-i astfel pe cei mai mici. Dragostea de carte li se insufla de timpuriu, iar și noi, copiii, am crescut în aceeași atmosferă.

RĂZBOIUL (ÎNAINTE ȘI ÎN TIMPUL LUI)

În zilele rebeliunii legionare, când se auzeau pocnete de arme chiar în cartierul nostru (zgomote pe care aveam să le aud, cu multe decenii mai târziu, seri și nopți de-a rândul începând din 22 decembrie 1989, dar atunci, în 1941 nu se vorbea încă de simulatoare...), tata și-a găsit vreme să ne explice pe îndelete ce se întâmpla. Între timp, în lunga mea viață, am auzit multe despre legionari, și bune, și rele, atât în închisoare, cât și de când lucrez la *Memoria* – revista *gândirii arestate*, dar gestul tatălui meu de la restaurantul Berbecul din Ploiești a lăsat urme de neșters în amintirea și în propria mea atitudine.

Când au apărut nemții pe străzi, fiind eu odată cu tata, a trecut pe lângă noi un soldat german la braț cu o fetișcană româncă. Atunci l-am auzit pe tata, atât de politicoș și civilizată de obicei, și care își dăduse copiii la școala germană, scoțând o înjurătură! În schimb, mergând într-o zi cu mama să cumpărăm mezeluri de la Potsudek, în a cărui vitrină se vedeau șunci atârinate și tot felul de alte bunătăți, când niște soldați germani s-au oprit

Familia Papacostea, 1924

ca să se holbeze pur și simplu în fața vitrinei, mama mi-a spus: "Ei n-au așa ceva la ei, săracii..."

La cutremurul din noiembrie '40, tata era concentrat, iar noi rămăseserăm singuri cu mama. Eu dormeam în patul ei, când m-a trezit pentru că se cutremura casa. Părinții mei aveau niște foarte buni prieteni care locuiau în blocul Carlton, tata – coleg de facultate cu doctorul Aubert, mama – colegă de liceu cu soția lui, noi – prieteni cu fiul lor, Andrei. Singurii care au scăpat cu viață au fost Andrei și guvernanta: mama lui și bucătăreasa au murit. Doctorul Aubert era și el concentrat, ca tata, și a aflat de nenorocire din ziar... Mama, parcă presimțind ceva, telefona întruna la ei, fiindcă erau singurele noastre cunoștințe care locuiau într-un bloc. Telefonul a sunat mult timp în gol...

Și a început războiul. După un scurt timp pe front, tata a fost rechemat la București ca să organizeze un spital de răniți, Z.I.302, într-un fost cămin de ucenici de la Obor. Adeseori mă lua cu el la spital. Stăteam cuminte și-mi făceam temele sau citeam, în biroul lui. Odată, de Crăciun, s-a organizat o serbare cu Pom și daruri pentru răniți și copiii personalului din spital. Mie mi-a revenit o cutie cu bomboane din care, mergând prin sala de spectacol, trebuia să le ofer răniților. Am ajuns în fața unui rănit care mi-a arătat prin semne că nu poate lua bomboana. Atunci am observat că avea ambele brațe amputate. În loc să iau eu o bomboană și să i-o pun în gură, m-am fâstăcit și am luat-o la goană. N-am povestit nimănui, dar și acum mă obsedează.

A venit Regina-Mamă Elena să viziteze spitalul: s-au făcut zeci de fotografii, acasă le priveam întruna. Când Regele a fost silit să plece și au început arestările, mama le-a rupt și le-a aruncat în cazanul de la calorifer. O mai văd și acum cum le rupea, una câte una; plângeam amândouă.

Între timp, în 1944, începuseră bombardamentele anglo-americane. (De cele sovietice, care le-au precedat, nu se făcea caz, ci mai degrabă haz, pentru că nu prea nimereau ținta. Acum însă era altceva.) Când se suna prealarma, tata venea repede acasă, ne urca în mașină și ieșeam din București înainte să sune alarma propriu-zisă. La etaj locuia un doctor evreu, coleg al tatei, cu familia lui. Aveau o fetiță ceva mai mică decât mine, Gaby. În vecini nu erau decât băieți de vârsta noastră, care se jucau cu fratele meu, bineînțeles de-a războiul. Pe Gaby nu o lăsam

părinții să se joace cu mine, poate fiindcă mergeam la școala germană?, și tare aș fi vrut să am o surioară mai mică. (De curând am aflat că Gaby Klinger era și ea elevă la Liceul Francez, care avea să joace un rol atât de important în viața mea.) Evreilor nu le era permis să părăsească Bucureștiul, dar tata o lua și pe Gaby cu noi când fugeam de bombardamente. "Cum să pun copiii mei la adăpost și să nu o iau și pe fata colegului meu?", spunea.

(...)

ARESTAREA MEA

care a avut loc în octombrie 1952.

În anii '50, arestările se făceau adeseori de pe stradă. Vărul meu, Șerban Papacostea, a fost "cules" de pe stradă pe când, student fiind, ieșea de la biblioteca Institutului Francez. O doamnă, în momentul arestării, a pierdut un pantof, pe care l-a luat un trecător căruia ea a mai putut să-i șoptească un număr de telefon; prin pantoful acela a aflat familia ei că fusese arestată.

Data de 15 august 1952 a fost o dată fatică în istoria arestărilor din România: în acea zi Securitatea trebuie să fi decretat mobilizarea generală în toată țara, pentru că atunci (am putut verifica acest lucru de când lucrez la revista "Memoria") au fost arestați circa 80-90% dintre "dușmanii poporului" încă liberi (printre alții și părinții lui Nicolae Manolescu). Ce s-o fi întâmplat în ziua aceea, de ce s-or fi speriat "ei" atât de tare, ce ordine or fi primit de la Moscova, nu am cum să știu. Fapt este însă că, de câte ori am întâlnit, în documentele care ne parvin la *Memoria*, despre vreun arestat în 1952, aproape că puteam pune rămașag că în 15 august s-a întâmplat. Doar rareori mă înșelam. Am reținut data deoarece atunci a fost arestată și profesoara noastră, Smaranda Chéhata.

Prietenă mea Mariana fusese ridicată de pe stradă în septembrie, cu vreo lună înainte de mine. Pur și simplu, dispăruse din grupul nostru.

Eu am "beneficiat" de alt tratament: am fost arestată de acasă, în toial nopții. De fapt, noaptea, când opra un automobil în fața porții, ori se suna la sonerie, știai ce avea să urmeze: "duba neagră", așa i se spunea automobilului care te lua din mijlocul familiei și te ducea în necunoscut, pentru săptămâni (mai rar!), luni, ani, ori pentru totdeauna.

Au năvălit în casă vreo 4-5 "băieți", au percheziționat apartamentul, mi-amintesc că au luat *Britannicus* de Racine, *Chipurile și privescile Americii* de Petru Comarnescu, și m-au ridicat pe mine, "spioana".

Ultima imagine a tatălui meu a fost, într-adevăr, aceea a unui om prăbușit pe masa din sufragerie, plângând, dar nu în hohote, cum s-a spus, pentru că era o fire reținută, interiorizată... Iar pe Andrei îl văzusem cu puțin timp înainte, pentru ultima oară, exact un minut, fiindcă eu eram la Sinaia, iar el mergea spre munte, și trenul lui doar atât a oprit în gara Sinaia: un minut...

În dubă mi-au scos ochelarii de vedere și mi-au pus celebrii ochelari negri, de tablă. Când am ajuns la destinație, m-au pus să urc și să cobor de mai multe ori niște trepte (probabil aceleași pentru că, din câte mi-am putut da seama ulterior, clădirea nu avea etaj), ceea ce era tot un mijloc de derutare și intimidare.

Apoi m-au îmbrăncit într-o cameră unde, după câteva ore de așteptare, au venit vreo 2-3 gradați (fără ochelari nu puteam distinge ce grad aveam), care m-au pus să mă dezbrac și mi-au luat sutienul, apoi ceasul și cordonul. A fost clipa exactă când mi-am dat seama că trecuse copilăria: de atunci înainte nu mai erau lângă mine tata sau mama, la care să apelez, lângă care să mă refugiez, care să mă apere. Eram singură, față în față cu "ei".

URANUS

Că eram la Uranus (fostul Arsenal, clădire astăzi demolată de Ceaușescu) aveam să aflui mai târziu; nici Georgiana, prima mea colegă de celulă (din "lotul turc"), nu știa. Abia când ne-am familiarizat cu alfabetul Morse, operat prin bătaii în perete (dar cum l-am învățat, nu mai știu; probabil din instinct, sau "instinct de apărare"), la întrebarea noastră "Unde?", am primit răspunsul "Uranus".

Celula, în care aveam să-mi petrec apoi 13 luni, avea patru paturi (câte două suprapuse). Curând ni s-a adus și o a treia colocatară, fată de la țară, originară dintr-o zonă apropiată de frontiera cu Iugoslavia.

Georgiana, actriță de teatru, fusese arestată pentru motive mai curând mondene: frecventase, împreună cu un grup de persoane din lumea artistică, recepții la Ambasada Turciei unde – după cum mi-a mărturisit – mai mâncau și ele icre negre și banane. Nu știu dacă a fost condamnată (n-am mai întâlnit-o nici la Jilava, nici la Măneala). Cealaltă, bănățeanca, "frontieristă", avea un mod *sui-generis* de a-i încurca pe anchetatori. "Lotul" ei era format din trei persoane: ea însăși, iubitul ei și un prieten grănicer. La anchetă, tot ce i se cerea să spună în legătură cu iubitul, ea pune pe seama grănicerului, și invers, astfel încât anchetatorii nu mai înțelegeau nimic și nu reușeau să dea de firul întregii povești.

Celula, pe care la un moment dat a trebuit să o evacuăm ca să i se vopsească pereții în bleumarin (probabil ca să putem fi mai bine văzuți de paznici, când se uitau prin vizetă), nu avea fereastră, ci doar un oberliht, ce dădea spre culoar, deasupra ușii (fără clanță, dar cu o fereastră prin care ni se introducea mâncarea și care, la rândul ei, avea o vizetă). Pe culoar patrolau gardienii, câte unul la cinci celule, cu târlci în picioare ca să nu fie auziți de noi și să ne poată surprinde în activitățile "subversive". Practic, vizeta se deschidea aproape tot timpul, iar eu, care nu puteam vedea când era deschisă sau închisă, eram cea mai vulnerabilă. Stabiliserăm și un cod prin care să fiu anunțată de colegele de celulă când ne aflam "sub observație". La început activitățile "subversive" erau minime: încercam să ne coasem câte o ruptură la îmbrăcăminte cu un pai și fire de ată scoase din saltea, ne mai sprijineam câte o secundă în cot sau de perete ca să ne odihnim, o dată ne-am confecționat piepteni din miez de pâine amestecat cu salivă și scrum de țigară și lăsat să se usuce. Becul era în permanență aprins, iar între ora 5 de dimineață și ora 10 seara nu aveam voie să ne sprijinim de nimic și nici, bineînțeles, să ne întindem pe pat: trebuia să stăm fie în picioare, fie așezate pe marginea de fier a patului, cu patul de sus apăsându-ne pe ceafă. Mă învățasem să dau din picior când stăteam așezată și picam de somn, ca

să pară că nu dorm. Fiindcă, în primele luni de anchetă, în afară de lipsa ochelarilor pe care îi primeam numai când mă aflam față în față cu anchetatorul (dacă îmi permiteam să îi cer ca să-i iau în celulă, îmi răspundea invariabil "Nu-i meriți!"), eram chinată și de lipsa somnului, pentru că eram scoasă la anchetă la câteva minute după ce se dădea stingerea (e un fel de a spune, pentru că lumina nu se stingea niciodată), și readusă în celulă la câteva minute înainte de a se suna deșteptarea. Când eram scoase "la program", adică la baie, mereu doar câte o celulă, ca să nu ne întâlnim cu ceilalți, ni se puneau din nou ochelarii de tablă și trebuia să ne ținem una de alta, paznicul ducând-o pe prima de braț.

Abia după mai mult timp petrecut în celulă și terminarea anchetei aveai drept la "pat permanent", adică puteai sta culcat și în timpul zilei, și la "aer", adică erai scos o dată pe zi, pentru o jumătate de oră, tot singur, într-o celulă fără acoperiș, de unde se vedeau cerul și vârfulurile unor plopi.

De la o unitate militară din apropiere auzeam seara scandându-se: TRĂIASCĂ PRIETENIA CU UNIUNEA SOVIETICĂ, CHEZĂȘIA LIBERTĂȚII ȘI INDEPENDENȚEI NOASTRE NAȚIONALE! Bieții soldați erau obligați să scandeze zilnic această tragicomică ineptie. Iar noi, când auzeam "chezășia", știam că se apropia ora stingerii...

Un domn în vârstă (il auzeam cum respira greu și își târa picioarele) spunea întruna, trecând pe culoar în drum spre anchetă: "Cu toții o să murim aici, cu toții..."

Dar acestea nu au fost singurele voci pe care le auzeam, în afară de cele ale paznicilor. La un moment dat au trecut pe str. Uranus niște vehicule grele din care răzbătea... "Marseieza"! Însă nu veniseră francezii să mă elibereze în sunetele cântecului drag și interzis: erau participanții la celebrul Festival al Tineretului, la care luau parte tineri "progresiști" de diferite naționalități care proslăveau comunismul biruitor, neavând habar că, prin această caționare a regimului, pe noi ne îngropau și mai adânc...

Marea victorie reputată atunci s-a petrecut când ne-am dumirit că putem comunica prin perete cu un alfabet Morse simplificat. Acțiunea pretindea o mare iuteală de mână și de percepere, dar succesele erau adevărate sărbători. În celulele alăturate nu se afla niciodată cineva din "loturile" noastre (din acest punct de vedere, organizarea era perfectă), deci comunicarea nu avea scopul de a stabili ceva legat de anchetă. Era pur și simplu bucuria să te simți solidar cu un semen de-al tău.

Mai comunicam între noi și fluierând, după următorul sistem: se începea, scurt, cu primele măsuri dintr-o melodie, care era apoi preluată de altă celulă, și tot așa, până se isprăvea cântecul. În acele momente, gardienii intrau într-un soi de *amok*: începeau să alerge de la o vizetă la alta, dar nu reușeau să prindă firul: când fluieram aveam grijă să ținem în mână o bucată de pâine, ca să ne prefacem că mâncăm! La 8 noiembrie am fluierat în felul acesta "God Save the King", de Crăciun, colinde, iar când, auzind clopotele în aprilie, la miezul nopții, ne-am dat seama că este noaptea Învierii, am fluierat "Hristos a înviat", ambiționându-ne să nu întrerupem imnul până nu reușeam să-l fluierăm de trei ori, și aceasta chiar trei zile la rând.

Prin martie '53 s-a întâmplat ceva deosebit: gardienii au închis brusc oberlihturile și se simțea o anume tensiune printre ei. Și, deodată, știrea s-a răspândit ca fulgerul: A MURIT ȘTALIN! Atunci s-a fluierat "Oda bucuriei" și alte cântece... de petrecere!

Când veneau să ne scoată la anchetă, paznicii zăngăneau de departe ochelarii negri, un sunet sinistru, ca de lanțuri. Ciuleam urechile. Ce ușurare, când zăngănitul se oprea la altă celulă, și auzeam alte inițiale. Pentru că așa ne chemau, după inițiale: "G.M., haide!" Uneori se mai încurcau: "Spune inițiala completă!" Rădeam... pentru că și rădeam, uneori!

— Eu îți spun ție dumneata, și tu-mi spui mie dumneavoastră. Și să nu-mi spui

Tata copil cu părinții lui

"tovarășe", că nu-s tovarăș cu tine. Să-mi spui "domnule".

Anchetatorul meu *en titre* era relativ cumsecade. Tânăr, venit de la țară și investit cu asemenea putere (și grade), era și el curios cum se comportă "fetele de București". Nu m-a bătut, nici nu m-a atins, deși de alături auzeam urlete de durere, plânsete... Odată a încercat să-mi povestească un film pe care îl văzuse. A fost incapabil. Singurul lucru de care îmi amintesc, și pe care îl repeta întruna (chipurile povestind!) era "Fuge după ea... Fuge după ea... Fuge după ea...". Mă apucase râsul, dar trebuia să mă abțin, așa că am icnit ușor. S-a speriat să nu-i vomit peste hârtii, fiindcă m-a întrebat, îngrijorat: "ți-e rău?" Când am revenit acasă, în extrasele din dosar ale avocatului pe care mi-l angajase mama pentru recurs (despre procesul propriu-zis părinții mei nu aflaseră nimic până atunci, iar recursul, cum voi spune, a fost respins), am găsit "caracterizarea" pe care mi-o făcuse acest anchetator: "E vicleană, încăpățanată și cunoaște foarte bine literatura franceză" (!?) Adevărul e că nu știa ce să scrie!

Însă, conform unui procedeu obișnuit la anchete (după cum am aflat ulterior), anchetatorul propriu-zis era dublat de un altul, mai mare în grad și mai "școlit". Cel de care am avut parte era înfricoșător, într-adevăr băga spaima în mine: vorbea amenințător, ridica glasul, trântea dosarele și mă făcea să presimt că mă va pocni. Nu a făcut-o, dar de el mi-era într-adevăr frică. Noroc că apărea rar.

Când eram în celulă, cel mai mult mă impresiona o tuse, o tuse pe care o auzeam zi și noapte. Tuse de copil sau de fată foarte tânără. Tuse sfâșietoare, fără sfârșit... Abia la proces aveam să-mi dau seama că cea care își scuipa plămâni era Mariana, prietena mea.

Se împlinise anul de când mă aflam la Uranus. Colegele de celulă se schimbaseră, o lună am rămas chiar singură, mai vulnerabilă în lipsa ochelarilor. Ancheta se sfârșise, primisem și eu "aer" și "pat permanent". Așteptam, și nu știam exact ce: trimiterea în judecată? transferarea la un penitenciar? eliberarea?

Colegele de celulă care plecaseră între timp la proces îmi spusese că, atunci când voi fi chemată în fața unui general, însemna

că mi se va anunța trimiterea în judecată. Dar de unde să știu că e general, dacă nu-i puteam vedea gradele? Mi s-a spus că va avea vîpușcă roșie la pantalonii.

Într-o zi, în sfârșit, ochelarii negri sunt din nou bălăngăniți în fața celei mele: "G.M., haide!"

Sunt dusă într-o direcție nouă. Mi se scot ochelarii negri: în fața mea, un ofițer necunoscut. Vîpușca roșie...

"AI FOST TRIMISĂ ÎN FAȚA TRIBUNALULUI MILITAR PENTRU CRIMĂ DE ÎNALTĂ TRĂDARE."

În clipa aceea m-am văzut pusă la zid, în fața plutonului de execuție. (...)

LA PROCES

am fost transportați în dube cu mici compartimente individuale și tot cu ochelarii de tablă la ochi. Ne-am regăsit în boxă, colegele, prietenele, profesoarele. Mariana tușea sfâșietor.

S-a apropiat de mine un domn. "Sunt avocatul dumitale din oficiu." Atunci răsfoia dosarul pentru prima oară, confunda tot. Mă era și silă să-i răspund la întrebările anapoda pe care le pune. O mai fi existând pe undeva domnul avocat Preda? Din "pledoarie" îmi amintesc un singur lucru: "Fiiiică de meeedic!" Colegele mele au primit câte 3 ani, eu 4. Dar nouă, elevelor, ni s-a schimbat încadrarea: din "crimă de înaltă trădare" în "complicitate la delict de agitație publică" (agitația publică o făcuse profesorul Fontaine, iar noi îi fuseserăm complice!).

Bineînțeles că familiile nu au fost anunțate. Procesul s-a desfășurat cu ușile închise. Președintele completului de judecată: celebrul, sinistru general Alexandru Petrescu, și el cu ochelari negri (dar nu de tablă!). "Lotul francez" a primit condamnări ce însumau sute de ani, și chiar "închisoare pe viață".

Condamnarea Marianeii a fost cea mai grea: la mai puțin de două luni de la proces, a murit.

După proces, cu aceleași dube compartimentate și cu ochelarii negri la ochi, am fost transportate la Fortul nr. 13, Jilava.

Fragment din volumul în curs de apariție la Editura Humanitas

RECEPTAREA LUI VLADIMIR TISMĂNEANU

VIRGIL NEMOIANU

Să începem reamintindu-ne câteva lucruri elementare. Marxismul, spre deosebire de leninism, se împarte de mult în câteva curente. Cea mai simplă și mai clară diviziune este următoarea. Avem marxismul (teoretic) "ortodox" sau "clasic", așa cum s-a constituit el în vechea Uniune Sovietică și în statele satelite dar a fost adoptat și de către un bun număr de gânditori (filozofici sau politici) din Vest: un sistem de gândire rigid, prescriptiv, reducător și, de cele mai multe ori, îndrumător spre abuz și violență. Avem, pe de altă parte, sistemul "neo-marxist", construit de gânditorii din așa-numita "școală de la Frankfurt" din anii '920 și adoptat în cercuri largi, din Apus mai ales, active până în ziua de azi. Acesta din urmă și-a găsit rădăcini suplimentare în texte nepublicate ale "tânărului Marx", l-a înțeles pe Marx nu în chip absolut, ci ca pe un produs al epocii în care trăia (începutul și mijlocul secolului 19), și a găzduit ospitalier combinații ale acestui marxism flexibil cu alte tradiții filozofice: freudismul, o sociologie largă, ba chiar, uneori, existențialismul și "filozofia vitalistă". În zilele noastre, acest neo-marxism se împacă bine cu ideologiile ecologiste și cu cele feministe.

Marxiști-leniniști "clasici", cum îi numeam mai sus, îi priveau cu suspiciune, uneori cu adevărată ostilitate, pe verii lor "neo-marxiști". Când era practicat neo-marxismul de către revista *Praxis* și apoi de "școala din Ljubljana", în vechea Iugoslavie, faptul producea anume senzație. Nici în România bolșevică nu prea auzeau numele lui Marcuse sau al lui Adorno; chiar și un G. von Lukacs era privit cu oarecare neîncredere. Era, în acea vreme, un act de anume curaj să te ocupi de neo-marxism, aproape o semi-dizidență. Printre cei care s-au îndreptat totuși în direcția respectivă se numărau, pe atunci, foarte tinerii doctoranzi Andrei Marga și Vladimir Tismăneanu. Marga a devenit discipol timpuriu al prominentului filozof german Jürgen Habermas, descendent din neo-marxiști, dar mai amplu în orizontul său de gândire, care includea și elemente kantiene. Tismăneanu și-a scris doctoratul pe aceeași temă, cea a Școlii de la Frankfurt.

Spre onoarea sa, Marga nu s-a dezis niciodată de fundalul său habermasian, îmbogățind, totodată, orizontul său de gândire cu alte elemente: pragmatismul american, anti-relativismul (Putnam), ideologia socială catolică de stînga (de pildă, actualul arhiepiscop-cardinal de München, Reinhard Marx – simplă coincidență de nume!). (Complicatele zigzaguri politice ale lui Andrei Marga e mai potrivit să le lăsăm și de astă dată deoparte.)

Tismăneanu, tot spre onoarea sa, s-a distanțat tot mai mult, pas cu pas, de orice formă de marxism, s-a instalat în spațiul unei critici aspre a comunismului. A scris despre acest treptat proces câteva cărți-dialog (cu Mircea Mihaies), a explicat elocvent și vădit sincer evoluția sa într-un interviu dat acum vreo doi ani lui Pătrășconiu (ulterior apărut și inclus într-o carte-culegere), dar eu am fost foarte edificat mai ales de un text scurt, apărut pe internet, într-un blog propriu, în care se explica extrem de clar și de erudit, fenomenul luptei între comuniști și "foști comuniști" ("Despre idealism și resentiment", 5 iunie 2012, cu referire la Silone, la Togliatti și alții).

De ce influența atât de răspicată a lui Tismăneanu în România? De ce, însă, și antipatia atât de larg răspîndită împotriva sa? Nu este prea ușor de răspuns dar, din fericire, întrebările și răspunsurile sunt fețe ale unei medalii unice, strîns legate una de cealaltă. Întîi, și deosebit de evident, sunt numeroși cei care îi impută profesorului de la Maryland originea sa socială: descendența dintr-o familie comunistă și adolescența în mediul protipendadei bolșevice. Argu-

mentul e subiectiv și arbitrar, nu se poate intra în discuție cu el. Ca unul ce am avut de suferit la vremea sa de pe urma "originii sociale", nu pot spune decât că nu mi se pare valabil. Îl lăsăm și trecem mai departe. Al doilea argument ține mai ales de *metodologia* lui Tismăneanu, de faptul că nu este un istoric empiric, ci un istoric al ideilor, nu cu totul străin de ceea ce se numea în Germania *Geistesgeschichte*. Acest lucru s-a văzut mai ales cînd a fost numit la conducerea unui Institut de Cercetări din România. Cred că nu există neapărat o contradicție între cercetările predecesorului său, Marius Oprea, și abordările lui Tismăneanu. Cred, mai degrabă, că e vorba de o complementaritate, că utile și importante sunt *ambe*le forme de studiu. Este regretabil că nu s-a înțeles acest lucru.

Există însă și un treilea motiv, subconștient poate, bazat pe simpla și, adesea, inocenta ignoranță. Este vorba de dimensiunea realizărilor și a tematicilor de cercetare abordate de Tismăneanu. Acestea se cuvin a fi contextualizate pentru o înțelegere corectă, dar, totodată, li se cuvine o descriere adecvată. De fapt, în limba română sunt cunoscute mai ales studiile profesorului Tismăneanu despre comunismul românesc și despre istoria deceniilor postbelice. Cunoștințele cercetătorului în această privință sunt enorme, nu mă sfiesc să le numesc amănunțite. La modul ușor ironic, poate, dar și foarte exact, Mircea Cărtărescu l-a numit odată pe Tismăneanu "un Proust al comunismului românesc" (citez din memorie). Incontestabil. O suită întreagă de cărți apărute atît direct în română, cît și traduse din engleză, au culminat cu editarea și coordonarea masivului *Raport Final al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România*. În pofida diverselor controverse (obiecții de la nostalgici ai comunismului, dar și critici dinspre dreapta), această operă masivă rămîne piatra de temelie pentru orice studiu ulterior al acestei teme cvintesențiale în istoria modernă română.

Nu este cazul să mă mai opresc în detaliu asupra acestor studii, întrucît ele sunt bine cunoscute și au fost recenzate (negativ, dar mai ales pozitiv) de comentatorii avizați. Aș vrea însă din nou să atrag atenția asupra unor aspecte, tot trei la număr și de data aceasta. *Primul*. Tismăneanu nu s-a mulțumit numai să fie un studios al trecutului, ci a reacționat în detaliu și la evenimentele petrecute în fața noastră, în zilele noastre, în România mai cu seamă. El s-a afirmat ca polemist redutabil, câteodată tăios și mordace, judecînd faptele în curs de desfășurare. A fost bine, a fost rău? Nu mă exprim deocamdată, ci constat numai că aceste intervenții au influențat (adesea în mod hotărîtor) părerile pozitive și negative în privința sa.

Al doilea. V. Tismăneanu este un veritabil politolog, un profesionist. Cititorii și cititoarele nu pot să nu fi notat că multe din vocile "teoretice" influente ale ultimelor două decenii au fost, de fapt, improvizate. Era vorba de medici/psihologi (A. Mungiu), romancierii (S. Tănase), poeții/redactorii (E. Hurezeanu), ziariștii (I. Cristoiu, D. Pavel) — exemplele se pot înmulți — care s-au reciclat în calitate de consultanți, de voci judecătorești-comentatoare, mă rog, care au devenit teoreticieni politici. Nici în privința acestora nu mă gîndesc să formulez aici vreo judecată, bună sau rea, pur și simplu descriu o stare de fapt. Autenticitatea meseriei îi aparține lui Vladimir Tismăneanu și se află de partea lui.

Al treilea. Tismăneanu (și aici vorbesc și din modesta experiență proprie) scrie și compune, oricum am întoarce-o, în două limbi și dinspre două culturi separate. El scrie *pentru* un public cititor american, scrie și *pentru* și *către* un public cititor românesc. Este un lucru mai complicat decât s-ar putea crede, duce la

anume incertitudini sau neînțelegeri vrînd-nevrînd și în ciuda tuturor eforturilor. Un cititor apusean ia ca fiind de la sine înțeles anume lucruri, cititoarea de limba română se preocupă sau înțelege altele, fiecare din ei sau ele alunecînd pe lîngă anume fapte sau ignorîndule. Autorul se poate strădui cît vrea, tot nu va atinge desavîrșirea comunicării în limbi și/ sau culturi diferite. Sunt două niveluri auditive și perceptiv distincte.

Ajung acum la punctul pe care l-aș numi crucial pentru înțelegerea receptării lui Vladimir Tismăneanu de către cititorii săi, admirativi sau adversariali. Este vorba, cum spuneam, de faptul că o bună parte din opera acestui profesor apare în edituri anglo-americane, nu are neapărat de a face (decît cel mult indirect) cu tematica istorică română și rămîne, astfel, străină sau necunoscută publicului (într-o oarecare măsură chiar și celui specializat) din această parte a lumii. Este vorba de lucrări de natură teoretică și de lucrări de natură comparativă, acoperind evenimente și personaje din mai multe țări, est-europene de regulă, dar nu exclusiv. Tismăneanu a fost influențat de Leszek Kolakowski, de regretatul Tony Judt, de mai tînărul Timothy Snyder, în alte feluri de Ghiță Ionescu, Ken Jowitt și, poate, Eugen Weber.

Ocazional, autorul nostru a condus ca redactor-șef trimestrialul de specialitate *East European Politics and Societies de la Yale*, cărțile sale apar cu ușurință la California University Press, la Princeton University Press și în alte locuri de același înalt nivel profesional. Recenziile sale se înfîlșec în paginile celui mai distins hebdomadar al lumii, *Times Literary Supplement* de la Londra, și am putea continua. În calitatea mea de modest, dar vechi (aproape 40 de ani) membru al comunității academice occidentale, pot depune mărturie că oricare din aceste înfăptuiri are pentru noi, cei de aici, pondere considerabil mai mare decît conducerea sau neconducerea vreunui oarecare "think tank" de la București, care pare să agite peste măsură spiritele de pe țărmurile Dîmboviței.

Temele la care Tismăneanu a adus contribuții de evident interes și valoare includ înscrierea sa în dezbateri care țin, aș spune, de o filozofie a istoriei și a culturii. Este vorba de tematici cum ar fi dialectica utopicului, raportul între mitologic și istoric, permanențele și reluările principiilor și valorilor comuniste, înrîndirile și deosebirile între diversele tipologii totalitare, precum și alte subiecte integrate în aceeași familie de idei. Numele său este recunoscut ca acela al unui specialist vrednic și substanțial în materie, dincolo de "românologie"/"românistică", mică zonă hiper-specializată, utilă dar nu neapărat intens-frecventată. Oricum, e vorba aici de

recunoașterea lui V. Tismăneanu drept cărturar solid, capabil, în lumea intelectuală americană.

Întrebarea este din păcate suficient de bine cunoscut și înțeles de către cititorii de limba română.

Oare poartă și Tismăneanu însuși o parte din vină? Probabil că da. În adevăr, cantitativ, numărul de publicații concentrate pe istoria română din a doua jumătate a secolului 20 semnate de el este impresionant și, în ciuda utilității sale, duce la confuzii. Totodată, intersecțiile între materialul sociologic-istoric și intervențiile în politica de zi cu zi nu pot să nu ridice semne de întrebare, semne de care răuvoitorii au știut să profite din plin. În sfîrșit, e vorba și de stilul discursului său: aspru și colorat, probabil interesant sau chiar atrăgător la lectură, acest stil poate să irite sau măcar să surprindă în mod neplăcut. Simultan, intervențiile insistente în social-politicul de la Dunărea de Jos instituie o falsă familiaritate care nu îl avantajează pe savant. Candida sa năzuință de a se integra comunității intelectuale valahe diminuează involuntar statura lui Tismăneanu în ochii publicului.

Încă un lucru: niște analogii cam neașteptate. Mă gîndesc la marea cantitate de comentarii dedicate unor intelectuali români de vîrf afirmați ca oameni tineri în anii '930: Eliade, Cioran, Noica și alții. Sunt aceștia mai mult decît o dată blamați pentru atitudini politice de scurtă durată, trecătoare, netipice, deși categoric nevrednice de laudă. Ce lipsește în aceste cazuri și în altele este tocmai ce pomeneam mai sus: *contextualizarea*. Dacă judecăm, așa cum s-ar cuveni, opera celor pomeniți per ansamblu, observăm lesne că "derapajele" lor reprezintă *cantitativ* un procent mărunț din totalul producției lor. De altfel și activitățile unor intelectuali care s-au "alăturat" sfîngii dictatoriale (Al. Rosetti, G. Oprea, T. Vianu, I. Iordan, pînă și Oțetea sau George Călinescu, dar încă destui alții) nu pot fi înțelese drept și judiciose decît puse în balanță cu *binele* real, substanțial, considerabil pe care acești cărturari l-au adus culturii române, vieții intelectuale dimprejurul lor. De multe ori tocmai prin concesii lor politice. Tragic, dar real.

Nu, Vladimir Tismăneanu nu poate fi comparat nici pe departe în materie de "derapaje" cu vreunul din aceștia. Dar este cazul ca inchi-zitorii și condamnatarii săi să se oprească nițel, să analizeze lucrurile în chip echilibrat, să se gîndească la utilitățile constructive și la inevitabilele erori ale oricărui gânditor și abia apoi să ajungă la anume concluzii. În acest caz, Vladimir Tismăneanu va apărea într-o lumină net favorabilă, ca unul ce mult a contribuit și contribuie la valorile umaniste ale societății și gândirii românești.

SCHITĂ DE ARHEOLOGIE A INFAMIEI INTELOFOBIE ȘI OCCIDENTALOFOBIE

VLADIMIR TISMĂNEANU

Mi se reproșează, uneori, că mă ocup prea insistent de comunism și nu dau destulă atenție post-comunismului, cu ale sale dileme, speranțe și patologii. Nu cred că m-am ferit să spun lucrurilor pe nume de câte ori mi s-a părut că este cazul. Încă din anii 90, am scris, în Occident și în țară, despre Ion Iliescu și acea voluptate a clarobscurului istoric care îi definește forma mentală, despre modul în care FSN-ul a deturnat și a confiscat revoluția, despre meandrele cripto- și neo-comunismului la la roumaine. Am identificat fantasmale salvării, am scris despre cei care construiesc mituri și despre cei care le destramă.

Pe vremea aceea, N. Manolescu ținea, la *România Literară*, o excepțională rubrică intitulată "Ochiul Magic". A strâns acele comentarii analitice într-un volum intitulat *Dreptul la normalitate*, apărut la Editura Litera în 1991. Am fost onorat să scriu prefața cu titlul "N. Manolescu și renașterea prozei politice românești". Cred că acel volum ar trebui republicat spre lămurirea celor mai tineri privind topografia morală a acelor timpuri, mizele polemicilor din epocă, departajările care aveau loc și care nu au conținut să alimenteze tensiuni și polemici în anii ce au urmat. Cine va citi cartea va constata cât de angajat era criticul în bătăliile intelectuale și politice ale vremii, cât de tranșant și, totodată, nuanțat era diagnosticul său. Nu știu altă carte care să surprindă atât de exact mecanismele infamiei, jocurile politice ireponsabile care au făcut posibilă infestarea spațiului public cu atâtea și atâtea ineptii, falsificări ale adevărului, abjecții și calomniile ordinare. În câteva luni ori, mai precis, în câteva săptămâni, România a trecut cu o viteză amețitoare de la starea de grație la starea de greață. Păguboasele roade le culegem azi.

REGIMUL ILIESCU

În consonanță cu moștenirea regimului Iliescu, spre a prelua conceptul propus de H.-R. Patapievici, memoria publică este cauterizată. Se ridică, sub ochii noștri, monumente unor istorici ceaușști, activi în perimetrul controlat de Ilie Ceaușescu, câtă vreme Lucian Boia și Neagu Djuvara sunt acuzați de "anti-românism". Se uită cu stupidă nonșalanță că în 1999, ca ministru de externe, Andrei Pleșu a jucat un rol decisiv, împreună cu președintele de-atunci, Emil Constantinescu, în orientarea politicii externe spre NATO, nu în direcția pro-Miloșevici susținută de PSD-ul lui Ion Iliescu, Viorel Hrebenciuc și Adrian Năstase. Fostul șef de cabinet al ultimului șef al Securității publice, la o editură cunoscută, un volum plin de minciuni, cu atacuri ignobile împotriva unor intelectuali onorabili. Cu foarte puține excepții, presa tace. Ni se recomandă, sfătos, să ascultăm și "partea lor de adevăr", să nu ne grăbim cu opiniile negative.

La Banca Națională a României se lansează un volum menit să prezinte regimul Ceaușescu drept unul patriotic, subminat continuu de conspirații externe. Nu se suflă o vorbă de fapt că, prin politica sa internă, regimul a negat orice urmă de liberalizare, că a existat o contradicție insolubilă între pretențiile autonomiste externe și represiunea sistematică din interior. În felul său, independent a fost și Enver Hoxha. Îmi amintesc de o jurnalistă de la *Le Monde*,

Amber Bousouglu, care îmi spunea, în 1988, à propos de politica externă a lui Ceaușescu: "Nous nous sommes tous fait eus". Suntem îndemnați acum să mai cădem o dată în vechea capcană. Exemplele sunt nenumărate.

Imediat după prăbușirea dictaturii, noul regim a înțeles că riscă să fie rapid contracarat în tentativa de restaurație comunistă (perestroikismul echipei Iliescu-Brucan-Roman-Voican Voiculescu-Marțian Dan-Bărlădeanu-Măgureanu) de noile forțe democratice simbolizate de societatea civilă și partidele democratice renașcute. Pentru Ion Iliescu, liderul fărănăst Cornelii Coposu a personificat tot ce ura el mai tare: un ireproșabil trecut anticomunist, un spirit civic exemplar, patriotismul luminat. La fel, Grupul pentru Dialog Social apărea ca o versiune românească a organizațiilor poloneze din anii 70 și 80 gen KOR (Comitetul pentru Apărarea Muncitorilor). România recupera rapid ceea ce pierduse vreme de decenii: o sincronizare cu mișcările civice din Europa de Est și Centrală. O dinamică asemeni celei din Polonia, Ungaria și Cehoslovacia era coșmarul noii puteri de la București. Românii erau sortiți, în acest scenariu, să rămână de-a pururi vecinii lui Franz Kafka. Se ducea o luptă între, vorba Alinei Mungiu, două Românii. Regimul accelera acțiunile a ceea ce Andrei Cornea a numit atunci mașina de fabricat fantasmă.

Tocmai pentru a neutraliza aceste tentative de consolidare pluralistă, puterea, dominată de nostalgia totalitarismului, a recurs la armele comuniste tradiționale: instigarea la ură, demonizarea adversarilor, propaganda deșănțată împotriva celor bănuți de orientare pro-occidentală. Lucrurile au început încă din ianuarie 1990, s-au agravat în lunile următoare, au atins paroxismul în iunie 1990, odată cu invitarea minerilor (conduși de securiști în civil) să anihileze societatea civilă și partidele democratice. Asemeni comuniștilor din perioada 1944-1947, politrucii fesenști au construit un întreg eșafodaj pseudo-teoretic pentru a compromite democrația liberală și piața liberă. Ion Iliescu perora despre "democrație originală", iar Brucan îi ținea isonul cerând un regim "fără isme și fără partide". Adică doar cu fesenism. Se naștea un nou sistem monopolist, o nouă nomenclatură kleptocratică. SRI-ul era o prelungire a unei niciodată pe deplin desființate Securități. În locul transparenței democratice, domnea opacitatea mafiotă.

JOS INTELECTUALII!

Mineriada din iunie fusese pregătită de ofensivele urii derulate la Televiziunea Română (ce-și zicea "Liberă") condusă de Răzvan Theodorescu (adjunctul său era fostul colaborator al Securității, Emanuel Valeriu, v. volumul de memorii al Ioanei Măgură-Bernard apărut la Curtea Veche acum câțiva ani). Se miza pe instincte șovine, pe anxietăți, nevroze și fobii colective. Se cultivau deliberat amnezia, resentimentul și ignoranța. Caracteristicile noului regim erau: anti-capitalismul, anti-pluralismul, anti-liberalismul, anti-occidentalismul și anti-intelectualismul. Era, de fapt, o combinație de fascism rezidual și bolșevism camuflat. Când Iliescu a adus la putere Patruaterul Roșu, am scris împreună cu Mircea Mihăieș un articol despre restaurarea infamiei în trimestrialul londonez *East European Reporter*.

Începând din 1990, s-a purtat o campanie mizerabilă împotriva acelor intelectuali legați de tradiția pălănișeană. Aș largi subiectul, spunând că a fost și este vorba de atacuri împotriva moștenirii lovinesciene (E. Lovinescu, dar și Monica Lovinescu). Cineva ar trebui, poate, să facă o "arheologie" cât mai profund documentată a acestor ofensive anti-culturale. Poate că detonatorul a fost apariția "Apelului către lichele" al lui Gabriel Liiceanu (decembrie 1989), ori înființarea editurii Humanitas cu al său program de proces al comunismului pe calea cunoașterii, a cărților, ori formarea GDS-ului, ori Proclamația de la Timișoara din martie 1990. Cel mai probabil toate patru. Nomenclatura trăia sub semnul angoasei, nu putea suporta contestația permanentă. Trebuia găsită o armă pentru ceea ce ei numeau "nemicirea dușmanului". Cu mult înaintea unor forumuri și bloguri securiste, "România Mare", "Azi", "Dimineața", "Europa", "Totuși iubirea" și alte asemenea imunde publicații își făceau un titlu de glorie din insultarea lui Andrei Pleșu și a lui Gabriel Liiceanu, apoi a lui H.-R. Patapievici. [...]

Discursul urii despre care a scris Gabriel Liiceanu s-a insinuat cu perfidie în ceea ce se numește *mainstream*. În România de azi este cool să urăști. Civilitatea și decența se află, de ani de zile, sub asediul a ceea ce Andrei Pleșu a numit "obsenitatea publică". Veleitarismul nătâng exultă obraznic. Vă mai amintiți de Bogdan Olteanu, pe atunci președintele Camerei Deputaților, azi membru în conducerea BNR, spunând că studenții și studentele lui Mircea Cărtărescu, acuzat de a fi un nou Nae Ionescu, urmăresc să-l lapideze, să-i spargă geamurile, să-l terorizeze? Vă mai amintiți de formula "neo-interbelicii" prin care se sugera ca toți cei care nu împărtășesc obsesii de tip Slavoj Žižek, Naomi Klein ori Chomsky, sunt *subrepticement* admiratorii lui Moța și Marin? Ori ești de acord cu actualitatea lui Marx, ori ești un reacționar intratabil. L'anticomuniste est un chien, scria Sartre la începutul anilor 50. Acum, la Congresul USL, a fost reabilitat cuvântul "camarad". Ce mai contează fluviile de sânge din veacul al XX-lea? Cu noi ori contra noastră, ideologie proletară ori burgheză, scria Lenin. Tertium non datur.

SURPAREA ȘI OCUPAREA CENTRULUI

Gravissim este când se pune sub semnul întrebării, de către alți intelectuali, chiar onoarea colegilor lor. Când oameni care își fac datoria față de valorile în care cred, pe care și le asumă onest, fără urmă de echivoc, sunt numiți "sinecuriști", "camarilioți", "pupincuriști", "lingăi", "trompete prezidențiale", "oportuniști pentru eternitate" și câte altele. [...]

Citiți "Adevărul" din perioada Darie Novăceanu și veti găsi lucruri înspăimântătoare pe linia demonizării și stigmatizării intelectualilor critici (inclusiv Doina Cornea, N. Manolescu, Petre Mihai Băcanu, Gabriela Adameșteanu, Octavian Paler, Gh. Grigurcu, Andrei Cornea, Smaranda Enache, Stelian Tănase). Se reluau sintagmele otrăvite din paginile "Săptămânii" și ale "Lucefărului" lui Fruntețelă & Co. În "Azi", un jurnalist fesenist de frunte scria că "GDS-ul este cea mai nocivă coloană a 5-a din istoria României". Deci nu PC din România, secție a Internaționalei Comuniste, ci GDS! Ceea ce s-a petrecut în ultimii ani, în special după 2007, a fost, cum a scris Horia Patapievici, ocuparea centrului de către voci extremiste, migrarea unor intelectuali aparent onorabili în direcții unde nu te-ai fi așteptat să-i găsești vreodată. Ecurile acestor abdicări se traduc în poluarea atâtor spații de exprimare publică. Tocmai din acest motiv, cum spuneam, numeroși intelectuali publici au ales să tacă, iar mulți oameni decenți nu mai scriu pe forumuri. Mă îndoiesc însă că acesta este răspunsul la fenomenul discutat aici. Tăcerea nu este soluția, ci doar perpetuarea problemei.

Agonia spiritului critic nu poate și nu trebuie să fie încurajată. Vocile lucide au datoria să se exprime public, chiar dacă acest lucru se soldează cu știutele injurii. Fac parte dintre cei care cred că trecutul nu este repetabil și că libertatea este salvată de fiecare voce care nu ezită să o susțină. Orice ar crede canalile cinice și demagogii narcisiști, România anului 2012 este categoric diferită de aceea a anului 1990. Cei care încearcă să reînvie un naționalism de paradă, pompierist, xenofob, occidentofob, intelofob și vid de conținut, ar face bine să-și amintească de acei ani și să înțeleagă că riscă să împingă țara într-o fundătură istorică.

CE ESTE UN INTELLECTUAL EUROPEAN?

LIVIU G. STAN

Suntem cu toții de acord - și nu cred că trebuie să aruncăm ochiul prea departe în timp - cu faptul că Europa deține o cultură în care utopia a avut un capital de practicanți extrem de "generos". Durata culturală cuprinsă între reveria științifică a secolului XIX și munții de cadavre ai secolului XX ne oferă un resort de argumente mai mult decât exacte în acest sens. Brecht, Ibsen sau Sartre au fost doar câțiva dintre exponenții febrili ai modului în care himera utopiei smintește inima și trimite creierul în cețuri groase. La fel, rămânând în perimetrul fastuoasei culturi europene, nu putem evita o stare de fapt: când pătrundem în domeniul spiritului, intelectualul european devine subit o entitate culturală greu de reperat, cu manifestări paradoxale, topindu-se uneori, pe neașteptate, în propria-i umbră. Și chiar dacă nu avem un "portret robot" al lui, există însă o sumă de indicii care ne pot oferi, sub raportul sociologiei culturale, o caracteristică unitară.

Care ar fi aceste indicii? Ele se ascund în spatele unei întrebări aparent neutre. Anume? "Ce este un intelectual european?" Interogația dă titlul unei cărți de o fascinată densitate analitică semnată de Wolf Lepenies, reunind cele paisprezece conferințe pe care eminentul sociolog al culturii le-a ținut la Collège de France în 1992. "Ce este un intelectual european? Intelectualii și politica spiritului în istoria europeană" a apărut anul acesta la Editura Curtea Veche în selecta colecție "Constelații", coordonată și îngrijită de Vladimir Tismăneanu.

Înainte de-a intra în amănunte, sunt necesare câteva precizări: 1) un rafinat curaj al delimitării, fără pauze de difuziune, traversează cartea de la prima și până la ultima pagină; 2) chiar și când fascinația îi ghidează discursul, autorul nu se pretează la tactica menajamentului; 3) consumatorul de luciditate va găsi în Wolf Lepenies o sursă de hrană intelectuală de savoare iluministă, iar amatorul de ciomăgeală în efigie va strâmba stângist din nas în fața stilului argumentativ bazat pe un riguros discernământ; 4) vigoarea reconstituirii documentariste și esențializările executate cu un șarm discret al aforismului, expediază mâna cititorului într-o alergătură hipnotică a sublinierii frazelor cu creionul.

Prelegerile sunt structurate în trei părți, având ca nod ideatic celebra noțiune de "politica spiritului", introdusă în anii '20 de Paul Valéry pentru a trasa o linie de separație între o Europă a politiciii și o Europă a spiritului. Opoziție eurocentrică pe care, de altfel, Lepenies o taxează: "Cred în necesitatea ca, odată cu sfârșitul postmodernității, să regândim Luminile, să reflectăm la posibilitatea desfășurării, pe străvechiul nostru continent, a unei politici a spiritului care să nu vizeze ordonarea restului lumii conform unor scopuri europene." În scrierile sale din perioada interbelică, Valéry își puna problema rolului intelectualului în context european, furnizând, conform sociologului german, "un răspuns care nu e disperat, ci doar extrem de sceptic: intelectualul european profitase mult timp de dominația Europei, o dominație politică, economică și culturală, care se extindea asupra lumii întregi."

Prima parte a prelegerilor este centrată pe raportul dintre utopie și melancolie, o constelație, în opinia lui Lepenies,

caracteristică a spiritului european. În partea a doua, Wolf Lepenies încearcă să reconstituie una din fracturile decisive din istoria gândirii europene: "trecerea la gândirea istorică la sfârșitul secolului al XVIII-lea, care poate fi descrisă drept tranziția de la istoria naturală la istoria naturii". Iar în partea a treia, sociologul german urmărește o clarificare a istoriei intelectualilor europeni, "insistând asupra implicării <<cărturarilor>> în politică, această <<blândă colaborare>> care a determinat atât de adesea, și în multe locuri, relația dintre spirit și putere în Europa."

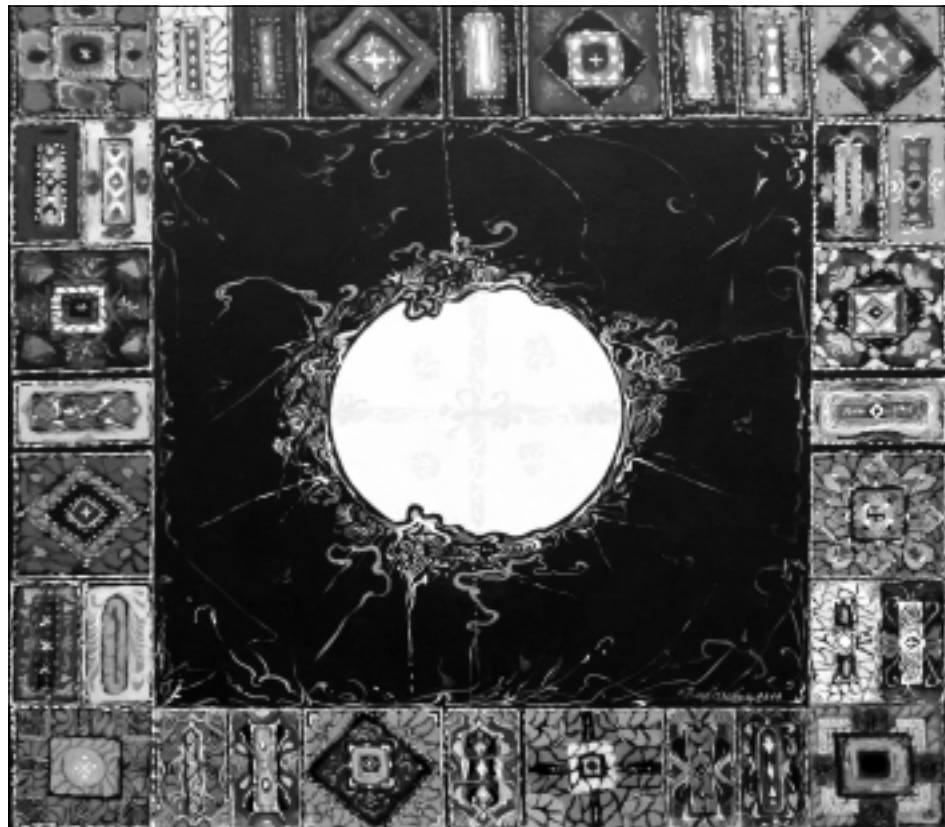
Așadar, s-o luăm pas cu pas.

1. DOUĂ SPECII

Din perspectiva politiciii spiritului, Wolf Lepenies identifică două tipuri de temperamente intelectuale europene: oamenii cu conștiință pozitivă și specia care se plânge. Cine este omul cu conștiință pozitivă? Omul de știință, care, conform lui Lepenies, este produsul divorțului, provocat de Descartes, între morală și actul științific. O mutație spirituală ce a avut drept efect secundar faptul că "cercetătorul a fost, astfel, despovărat de responsabilitatea în raport cu consecințele activităților sale." La celălalt pol al axei temperamentale, pe scena unui teatru mondial de umbre și năluciri, se află, fugind cu mâna la gură prin labirintul propriilor gânduri, intelectualul melancolic - adică, specia care se plânge: "Melancolicul este o specie de Homo europaeus intellectualis. Obsedați de reflecție, melancolicii suferă din cauza propriilor gânduri. Ei sunt nefericiți, însă fac din nefericirea lor fundamentul propriei existențe (...) Intelectualul este în mod cronic nesatisfăcut; el suferă din cauza stării în care se găsește lumea. Faptul de a se plânge este profesia lui. În acest punct, există pericolul de a asista la metamorfozarea melancoliei într-un plictis la modă, într-o deformare profesională."

Autorul nu-și centrează analiza pe ciocnirile tradiționale dintre oamenii de știință și umaniști, ci incursiunea lui istoriografică caută să surprindă evoluția spiritului intelectual european în amplitudinea tensiunii rezultate din aceste ciocniri. În acest sens, Lepenies apelează la distincția extrem de subtilă făcută de Maurice Barrès, în "Un om liber", între *inteligența triumfătoare și inteligența suferindă*, disecând minuțios întrepătrunderile, înclăștrările, confuziile și afinitățile electivite ivite între cele două tipuri de inteligență, pentru a fixa punctele eruptive ale gândirii utopice.

Însă care este legătura dintre melancolie și utopie? În viziunea lui Lepenies, melancolia și utopia prezintă cei doi piloni magnetici între care se situează marea și falimentul moral al intelectualilor europeni. Putem afirma că, de-a lungul veacurilor, acești doi poli le-au servit intelectualilor drept mlaștină și paradis, iar distanța dintre ei nu de puține ori a fost subsumată plictisului. Sociologul german explică: "Utopia se caracterizează prin interdicția asupra melancoliei; tulburările sufletești, tulburările cele mai profunde, nu mai sunt tolerate acolo unde se presupune că guvernează un sistem de ordine generalizat. Promisiunea fericirii pe care o face utopia are un revers: interdicția de a fi nefericit

(...) Melancholia și plictisul sunt stări de spirit extrem de apropiate. Plictisul are locuri privilegiate de manifestare, în măsură să ne aducă o limpezire și în ceea ce privește melancolia."

Eșecul Frondei, saloanele aristocratice și saloanele burgheze, antropocentrismul delirant al romantismului, La Rochefoucauld, George Orwell, Johann Gottlieb Fichte, Marcel Proust sau Robert Burton - sunt doar câteva dintre spațiile epocale ale plictisului și melancoliei (și, totodată, ale anti-plictisului și ale anti-melancoliei) și numai câteva dintre complexele personalității intelectuale europene cuprinse de melancolie adâncă și de plictis istovitor pe care Lepenies își centrează demersul analitic. Le amplifică sistematic viețile personale, până la desnudarea absconsului, însă fără măsuri de precauție psihanalitică, și apasă nuanțat pe prejudecățile epocii, până când crusta aparențelor începe să crape, iar de sub ea încep să iasă la lumină acele detalii "pe care graba sintetizatoare riscă adeseori să le neglijeze" (V. Tismăneanu) și în care putem găsi incipiențele viitoarelor capcane ideologice.

Lepenies aprinde un bec de alarmă deasupra cuvântului melancolie. Oripilată de starea în care se află lumea, melancolia declanșează reflecția. Ambalate la capacitate maximă, în intelectual pornesc motoarele omului reflexiv. Dar acest fapt, ne atrage atenția autorul, implică un pericol ce incită orbirea gândirii. Principala primejdie care pânzăște sarcina gândirii este ca intelectualul să se învâluie atât de pătrunzător în propriile gânduri, încât să sfârșească prin a cădea într-un soi de vrajă ideologică față de sine. Odată ajuns în această afundare egocentrică, între realitate și intelect intervine o îndepărtare de proporții cosmice. Legat de acest aspect, primul exemplu care-mi vine în minte este incomparabilul, activistul focului interior, statuia vie numită Lev Tolstoi, a cărui deviere mistică spre utopie, împinsă de o ambiție explozivă, s-a produs într-un fast halucinant al pierderii pământului de sub picioare: "Când a devenit reformator social, identificarea cu Dumnezeu s-a accentuat, din moment ce programul său efectiv era de aceeași amploare cu al divinității așa cum o definea el: <<Dorința bunăstării universale... este ceea ce numim Dumnezeu>>"

- explică un alt renumit analist de intelectuali, Paul Johnson, în cartea "Intelectualii".

Revenind la relația dintre melancolie și utopie, restrângând la maxim nuanțele demonstrațiilor, de o erudiție copleșitoare, ale lui Lepenies, nașterea gândirii utopice în eul interior al intelectualului ar putea fi rezumată drept un scandal sistemic al melancoliei în fața a două neputințe: A) neputința gânditorului de a depăși limitele pe care Puterea i le impune, neputință care îl face pe gânditor să se retragă nefericit în el însuși ca într-o peșteră ascetică, răzbunându-și eșecul printr-o transfigurare ambițioasă a eșecului în producție intelectuală; B) neputința gânditorului de a controla principiul realității, neputință care, în multe cazuri, își caută alinare într-o alambicare (ontologică, escatologică, gnostică, agnostică etc.) a lumii și condiției umane.

"Tristețea lumii declanșează gândirea utopică, pentru că o acțiune este imposibilă, sau pentru că o acțiune întreprinsă sub stindardul utopiei este, curând, sortită eșecului - ea pierde, într-adevăr, din vedere duritatea și forța de rezistență a principiului realității. Gândirea utopică este atât de profund melancolică, tocmai fiindcă e determinată de starea în care se găsește lumea, în special de starea actuală, de unde, ulterior, necesitatea de a izgoni din utopie însuși tristețea." - spune Wolf Lepenies.

2. RUPTURA

În istoria culturală a Europei, finele secolului al XVIII-lea a jucat un rol extrem de important, avându-i ca actori principali savanții de Buffon, Johann Joachim Winkelman, Georg Forster și Carl von Linné. La sfârșitul secolului XVIII, o criză epistemologică se va declanșa în felul de a ordona natura, criză din care, punctează Lepenies, vor decurge ulterior formele moderne de interpretare și de cunoaștere a naturii.

În partea a doua a prelegerilor, sociologul german își centrează microscopul pe acești patru Guliveri ai istoriei naturale. Fiecărui în parte, Lepenies îi dedică o conspecție amănunțită, cu boldul și penseta. Scopul este acela de a pătrunde în tainele gândirii istorice, formate la finele secolului XVIII, pentru a scoate la suprafață influența ei asupra gândirii utopice din secolele XIX și XX.

Continuare în pagina 31

SINGURĂTATEA LUMINII

PAUL EUGEN BANCIU

Un fenomen ciudat al crestei Făgărașilor este că atunci când clocotesc de nori văile dinspre Transilvania, aburii aceia se ridică spre cer dinspre văi și încearcă să se întorcă înapoi, iar dinspre sud bate soarele. Traseul e în plină lumină și cu o vizibilitate perfectă. Vezi vârful pe care trebuie să urci în continuare, vezi peisajul, vezi stâlpii indicatori, poteca. Dacă văile dinspre sud sunt în clocot, înspre Transilvania e vreme bună. Oricum, și într-un caz și în altul riscul de a te prinde în următoarele ore o furtună e minim. Sunt ele după răsăritul soarelui semne destule pe care cei ce urcă la munte le știu de ani și ani, iar dacă nu pornesc la drum, chiar când se anunță o dimineață sclipitor de frumoasă, înseamnă că undeva, pe un vârf, au zărit un norișor venit dinspre vest sau de pe celălalt clin al muntelui se anunță o mare furtună, o ninsoare în plină vară sau o grindină.

Din șaua dintre Suru, dacă mergi mai aproape de prăpastia dinspre nord, poți vedea Cabana Poiana Neamțului, undeva la poale, în mijlocul unei păduri de brad. Le arăt copiilor cabana, valea cu prăpastii. Chiar și cu Doru sau cu studenții tot acolo am oprit câteva minute să privim din înalt acel ultim bastion sau fort al civilizației oamenilor. De la el și până la noi e numai stâncă și jepi. Apoi panta lină de la poale, unde e pădurea de brad.

Am urcat Budislavu de câteva ori pe ceață și ploaie și mi s-a părut o repetare a potecii de pe Fruntea Moașei, un fel de continuare a calvarului de acolo. Aici însă, indiferent de vreme, ești deja pe munte, riscul de a ceda spre a te întoarce la cabană e minim. Peste Budislavu trebuie să treci, pentru că singura posibilitate de retragere spre o cabană de jos e doar de la Lacul Avrig, spre Bârcaciu, dar până acolo mai e drum de două ore.

Făgărașul nu e un munte pentru chermeze, cum au senzația cei ce urcă pentru așa ceva la Bâlea Lac cu mașina sau cu rucsacurile pline de țării la Suru sau Podragu, de aceea nu vei găsi (nu găseai ani la rând, cât creasta nu fusese parcursă încă de echipele de salvamont) nici un strop de băutură. Cei ce urcau la Suru sau Podragu pentru chef îl petreceau fără să se ambiționeze să mai suie vreuna din creste, necum să se încumete să traverseze întregul lanț. Făgărașul impune un anume fel de viață sportivă, pe care o respectă strict toți cei care vor să se bucure de crenelurile lui. E în joc viața lor.

De pe Budislavu poți vedea Suru, impresionantul vârf, cum li se arată celor ce urcă dinspre Sebeș Olt, ori celor ce trec cu trenul prin Valea Oltului fie dinspre Brașov, fie dinspre Râmnicu Vâlcea. Doar că aici, văzut de aproape, de pe celălalt vârf, apare ca o colină blândă și joasă, lipsită de orice pericol. Făcut dinspre Negoiu, drumul de pe Budislavu până la Cabana Suru e un coborâș continuu, ce nu ridică niciun fel de dificultate. Abia ajunși pe acest al doilea vârf de la plecare realizăm că am urcat, când fără să ne dăm seama, când chinuitor și cu încrâncenare.

În fața greutăților copiii sunt mai răbdători, trebuie doar să nu-i minți, să le spuie cam cât mai au de urcat, să faci opriri mai dese când simți că obosesc, pentru că nu e atât o epuizare fizică în joc, cât mai degrabă una nervoasă pentru că nu se văd ajunși la un capăt după tot efortul lor susținut. Budislavu nu are o conformație impresionantă, e un vârf zidit parcă din plăci de grohotiș, plate, cu câte un stei ieșit, ici și colo, deasupra, să țină parcă loc de marcaj.

Se coboară ușor, într-o pantă blândă, înierbată, având în față crenelurile unuia dintre cele mai frumoase piscuri din Făgăraș, Ciortea, ce are și pentru temerari un traseu ce trece exact peste întreg vârful până la punctul de întâlnire al potecii ce urcă de la Lacul Avrig, sub Gârbova. L-am parcurs o singură dată, când eram singur, pe o zi cu vizibilitate, când am putut să am în față întreg ansamblul de trasee alpine și prăpăstii de la Lacul Avrig până în apropiere de Cabana Bârcaciu. Atunci am zăbovit pe vârf aproape o oră, deși îmi era sete și știam că până în Valea Șerbotei nu voi mai avea posibilitatea să mi-o potolesc. M-am mințit atunci cu niște bomboane mentolate și cu o lămâie dar nu m-am clintit, parcă știind că venind cu un grup, indiferent cu cine, dar care avea printre membrii săi pe doi sau trei din familie, îmi va fi greu să-i las să riște traversarea numai prin cățărare a crenelurilor tăiate spre nord de abisul prăpăstiilor ce dau spre Lacul Avrig. E o prăpastie dublă, ca și cea de pe Muchia Sărății sau de la Fereastra Zmeilor, doar că aici pereții sunt mult mai înalți și abrupți.

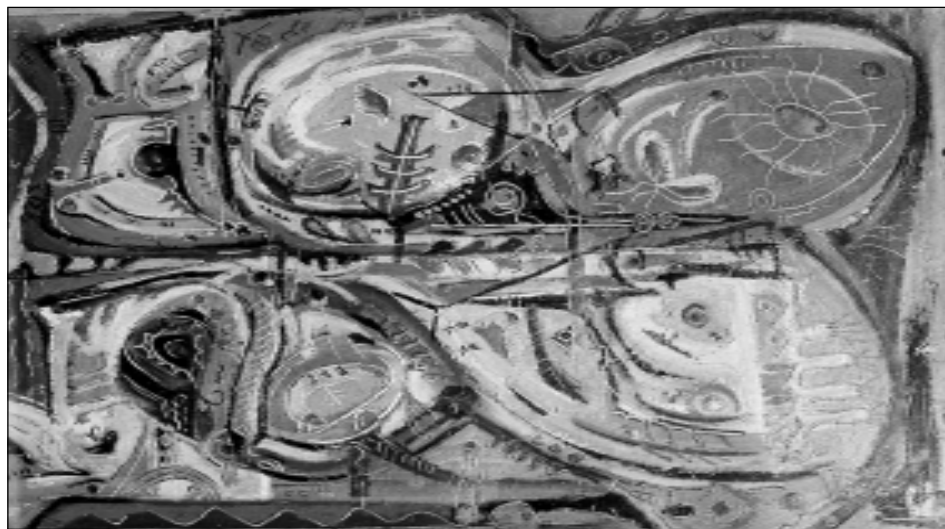
Și pe jos, pe la lac, drumul e dificil, fiind expus spre nord de un abrupt accentuat, pe o potecă tăiată de limbi de zăpadă sau spălată de câte o avalanșă. Îmi doream să vin iarna, când știam că poteca spre lac este impracticabilă și singura cale de acces este peste Ciortea, să văd cum arată atunci brânela cu nămeți de pe ambele pante și cornișele ce rămân ca niște vestigii ale timpurilor dure deasupra potecii care dă spre Gârbova până în mijlocul verii.

N-am mai apucat să-mi fac damblava sau bucuria aceea. Pentru mine ar fi fost oricum o mare fericire, căci știam că panoramarea unor văi de pe câte o muchie cu prăpastie dublă, iarna, e ceva ce nu poate vedea oricine muritor. Oricum, chiar și în iulie, perspectiva de pe Ciortea este dincolo de orice imaginație pentru că spre est, departe, vezi în întreaga lui măreție Vârful Negoiu, cu minciuna de iluzie optică pe care ți-o dă altitudinea, că te afli exact la înălțimea lui.

Coborâm deci și cu grupul nostru din anul acela până la Lacul Avrig. Vedem caprele negre, ca pe niște ființe ale locului, după ce le descoperim stârnind avalanșe de pietre în joaca lor de sub prăpastia Vârfului Ciortea. Căldarea are o deschidere zgârcită, pe unde apa lacului coboară într-un rău spre vale. Poposim ca de fiecare dată la bolovanii de la capătul lacului, în soare, pe partea opusă a crestei. Le vorbesc despre nemaipomenită perspectivă aeriană pe care o are muntele acela. Își ridică privirile spre crenelurile ce atârnă deasupra lor pe partea opusă a lacului, apoi din nou spre caprele negre care-și continuă joaca pe limba de zăpadă ce intră în lac până spre primul sfert al său. Aici trebuie să mâncăm. E mijlocul zilei și-al drumului spre Negoiu.

Ne descălțăm și ne vârm picioarele în apa ca gheața, apoi ne uscăm la soare. Câțiva singuratici urcaseră cu corturile la lac și-și duceau viața primitivă, mâncând din conserve și așteptând cele trei momente mari ale zilei, răsăritul soarelui, prânzul și apusul soarelui, ca un fel de reproducere a celor trei momente capitale ale vieții unui om scăpat din eternitatea timpului prin întâmplarea nașterii lui pe pământ.

Priveau cu binoclurile spre cioporul de capre negre, apoi spre corbi ce croncăneau învărtindu-se undeva în apropierea colților din vârf. Nu așteptam să ne cuprindă somnul, deși stăm întinși pe bolovani privind spre creasta crenelată, cu mâinile sub cefe.

JURNAL DE FAMILIE

PIA BRÎNZEU

3 februarie 1937. Bunicul tocmai a terminat de citit romanul *Călător în noaptea de ajun* al Anișoarei Odeanu, o scriitoare cunoscută lui din Lugoj. Se numea Doina Peteanu și bunicul era prieten cu tatăl ei, directorul liceului din oraș. La un moment dat autoarea descrie o scurtă idilă de vacanță cu tata:

"...înainte de a pleca la mare, m-am îndrăgostit de un prieten din copilărie de care mai fusesem îndrăgostită când am terminat clasa a VII-a de liceu, tot într-o vacanță. Studia medicina la Strasbourg. În vremea aceea începusem să-mi fardez buzele și mi-am făcut mai multe rochii pe care le credeam de foarte mult bun gust. I-am așteptat întoarcerea cu multă emoție. N-am înțeles deloc de ce se ferea de mine. Mi-aduc aminte cum mergeam să mă plimb cu un nepot de-al meu care avea vreo doi ani și făcea pipi pe stradă, deși nu-mi plăcea deloc, numai cu nădejdea că ieșind pe stradă am să-l văd pe P. (locuiam pe aceeași stradă). L-am întâlnit o singură dată pe înserat. L-a mângâiat pe păr pe nepotul meu și după ce mi-a spus câteva fraze convenționale a vrut să plece. Atunci i-am spus eu că vreau să-l întâlnesc diseară. A acceptat imediat fără să pară plictisit, dar și fără elan. Ne-am plimbat în seara aceea pe străzile din jurul casei mele. Una era foarte întunecoasă, o stradă neasfaltată, numai cu grădini. Abia în capătul celălalt se afla o casă și un felinar. Am mers prin întunecul fără să încerc vreo apropiere. Am văzut că nu se poate schimba nimic și i-am spus că vreau să mă întorc acasă. La poarta mea ne-am luat rămas bun. A doua zi trebuia să plece. L-am privit cum dispărea în întunecul. Am intrat și m-am ascuns în fugă în fundul grădinii. Era o noapte superbă de toamnă. Cădeau enorm de multe stele și grădina noastră era plină de petunii care păreau ca într-o cameră fermecată covoare mari și carpete proiectate de lună. Am plâns disperat cu hohote fiind că nu mă auzea nimeni, răzimată de un stâlp care susținea via. Mă simțeam atât de aproape de tot universul din jurul meu, încât nu mai mi-era deloc frică să stau în fundul grădinii noaptea. Când m-am întors acasă am scris în jurnalul meu: 'Doamne, sunt gata să dau orice, chiar viața, numai să mă iubească P.'

Acum, în vara asta, l-am întâlnit din nou. Era întâia oară pe care o petreceam în țară de atunci. A venit pe la noi cu un prieten francez, pretinzând că vrea să-l distreze. După aceea mi-a spus că a venit din curiozitate să vadă cum sunt acum. P. nu era frumos. Avea ochii mici, gura mare, cu buze groase și părul creț și răvășit. Se îmbrăca studentește cu pantaloni de golf și șemizete cu mâneci suflecate până peste cot și guler răsfrânt. Odată l-am văzut cu niște pantofi de tenis gri, rupți. Dădea în schimb impresia de atâta forță și agilitate, avea o inteligență vioaie, neastâmpărată, părea întodeauna gata să-și bată joc de orice. Cu atât mai mult m-a impresionat când am observat că are momente când privirea i se catifelează, când nu îndrăznește să mă atingă când mă invită la dans (dansam la mine acasă).

Mi se părea oarecum o notă proastă pentru mine că pot să iubesc iar așa de repede după ce îl iubisem pe Peter. Am căutat să-mi dau o scuză: pe P. îl cunoșteam de atâta vreme. Era singurul om cu care mă potriveam, eram crescuți în același mediu...

Într-o seară, tata a apărut în ușă posomorât, spunându-ne să nu mai facem zgomot pentru că vrea să doarmă (era prieten cu părinții lui așa că își permitea). De atunci n-a mai venit. De altfel, peste două zile urma să plece. În ajunul plecării i-am trimis un bilet prin servitoare. Voiam să-i dau prietenului lui o amintire din România. Știam că a căutat în piață scoarțe românești, am scos o mănecă de la costumul meu național, o adevărată capodoperă de broderie. Ne-am întâlnit. Am mers în cimitirul catolic. Mi se părea foarte curios ca, după ce atâta vreme n-am mai fost acasă pentru mult timp și reușisem să mă detașez de locuri și oameni, să fiu cu un prieten vechi, în cimitirul unde mergeam cu tata și cu familia lui la 1 noiembrie, de ziua morților, pentru ca în lumina miilor de lumânări de pe morminte să văd elevii de liceu. Dar mă gândeam în același timp că revenirea asta va șterge amintirea anilor petrecuți cu Peter, că voi putea să fiu iar ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic, să iubesc și să fiu iubită simplu, așa cum iubeam în liceu și așa cum se iubesc toți oamenii care după aceea se iau și fac copii și trăiesc în bună înțelegere tot restul vieții.

Continuare în pagina 23

KARAOKE

ADRIAN BODNARU

Aveai cei șapte ani de acasă ai ninsorii, chiar dacă în ultimele ierni ea se purta ca o clasă de gimnaziu scăpată din mână și trebuia să te întorci cu spatele la fereastră, să-ți lași privirea să se piardă prin cameră ca să poată copia în liniște totul:

Îți plăcea atât de mult masajul, încât te speriai serile să nu ajung un orb lângă tine, iar după fiecare despărțire în hoteluri complete, îmi arătai un copac ce cânta corect ca într-o capitală din adâncul Europei, unde autobuzele puteau fi destul de goale să se vadă prin ele partea neatinsă

de nimeni a zgomotului care nu murea niciodată în accidente, ci trecea repede, repede cum se termina mereu în casele bune mâncarea pentru câine.

Când neonele arse din litere nu schimbau mare lucru nici măcar pe hârtie, lamele de ras plecau din venele calde și treceau de câteva ori de-a lungul picioarelor unor mese drăguțe, grăbite să se îmbrace în alb, din obligație pentru vremurile sănătoase care urmau să vină aducând cu ele în lume mândria de a încăpea într-o măsură mai mică.

"PRIN MĂHĂLĂLI"

DANIEL VIGHI

Industria se naște în mahală, în vâlmășagul peștrii al lumii de pe ulițe. Anunțurile din presa vremii dau seama despre această neodihnă a investitorilor. Înainte cu șase ani de revoluția de la 1848 "se aduce la cunoștința generală că s-a deschis la Iași fabrica de paste făinoase, din mahală din Păcurari. FOAE SAT., IV (1842), p. 156" (Bibliografia analitică a periodicelor românești, 1967, ș.u.). Chiar la vremea răzmeriței "Mihalache Pantele și Ioan Țone se întovărășesc la deschiderea unei cherhanale de săpun în București. BULETIN G. A., XVII (1848), p. 19, col. II. Cel dintîi intră în tovărășie cu 4000 lei, iar cel de-al doilea cu osteneala și meșteșugul, dînd și cherhana ce o are în mahală Flămînda, cu toate edecurile ei".

Sectorul terțiar capătă și el avânt tot acolo: "Băi minerale. Se anunță că se vor deschide cele două fîntîni de apă de curînd descoperite în mahală Tîrgului Ocna. ALBINA ROM., XVIII (1846), p. 100". VIP-uri ale vremii își vînd afaceri știute de lumea bună, așa cum ne dă de știre anunțul de vînzare a unui "han din mahală Sf. Vineri, din București, al biv vel spăt. N. Suțu cu un venit anual de 5725 lei. CURIERUL ROM., III (1831), p. 52". Înainte de toate însă, mahală știe să petreacă și să cheltuiască banii unde merită, așa cum se arătase a fi "grădina lui Varenberg din mahală Izvor. Grădina a fost împodobită cu 400 lămpi de diferite culori. Au fost prezente peste 800 persoane; muzica era condusă de capelmaister Wiest. VEST. R., IX (1845), p. 184".

Nu diferă grădina lui Varenberg de alta din Brăila a unui grec care "a deschis întîi cafe-chantant (...) într-o grădină unde ținea și cafea și birt". Dacă Varenberg l-a adus pe capelmaistrul Wiest, "grecul aduse, după recomandarea unui samsar, o cântăreață excentrică de renume. La reprezentarea de deschidere, grădina era plină de lume – tot negustori chiaburi cu nevestele, cu fete mari, cu copii..." (Caragiale, I. L., 1930, p. 4, ș.u.). La grădina din "mahală Izvor" lucrurile au decurs cum trebuie în ciuda numărului mare al celor veniți, la grădina grecului însă, inaugurarea n-a mers bine, deși cântăreața "se plimba dela masă la masă, zâmbea și saluta cu respect în dreapta și în stînga". Problema s-a iscat din faptul că Diva se vădește a fi prea din cale afară («apare pe scenă într'un costum abracadabrant; pornește să cînte, s'aprinde, face gesturi prea-prea și la refren: "Eh! allez-y, mon petit chien..." etc., îi trage un chiot apilpisit și niște tifle... cu piciorul»). Desigur că asta e prea de tot, mahală este cucernică, are rușinări, prin urmare publicul pleacă, impresarul grec "se reazămă de un felinar să nu cază" și cum nu poate renunța la contractul cu Diva, se mulțumește să-i tempereze tumultul scenic, strigă de fiecare dată când aceasta ajunge în vârful cântării, la momentul impetuozității refrenului: «"Madama! dau ținți franți suplimentu: mai cu modestia"». Mulți dintre cei care pleacă își vor fi șoptit în barbă: n-au decât, vorba lui Jupân Dumitrache, să meargă la café-chantant "bagaboții".

Când nu se arată la "cafe-chantant", familiile chivernisite își trimit copii la școli care se deschid, așa ca aceea din mahală Oțetari, la trei ani de la răzmeriță: "Eforia Școalelor face cunoscut că a deschis o a treia școală primară în vâpseaoa de galben, mahală Oțetarii. VEST. R., XVI (1851), p. 41" (Bibliografia analitică a periodicelor românești, 1967, ș.u.). Aceeași Eforie își

dezvăluie public vrednicia și "aduce la cunoștința publicului că, pentru mai multă înlesnire a școlărilor ce sînt a urma învățăturile începătoare, a întocmit și a patra școală primară, în vâpseaoa de albastru, mahală Broștenilor din Capitală. VEST. R., XVI (1851), p. 351". Prin aceleași locuri se petrece "deschiderea noului institut de băieți Oprescu, în mahală Popa Rusu. ROMANUL, II (1858), p. 180". Alte școli oferă pregătiri profesionale: "se face cunoscut că Școala meșteșugului moșirii ce este în Institutul de naștere d-aci din Capitală, mahală Radu-Vodă, își începe cursurile, după încheierea vacanței BULETIN G. A., XIX (1850), p. 364; Înștiințare; VEST. R., XIV (1850), p. 316, col. I".

Unele instituții școlare sunt cu totul ciudate, așa ca "Școala Militară de Muzică Bisericească" adăpostită în casele clucerului Andricu, avându-l ca director pe arhimandritul Visarion. Școala "funcționează în București, mahală Lucaci" VEST. R., VII (1843), p. 84". Nu sunt de neglijat și alte școli, de data aceasta din acelea de bună petrecere a vremii, cum fu "Școala de înnotat din mahală Izvor". Aceasta "aduce la cunoștința acelor care doresc să învețe să înoate că drumul s-a reparat și pot merge cu trăsura pînă acolo. VEST. R., IX (1845), p. 196". Din trăsura coboară Gore Pîrgu, licheaua "fără seamă și fără pereche", se dedă la giumbușlucurile știute, acelea de "soitar", de "giolar, rișcar, slujnicar" cu suflul de "hengher", este mahmur și cu obraji buhăiți de la "dragostele la mahală, chefurile la mănăstiri, cântecele fără perdea, scârboșeniile și măscările" (Caragiale M. I., s.a., p. 15, ș.u.). La școala "de înnotat" era și "o fată de mahală, nu prea tânără, puțin cărunță la tîmple", de acolo, pe "ulițe pustii prin mahală necunoscută" și în lărgămintul unor piațete năpădite de gunoaie și noroi cu balebă de la caii trăsurilor "fata de mahală" poate "să privească îndelung cerul, din ce în ce mai frumos către toamnă căruia-i cunoștea toate stelele"; tot acolo ascultă "Plîns de cobe pe la geamuri" (Bacovia, 1978, p. 40) și își spune sieși în piațeta năpădită de gunoaie și noroi cu balebă: "Prin mătălăi mai neagră noaptea pare..." (Bacovia, 1978, p. 41). Nu departe "doi amployați polițieniști" îl opresc pe un tînar. Îl întreabă cum îl cheamă. Acesta le spune, și unul dintre "amployați" nu pricepe din prima, revine cu întrebarea și gentilomul spune mai rar numele care este, ce-i drept, mai rar întîlnit. Junele se cheamă Mitică Rămătorian, iar tatăl său se cheamă și mai și: Ftore Vistier Bănică Rămătorian. Amîndoi locuiesc departe de "Școala de înnotat din mahală Izvor", undeva prin mahală "Cuibul cu barză" (Filimon, s.a., p. 72).

Bibliografia citată:

Bacovia, G. (1978). *Opere*. București: Editura Minerva.

Bibliografia analitică a periodicelor românești (vol. 1) (1967). București, Ioan Lupu, Nestor Camariano, Ovidiu Papadima: Editura Academiei Republicii Socialiste România.

Caragiale, I. L. (1930). *Opere. Nuvele și schițe* (vol. 1). București: Editura Cultura Națională.

Caragiale, M. I. (s.a.). *Craii de Curtea Veche*. București: Editura "Cartea românească".

Filimon, N. (s.a.). *Nenorocirile unui slujnicar sau gentilomii de mahală*. București: Steinberg&fiu, Editori.

UN DEMITIZATOR DE PROFESIE? (II)

VIOREL MARINEASA

Cartea lui Lucian Boia ("Germanofilia". *Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, Humanitas, București, 2009, 2010) demonstrează că este necesar (dar și ineluctabil) ca istoria să fie mereu rescrisă. Mulți optează, din considerente "patriotice", pentru o versiune imuabilă. În luna care s-a scurs de la precedentul număr al revistei noastre am asistat la tentativa ministrului Culturii (așa-zis liberal, în fapt, prizonier al unor concepții revoluate) de a obstrucționa bunul mers al proiectului de cercetare GENESIS, ca nu cumva să ne trezim, după analiza probelor ADN, că Basarabii, întemeietori ai Țării Românești, au fost cumani, adevărindu-se astfel supoziția lui Neagu Djuvara. Iată ce ar dori domnul ministru: "nu dezgropați nimic, lăsați istoria așa cum este", "nu întunecați memoria domnitorilor", fără să se lase momit de ideea că, dacă se dovedește că Negru-vodă și ai lui ar fi făcut parte din neamul turcilor-kâpceak, aceasta ar arăta marea capacitate de asimilare a românilor.

Răscocorările demnitarului protocronist l-ar putea ajunge și pe Ion Motzoi-Chicideanu, un arheolog deloc canonic, care crede că în meseria sa "nu trebuie să umbli cu naționalisme, cu politică, (...) cu speculații entuziaste". El susține (ce sacrilegiu!), interpretând strict dovezile, adică nerăspunzând unor comenzi, că poporul român nu s-a născut creștin, deoarece urmele vieții întru Hristos se cam opresc odată cu retragerea aureliană; cât despre semnul de egalitate pus între daci și geți, acesta trebuie anulat, căci primii sunt legați mai degrabă de celți, iar ceilalți – de traci (vezi seria de interviuri acordate ziarului *Adevărul*).

Revenind la investigațiile lui Lucian Boia, acestea arată că nu toți "germanofili" ar fi meritat să fie puși la zid ca trădători de țară; ei au avut dreptatea lor, asemeni marelui patriot P.P. Carp, care, dându-și seama de fragilitatea României Mari, atrăgea atenția că "singurul nostru dușman de moarte este colosul rusesc". După ce, în 1916, se inflamase împotriva "dușmanului dinăuntru" și împotriva circumspecției bătrânilor junimiști față de angajarea în război, E. Lovinescu vede cu totul altfel în 1941: "... imperialismul bolșevic e neînchipuit mai puternic decât cel țarist, având în serviciul lui un fanatism social ce nu exista înainte și o uriașă pregătire militară nemaicunoscută în istoria omenirii..."

În partea a doua a cărții sale, domnul Boia trece în revistă părerile acelor membri ai elitei intelectuale care au fost marcați de "germanofilia". Înainte însă face câteva precizări importante: au fost unele personalități ce au aparținut atât elitei politice, cât și celei intelectuale; "omul politic are darul de a simplifica lucrurile, intelectualul în genere le complică"; spre deosebire de Franța, care a pierdut în conflagrație 17 parlamentari și 450 (!) de scriitori, "foarte puțini membri ai elitei intelectuale (...) au luptat pe front... (...) membrii elitei românești au predicat războiul, dar pe front s-au jertfit îndeosebi oamenii simpli, țărani în primul rând".

Dacă Ioan Slavici a dovedit "un surplus de caracter", militând neîncetat pentru alianța tradițională cu monarhia habsburgică și cu Germania împotriva expansiunii rusești, Rebreanu și Sadoveanu s-au arătat deficitari la acest capitol (al caracterului). Primul a fost prudent, nesincer, ambiguu, interesat, sărind dintr-o tabără în alta, ba chiar slujindu-le pe amândouă deodată. Lucian Boia îi explică atitudinea prin faptul că l-au preocupat doar propria operă și beneficiile materiale, la acestea putându-se adăuga dorința de a o impune pe Fany, soția sa, în ipostaza de actriță. La Sadoveanu frapează ușurința cu care s-a acomodat indiferent de conjunctura politică, punctul culminant fiind atins în perioada comunistă. N-a pregetat să fie când germanofil, când slavofil cu aceeași osârdie.

Cu idei la fel de limpezi precum Slavici a fost Constantin Stere, "basarabeanul și surghiunitul în Siberia", pentru care "românismul nu poate avea alt viitor decât în organizația politică și economică a bazinului dunărean, ca factor al Europei Centrale". A cunoscut un moment de glorie când cu eliberarea Basarabiei și a căzut în dizgrație la încheierea războiului, fiind pus pe lista trădătorilor: "avuse pe jumătate dreptate", căci "Transilvania, încă o dată, cântărea mai greu decât Basarabia", conchide Lucian Boia.

Arghezi avea să plătească cu închisoare predicțiile eronate (Germania va câștiga războiul; regina Maria va sfârși într-un ospiciu; anexarea Transilvaniei nu-l mai tentează nici măcar pe bucătarul lui Take Ionescu), chiar dacă uneori a rostit adevăruri incomode: Balcanii sunt butoiul cu pulbere al Europei; va fi greu pentru România, țară insuficient dezvoltată din punct de vedere social, să gestioneze provinciile cu un nivel de civilizație mai ridicat etc.

În viziunea lui Simion Mehedinți, un "cadrilater dușman", format din ruși, unguri, bulgari și sârbi, încercuiește România. Admirația sa se îndreaptă spre Germania, spre poporul său, "purtătorul uneia dintre cele mai frumoase culturi omenești din timpurile moderne". Austriecilor, extrași din imperiul dualist, nu li se caută pricină. În schimb politica Franței nu ne-a fost mai nicidecum prielnică.

Continuare în pagina 26

JURNAL DIN ANII CRIZEI ROBERT ȘERBAN

Miercuri, 4 iulie 2012

Muștele nu trag doar la rahat, ci și la lumină.

Duminică, 8 iulie 2012

În tren, spre București. Cucăi. Am dormit, astă-noapte, doar patru ore. Mi-am luat de citit. Mai bine de opt ceasuri, cât face Intercity, să tot citești. Doar că mi se închid ochii. Ca să ai randament în astfel de călătorii, trebuie să fii odihnit. Iau o cafea. Efectul durează 40 de minute. Mi-e ciudă că mi-e somn. Dacă nu ar fi organizat Dan povestea cu poezie și jazz, de la Mogoșoaia, mi-ar fi fost ciudă că am acceptat amarul asta de distanță. La Severin îl sun pe Șerban, e ziua lui, iar o urare din locul natal are efecte puternice. A împlinit "șoaptezeci". L-am cunoscut cu 25 de ani în urmă...

Până la urmă, reușesc să și scriu ceva. Versuri. Adevărat, la cele opt ore, s-au mai adăugat două. E cald afară, liniile de cale ferată se dilată, tângădăm, tângădăm... Dorina și Dan mă așteaptă în gară. La Mogoșoaia, vizităm expozițiile de artă din Palat, ne plimbăm pe alei, mâncăm, povestim, bem bere. Mă simt ca un burghez. Un burghez care, la șapte, urcă pe scenă și citește poezii. Auditoriul, mult mai numeros decât mi-am imaginat. Unii veniți special (Mihai Zgondoiu, Doina Măndru, Floarea Țuțuianu, Diana Iepure, Cătălina Bălan, Andreea Păunescu, Florin Hălălău, Adrian Diniș, Radu Nițescu), alții, de prin împrejurimi, "chemați", probabil, de sunetul jazzului trupei "Three for Helen". Prind trenul de 22.45 și adorm abia după ce Dănuț mă verifică telefonic, ca să afle dacă "a fost clientul mulțumit".

Joi, 12 iulie 2012

De ce oi fi avut impresia că Bistrița e lângă de Alba Iulia? Nici măcar de Cluj nu e aproape. Conduc de 6 ore și tot mai am. Măcar în tren poți ațipi... Ca să n-o fac, iau un tânăr autostopist care a aflat că n-a fost rău pe vremea lui Ceaușescu. Trag aer (con condiționat) în piept, îl dau afară pe nări și îi povestesc ce "bine" era atunci. Băiatul e născut prin '92 și așa a fost informat de ai lui. Coboară undeva după Dej. Lui Dej i-a fost bine în comunism.

Seara, recital poetic în fosta singogă din Bistrița, din care Gavril Țarmure (ț, cum îi spun prietenii) a făcut o bijuterie. Sinagoga e plină, festivalul e la a IV-a ediție, are publicul lui. Majoritatea tineri. Mulți prieteni și cunoscuți, cu care mă revăd cu bucurie. Dan Coman și Marin-Mălaicu Hondrari sunt amfitrioni calzi. Radu Vancu – priceput maestru de ceremonii. Tocmai a publicat o carte, *Frânghia înflorită*, din care am auzit, la Timișoara, câteva excelente poeme. Seara, până târziu, la o terasă în buricul orașului. La un moment dat, cântă ț, iar apoi Monica Madas, despre care aflu că trăiește în Marea Britanie. Dar nu cred că de asta are o voce minunată... Pe la 1,30, poliția comunitară curmă, într-un mod pașnic, concertul ad-hoc. E a doua oră când sunt la Bistrița. Prima dată, în 1988.

Duminică, 15 iulie 2012

A fi jurnalist a însemnat vreodată a fi suflător de pene-n... curbura unui om politic ori a unui partid? Dimpotrivă. A face presă implică, printre altele, distanță față de politic. Și asta nu doar ca să-l observi mai bine și, astfel, să-l înțelegi. Jurnaliștii nu stau alături de un om politic. Când o fac, devin propagandiști. Mă uit în clipa asta la TV și văd un personaj ce se dă conștiință jurnalistică, dar în fața lui – pe aceeași scenă – gesticulează, spumegă, fierbe, vorbește cu tot trupul, un politician. Jurnalistului nu i se văd ochii, îi are protejați de ochelari. Nu de vedere, ci de soare. Unii știu cine e. Și de ce e acolo? Fiindcă este vremea când se împart posturi, funcții publice și alte... bunătăți. Dacă nu ești în spatele omului politic, riști să nu prinzi nimic. Riști ca toate textele scrise atât de exact, de obiectiv, de... fulminant, să nu-și atingă ținta. Or, jurnalistul asta are ținte. Iar ca să lovească una dintre ele, s-a suit pe scena politică. Nu-i pasă că nu se cade și că încetezi să mai fii jurnalist când faci asta. Îl doare în... rânză. Iar rânza trebuie alimentată. Și e șansa lui e să primească – căci nu mai e tânăr și nu mai are răbdare – alimentul. Ța gros. Sățios. Ța care te face... om. Alimentul care pare că nu e căcat, dar tocmai asta e. Și, deși e ambalat foarte elegant, pute.

UN ORAS CU AMINTIRI RADU PAVEL GHEO

Nu mai fusesem în Oravița de mai bine de zece ani. Orașelul bănățean îmi rămăsese în minte, din anii copilăriei și adolescenței, învăluit într-o aură luminoasă, de loc încrămănit în tihnă, dar și în uitare. De aceea l-am și folosit (și, cel puțin ficțional, l-am reînviat) în romanul *Noapte bună, copii!*, căci pentru mine Oravița e emblematică pentru această regiune central-europeană și pentru microcultura ce s-a dezvoltat aici.

Și tot de aceea, atunci când am fost invitat să particip la o serie de conferințe organizate între 29 iunie și 1 iulie sub titulatura "Peripatetica 2012" de Universitatea de Vest din Timișoara, Fundația Archaeus și Teatrul "Mihai Eminescu" din Oravița, m-am grăbit să accept. Și n-am regretat. Am revăzut orașul, în aceeași lumină de vară în care îl păstram în memorie, am participat la un șir de conferințe și mici spectacole din cele mai diverse (filosofie, artă, fizică, matematică, muzică, antropologie, sociologie, plus câteva lansări de carte și un încântător spectacol de marionete și muzică) și am reîntâlnit, înțelnit și cunoscut oameni entuziaști și fermecători, veniți să vorbească și să asculte cu o plăcere autentică, într-un decor cuceritor: micul și cochetul Teatrul Vechi din Oravița, care este și primul teatru de pe teritoriul României actuale, ridicat la scară după planul legendarului Burgtheater vienez. Aceasta era ideea de la care porniseră organizatorii "Peripateticii", Maria Dragomirescu, prof. dr. Dan Vizman și arhitectul Marius Miclăuș: o întâlnire cu specialiști din cele mai diverse domenii, o manifestare de tip interdisciplinar, în care varietatea și ineditul să primeze.

Conferințele s-au înșirat una după alta, de vineri până duminică, și am regretat doar că am pierdut ziua de vineri (și călătoria cu trenul pe vechea linie montană între Oravița și Anina). În rest nu am avut ce regreta. Au fost două zile caniculare, dar, odată ce intrai în Teatrul Vechi, căldura pierdea, înlocuită de o răcoare plăcută, și, odată cu ea, dispărea și semnalul telefonului mobil. În schimb, acolo te așteptau balcoanele aurite și scaunele cu catifea roșie, de parcă ai fi făcut un neașteptat salt în timp, într-o altă epocă, cea în care – știam deja cu toții – acolo, în cușca suflorului, stătuse parcă nu demult Mihai Eminescu.

Veniseră mulți tineri, mulți studenți. Conferințele curgeau una după alta, subiectele și temele se succedau într-o diversitate ce excludea monotonia. Gazda noastră de acolo, Ionel Bota, directorul teatrului și, în același timp, poate cel mai bun cunoscător al istoriei întregului oraș, a povestit la un moment dat istoria acestui teatru, inaugurat în 1817. Iar spre seară, la final, toți cei străși acolo o porneau pe stradă, la deal, care cu mașina, care la pas, prinși în discuții ca niște peripateticieni autentici. De adunat toată lumea se aduna la cabana "7 brazi", un loc răcoros, cocotat pe dealurile Oraviței, unde discuțiile puteau continua oricât.

Tin minte că într-una din pauze am ieșit împreună cu Alina și am pornit-o la vale, pe străzile cu sens unic ale Oraviței. Era în continuare cald, iar străzile erau pustii. Orașul dormea. Era simbătă după-amiază și, în timp ce te plimbai agale pe trotuarul îngust, trecând pe lângă casele cu etaj și cu acoperiș de țigla, simțea atmosfera de burg adormit de sfârșit de săptămână. M-am întrebat cum arată aceleași străzi în timpul săptămânii. Știam că închiderea minelor din Anina și căderea economică din ultimii ani au lovit puternic orașelul, iar populația sa a scăzut destul de mult. Am privit casele: case frumoase, construite cu grijă pentru detalii, cu ferestre cu cadrul de lemn ieșit în afară, ca un fel de vitrină de expoziție, și adesea cu porți înalte, cu "subpoartă", precum casele impozante ale țaranilor înstăriți din satele din jur. Multe dintre ele erau dărăpănate, iar magazinele de la stradă erau fie închise cu totul, fie cu firme ponosite. Se și schimbaseră multe. Unde îmi aminteam eu că fusese o librărie era, mi se pare, un magazin de haine *second hand*. Grădina de vară, aflată într-o curte interioară, dispăruse cu totul, iar locul era năpădit de buruieni și arbuști crescuți în devălmășie. Și totuși aici și colo se vedeau case renovate, cu fațada refăcută și ferestre proaspăt vopsite. Să fi fost case de vacanță pentru locuitorii mai înstăriți din alte orașe, mai mari, mai prospere și mai norocoase? Să fi fost un semn că orașul își revine încet-încet? Nu știu nici acum.

Duminică dimineața am profitat de cele câteva ore de pauză și am făcut ceea ce îmi visam să fac demult: am străbătut orașul de sus, de la Teatrul Vechi, pînă în vale, în Oravița Română. Am revăzut gara, cea mai veche gară din țară: arăta părăsită și aproape inutilă. Jos, în spatele gării, se întindea un amestec de birturi, magazine și buticuri cu de toate. Singurul loc care își păstrase vechea destinație era frizeria din fostul complex comercial. Dar bucătica aceea de oraș părea mai animată și, într-un fel, mai dinamică. Am urcat apoi iarăși spre Teatrul Vechi și am trecut pe lângă fosta "piață de sîrbi", faimoasă în anii comunismului, locul unde cetățenii iugoslavi cu permis de mic trafic veneau și vindeau mărfuri "occidentale", adică blugi, adidași, gumă de mestecat, tricouri cu imprimeuri, cafea, Vegeta, casete cu muzică și tot ce s-ar mai fi putut vinde aici. Ultima dată când trecusem pe acolo, locul era părăsit și arăta dezolant. Acum se instalase o firmă ce vindea materiale de construcții. O schimbare în bine, așa zice. Și am mers mai departe. Mi-am amintit mai departe.

Căci Oravița e un loc plin de amintiri. Nu doar ale mele: locul însuși, cu atâtea puncte de atracție, își are amintirile lui, amintiri ale unei istorii ce merită recuperată. Gara. Farmacia Knoblauch. Teatrul Vechi. Clădirile istorice, cu poveștile lor. Și altele, pe care le știe cel mai bine Ionel Bota. Balcoanele Teatrului Vechi se sprijină pe niște șine late de metal, pe care scrie "Resicza". Iar de aici ar putea începe alte istorii, alte amintiri.

JURNAL DE FAMILIE

Urmare din pagina 21

Ne-am așezat pe o bancă de piatră lângă un mormânt. P. avea o șemizetă bleumarin, cu mânecile suflecate și cu toți nasturii deschiși. Când încorda brațele, i se vedeau mușchii puternici. Îi simțeam glasul mai cald și mai jos. Avea un cap de om din junglă (așa cum sunt la cinematograful). Surădea și îi vedeam dinții foarte albi și puternici. Forța lui mă copleșea. M-am răzimat de el. A încercat să glumească. Aveam părul inelat tăiat scurt și am bănuțit la un moment dat că i-am atins pieptul gol. M-a apucat de mâini, i-am spus să mă lase, cu o voce nesigură, pe care nu-mi aduceam aminte să o mai fi auzit vreodată. M-a silit să mă las pe spate cu fața sub a lui. Mi-am lăsat capul atât de jos încât am văzut, de jos în sus, două femei care veneau. A observat și P. și mi-a dat drumul. Ne-am sculat și am plecat glumind și vorbind despre cu totul alte lucruri.

Între altele i-am spus (după aceea mi-a părut rău) că sunt foarte obosită, că mi se pare că o dragoste care a durat câțiva ani și care s-a sfârșit acum, a risipit tot ce puteam să dau, că de acum, chiar dacă aș mai iubi, mi s-ar părea că e ceva ce se repetă. Poate nu ceea ce i-am spus, ci depresiunea care mi s-a oglindit pe față dintr-o dată așa cum în legende toate palatele de aur se dau la fund și rămâne apa cenușie nemișcată rece - l-a făcut să-mi spună o frază care m-a obsadat mult timp după aceea. Imi aduc aminte în clipa când mi-a spus-o a trecut un băiat mic cu niște pantaloni albaștri călcând tacticos cu mâinile în buzunare, ca un om mare cu multe griji. Mi-a spus: 'Les petites poupées font trois petits pas et s'en vont.'

Ochii lui maron aveau priviri de catifea, mai păstra ceva din surâsul zeflemisitor pe care-l avea totdeauna, dar acum mi-am dat seama pentru întâia dată câtă tandrețe și înțelegere se ascundea sub el./.../

Pe P. n-am să-l mai văd. Poate peste un an. Dar atunci totul va fi altfel..."

În memoriile sale bunicul menționează pe scurt: "...azi am cetit noul roman al Doinei Peteanu, în care vorbește despre Pius. Partea aceasta nu e supărătoare, dar încolo aud că romanul e scandalos." Supărătoare însăși s-a părut bunicii aluzia la tenișii de fotbal ruți, ceea ce i se părea că o compromite în tot Lugojul.

Anișoara Odeanu a scos fragmentul de mai sus din edițiile următoare. Pe de o parte, cartea a scandalizat din cauza scenelor de amor șocante pentru anii treizeci, pe de altă parte Peter a fost fiul ambasadorului lui Hitler în Japonia, deci un personaj nepotrivit pentru perioada comunistă.

Interesant este că tata nu a încercat niciodată să o regăsească, să-i scrie, să se întâlnească. Scriitorul ajunsese o figură cunoscută în București prin relația cu unul din cei mai bogați oameni ai perioadei interbelice, fiul lui Stelian Popescu, proprietarul ziarului *Universul*. Apoi s-a căsătorit cu un chirurg celebru și s-a retras, datorită simpatiilor legionare, la Anina și la Lugoj. Ceea ce n-a făcut tata a făcut însă primăria din Timișoara. Pe harta orașului se pot vedea astăzi două străzi vecine, perpendiculare pe strada Mureș: Anișoara Odeanu și Pius Brînzeu.

DESPRE CULTURA ROMÂNĂ ÎN SPANIA

CĂTĂLINA ILIESCU GHEORGHIU

Ciprian Vălcan: Fiind invitat la sfârșitul anului 2011 la Universitatea din Castellón, prietenii mei de acolo, Joan M. Marin și Rosalia Torrent, mi-au vorbit cu entuziasm despre dumneavoastră, descriindu-mi ceea ce faceți pentru promovarea culturii române la Universitatea din Alicante și prin intermediul Asociației culturale Aripă. Am fost impresionat de admirația care se simțea în cele spuse de prietenii mei și am decis că trebuie să vă cunosc. Permiteți-mi să încep prin a vă întreba cum de ați reușit să-i fascinați în asemenea măsură pe spanioli?

Cătălina Iliescu Gheorghiu: Nu eram conștientă de ceea ce-mi spuneți și îmi face plăcere să aud cum colegii de la Castellón mă vorbesc de bine. O să am grijă să nu mi se urce la cap! Totuși este evident că nu eu, ci evantaiul de evenimente culturale pe care le organizăm în cadrul asociației și cu sprijinul Universității Alicante este ceea ce reușește să atragă atenția societății spaniole care mie mi se pare generoasă, solidară și curioasă în ceea ce ne privește. Cu Universitatea din Castellón am colaborat pe mai multe planuri: este o universitate tânără, ca și cea din Alicante, și deschisă; împărtășim o traiectorie în studiile de traductologie, așa zice, destul de prestigioasă, ambele universități avem predare la masteratul inter-universitar din domeniul Traducerii Instituționale. Eu am fost invitată la diferite ediții ale masteratului pe mediere interculturală de colega și prietena Dora Sales (amatoare de manifestări culturale românești) și nu în ultimul rând, faptul că orașul Castellón concentrează un mare număr de locuitori de origine română, acolo aflându-se și Consulatul (foarte activ) din Comunitatea Valenciană, ne aduce și mai aproape unii de alții. Faptul că la Alicante s-a introdus pentru prima oară în Spania limba română ca limbă de profil la Licența la Traductologie (în anul 2005) și că tot aici s-au organizat pentru prima oară în lume (în afara granițelor țării) probe oficiale pentru obținerea unui atestat de cunoștințe de română (care se află acum la a cincea ediție), are poate de a face și cu munca mea "lobbyistică". Însă meritul este fără doar și poate al acestei instituții academice la care lucrez și al echipelor de conducere care au sprijinit de-a lungul anilor proiectele de colaborare cu România.

— Am înțeles că povestea stabilirii dumneavoastră în Spania e una foarte romantică. Ați putea să le-o spuneți și cititorilor noștri?

— Absolut. O poveste de iubire (ca toate acelea în care pulberile magnetice te debusolează) și care pe mine m-a făcut să las totul, deși nu eram o potențială migrantă în anii 80, nici nu-mi trecea prin minte să-mi părăsesc țara, părinții, prietenii și rostul. Dar s-a întâmplat să dau peste Gabriel (sau el peste mine) și să nu vrem să ne mai dezlipim, așa încât cu întreg trecutul glorios în traistă și cu proaspăta mineriadă pe retină, am aterizat în Alicante într-o toridă noapte de august străjuită de palmieri și cu vuietul mării expulzat din ghiocul copilăriei și

împrăștiat pretutindeni. M-aș fi dus după el și-n Siberia, dar mă bucur totuși că a fost Alicante!

— Ați scris cărți despre interpretariat, ați tradus din română în spaniolă, ați reușit să introduceți studierea limbii române în programa Facultății de Limbi moderne aplicate de la Universitatea din Alicante, ați invitat, prin intermediul Asociației Aripă, numeroși artiști și universitari români în Spania. La care dintre numeroasele dumneavoastră activități țineți cel mai mult și care vi se pare cea mai importantă?

— N-aș putea să aleg între "toți fiii mei..." Îi iubesc pe toți în egală măsură, fie că este vorba de proiectul prin care am creat primul motor de traducere automată cu sprijinul DRP, fie că este vorba de schimbul pe teatru prin care i-am dus pe studenții spanioli să joace în românește la București în Festivalul Caragiale și i-am adus împreună cu UNITER-ul pe actorii români de la UNATC să joace în Baleare o piesă a lui Vișniec în catalană, fie că este vorba de evenimentele artistice ori de cele academice pe care le-am pus la cale de-a lungul anilor, fie că am tradus, împreună cu studenții, literatură română, încercând să-i fac să o iubească, fie că am fost translator la întâlniri la președenția guvernului. Dacă aș fi nevoită, aș alege o singură activitate, renunțând la toate celelalte, mi-aș păstra meseria de profesor. Este cea mai frumoasă, completă și dătătoare de satisfacții.

— Există un stereotip negativ referitor la români în mentalul colectiv spaniol sau acest stereotip este mai degrabă o construcție a mass-media de la București?

— Mie personal mi se pare că este o construcție artificială; e drept că există comentarii, percepții sau reacții negative (ca peste tot, de când e lumea, pământul și fenomenul migrator) la adresa colectivului "străin". În ceea ce ne privește, reacții ostile la segmentul românesc mai apar din când în când în anumite medii și media, cu precădere acolo unde educația pluralistă nu și-a îndeplinit misiunea și se întesc pe timp de criză, alimentate de unele sectoare nu tocmai naiv dezinteresate. Din păcate, presa nu a ținut întotdeauna steagul obiectivității și neutralității sus... Cred totuși că sunt manifestări izolate și nu constituie un simțământ general, în pofida încercărilor unora de a se auto-victimiza. Eu una n-am simțit pe pielea mea nicio atitudine de acest gen din partea oamenilor; e drept că am și nimerit într-un mediu universitar și într-o instituție destupată la minte. Pe plan politico-administrativ există însă dificultăți, inegalități de șanse, și discriminări, dar sentimentele oamenilor au fost, după părerea mea, până acum, majoritar solidare. Om vedea ce ne aduce viitorul apropiat. Zâmbetul de pe buzele semenilor mai poate dispărea când încep a le ghiorțai matele.

— Cei care se ocupă de promovarea culturii române în lume susțin că, în prezent, aceasta are parte de cea mai bună receptare în Spania. Ați simțit un interes

Cătălina Iliescu Gheorghiu în mijlocul absolvenților săi de la secția de Traducere și Interpretare

special pentru cultura română în ultimii ani? Ar putea să fie vorba doar despre un interes circumstanțial sau este vorba despre ceva mai profund?

— Eu aș zice că spaniolii au fost întotdeauna receptivi, vorbesc de societate, de cetățeanul de rând. Este adevărat că interesul a sporit cu sosirea migrației la jumătatea decadei 90 și masiv după 2002; era oarecum previzibil să crească curiozitatea față de un segment care devenea din ce în ce mai numeros în teritoriu. Aș zice că până atunci cultura, limba erau cunoscute de către intelectuali și oameni cu preocupări culturale, artistice, dat fiind că româna s-a predat multă vreme la facultățile de filologie din Spania la secția de romanistică, iar figurile unor exilați pe tărâmurile spaniole (Ciorănescu, Vintilă Horia, Uscătescu) le sunt cunoscute spaniolilor... de o anumită vârstă. Revenind la momentul actual, percepția mea este că există un interes sincer pentru cultura română și mai ales pentru literatură și film. S-a trecut de la cultura de tip târg gastronomic, folcloric și de artizani, care a reprezentat o primă etapă de apropiere, la o nevoie de cunoaștere transversală, în care arta și literatura română sunt privite nu ca un *alien* stârnitor de nedumerire sau un prilej ludico-festiv, ci de la egal la egal. Ba chiar au început să trezească oarecare interes de tip antreprenorial în rândul editurilor spaniole și cred că acest lucru îl datorăm unei instituții numite ICR, prin programele de promovare a traducerii literare și prin înființarea unui sediu la Madrid, extrem de activ și inspirat. Cred că are un rol fundamental în propagarea culturii, dar și în trezirea și educarea gustului pentru cultura de o anumită factură. Ceea ce nu știu încă este în ce măsură există un interes real din partea instituțiilor spaniole pentru cultura română.

— Ce parte a literaturii române se bucură actualmente de cea mai bună receptare în Spania?

— N-aș ști să vă spun în termeni exacti. Din câte am observat, pe lângă Eminescu, Eliade, Cioran, Bacovia, Blaga, se pronunță

din ce în ce mai des nume precum Cărtărescu, Blandiana, Norman Manea...

— Aveți vreun proiect de traducere în curs de realizare? Există vreun autor român pe care țineți neapărat să-l traduceți în spaniolă?

— Am un proiect de traducere, o antologie de poezie actuală, care sper să vadă curând lumina zilei, nu că n-ar fi propice și noaptea, chiar îmbietoare așa zice, dar rafturile librăriilor sunt încă obiecte diurne. Mai am și un alt dor la marginea mării (nu singur), și anume să pot publica traducerea piesei lui Sorescu "A treia țepă", pe care o am într-un sertar și care era gata de decolare, dar s-au ivit o serie de dificultăți editoriale care i-au împiedicat zborul.

— Cum colaborați cu ICR de la București? Credeți că instituțiile care se ocupă de promovarea culturii române în lume au reușit să aibă în momentul de față o abordare adecvată a acestei chestiuni atât de delicate?

— Colaborarea cu ICR (atât cu cel de la București, cât și cu cel de la Madrid) a fost și este excelentă. Am desfășurat proiecte pe linie de asociație și pe linie universitară. Echipa umană cu care am avut prilejul să iau legătura acolo și aici este fantastică, iar instituția avansează riguros, cu o sensibilitate și o intuiție receptivă care nu poate să provină decât din foarte multă muncă. Se lucrează cu cap! Asta este experiența mea. Nu știu dacă pretutindeni în lume este la fel, dar știrile despre evenimente culturale care se petrec la Lisabona, de exemplu, au și ele atingerea magică a unui rafinament și a unei etichete de origine deloc neglijabile.

— Ce autor român, încă netradus în Spania, credeți că s-ar putea bucura de succes?

— Nu știu cum merge treaba cu succesul; pentru mine e o nebuloasă, iar lumea editorială mi se pare ezoterică, dar mi-ar face plăcere să traduc ceva din Adriana Babeți.

Interviu realizat de
CIPRIAN VĂLCAN

DE LA SEMNUL ABSTRACT LA SPAȚIUL AFECTIV

CIPRIAN RADOVAN

Evoluția creației lui Ciprian Radovan, artist atașat spațiului bănațean prin excelență, s-a construit pe structura sa interioară specială, înclinată spre visare și afectivitate, pe anumite variații stilistice și tematice constante, revenind oarecum ciclic. Apetența pentru reverie și opulența unei viziuni abstract-decorative l-au urmărit mereu, artistul ajungând să-și construiască un drum propriu în arta locală și națională, adesea în contra curentului general, a modelelor și modelelor unanim acceptate.

Indiferent de tematica abordată în picturile sale, artistul a atins un fel de autonomie a semnului plastic, devenit abstract, iar prin metoda repetiției și a aglomerării acestor semne, amintind de o structură de tipul *horror vacui*, a reușit să creeze un spațiu afectiv, în care-și imersează privitorul. Căci această afectivitate pare să fie liantul întregii sale construcții vizuale și ea se bazează pe o atitudine conciliantă și unificatoare de tip "New Age" (recunoscută chiar de artistul însuși).

Cea mai recentă expoziție a lui Radovan, deschisă la Timișoara în luna iunie, s-a intitulat **Transornamental**, autorizând o interpretare a transgresării ornamentului – de fapt a semnului plastic, devenit autonom, pentru a ajunge într-o zonă a proliferării sale libere, nerestricționată de nici o constrângere, din dorința mărturisită de a comunica cu privitorul în mod empatic, transmițându-i tocmai această vibrație de energie și afectivitate prin intermediul semnului abstract generalizat.

ILEANA PINTILIE

Ileana Pintilie: *Cum a fost copilăria dvs., cum ați ajuns să alegeți și să păstrați cele două vocații – una științifică și una artistică, și să mergeți cu ele în paralel de fapt toată viața?*

Ciprian Radovan: Nu mi-e greu să răspund, deoarece având o anumită vârstă, am început să mă gândesc la copilărie. Am fost un copil bolnăvicios și predispus la visare. Tatăl meu era învățător și mă ducea cu el la școală, acolo în satul copilăriei mele, în Sânmihaiul Român, și deci înainte de a fi școlar oficial, eram un fel de multi-elev. Aceasta a fost de fapt grădinița mea, deoarece asistam la lecțiile mai multor clase derulate în paralel. Indirect mi s-a activat predispoziția pentru studiu și o gândire, să-i zic de tip științific precoce. Începuse să-mi placă preocuparea de a ști cât mai multe și apoi chiar "joaca" de a răspunde la lecții. Pe de altă parte, văzând copiii desenând am început și eu să desenez și să scriu. În mod nativ, totul se realiza cu mâna stângă, dar, conform dogmelor timpului, tatăl meu m-a convins insistent să lucrez cu mâna dreaptă. [...] De pe la vreo trei-patru ani am început să desenez și în paralel să scriu și să citesc. De fapt am trăit în perioada războiului și în general copilăria la școală sau chiar în clădirea și în curtea școlii. Fiind foarte bolnăvicios stăteam în pat și desenam pe hârtii mari de împachetat.

— *Mai aveți desenele acestea?*

— Nu, ne-am mutat dintr-o locuință în alta și s-au pierdut. Tata mi-a cumpărat creioane, uneori colorate și eu am început să desenez "povești", care nu se terminau niciodată. Am început să introduc în poveștile mele și elemente ornamentale, probabil sub influența ilustrațiilor editurii "Bucur-Ciobanu", care publica periodic cărți cu povești și legende, gen fascicule, adresate copiilor. Trăiam o avalanșă de impresii și evenimente, la care cred că eram extrem de receptiv. Trec peste spaimile războiului și îmi rememorez, mai ales în anii din urmă, secvențele luminoase. În sat încă mai era obiceiul ca duminica lumea să meargă la joc, se mai purtau veșminte țărănești sau un amestec de port tradițional și comun, fie la biserică, în special vârstnicii purtau haine lungi de piele brodate în tonuri pastelate, ca niște cojoace, sau chiar cojoace. Pe parcurs observam și cum femeile mergeau la joc purtând opege, brăie colorate și așa-zisele "șlăiere" cu panglici brodate ori ceapse din monede, frumos structurate, pe cap. Era un amestec de stiluri și influențe populare – românești, germane, maghiare, sârbești și slovace. Toate acestea mă impresionau, mi s-au întipărit puternic în memorie și aveau să mă influențeze optic și grafic, cum aveam să realizez abia mai târziu, deci firesc și fascinant, aproape instinctiv, fără să-mi dau seama.

În casa bunicilor dinspre mamă existau diferite cutii cu obiecte vechi colecționate de unchiul meu, pentru mine obiecte încărcate de

mister. Îmi plăcea să scormonesc peste tot, în pivniță și în pod, adesea descopeream eșantioane de materiale frumoase, broderii cu fir metalic, catifele colorate, mai răscoleam și o ladă mare cu cărți bisericești scrise cu chirilice, litere ornamentale roșii și negre (bunica era fiică de preot), mă fascina și colecția unei reviste a bunicii, "Foaia interesantă", de pe la o mie nouă sute, poate o mie nouă sute și.... La toate acestea se adăugau ilustratele, o mare colecție, unele cu inserții mătăsoase sau sclipitoare și diverse arabescuri în stil Sécession, cu porumbei și inimioare și multe alte înflorituri, majoritatea de pe vremea când era bunica domnișoară, cu texte scrise pe ambele fețe și cu timbre austro-ungare, cât și cusăturile cu texte, prezente frecvent în bucătărie. Aș mai aminti suplimentar, ca un reper miraculos pentru mine copil și pictura bisericii din sat.

— *Ați prezentat cuiva acele prime desene?*

— Prima mea "expoziție" ciudată a fost într-o nișă a sobei, lângă plita de gătit, unde era un loc în care uzual se păstrau lemnele. Acolo mi-am "expus" lucrările prinse pe acei "pereți" interiori, nu știu cum de îmi venise ideea aceasta, habar neavând de fapt ce înseamnă o expoziție. Când am ajuns la școală, la 6 ani, ca elev cu dispensă, eu știam pe de rost tot ce se făcea în clasa întâi, așa că devenisem destul de neatent la lecții și, încercător în mine, încercam destul de frecvent să-mi ajut, să dau lecții colegilor, dar, fiind elevul tatălui meu, învățător extrem de sever, eram și frecvent pedepsit cu asprime (când am fost mai mare și ne-am împrietenit cu tatăl meu, avea să regret, deși cred că acele corecții disciplinare mi-au fost în mare parte utile la "eliberarea" de mai târziu). Primele trei clase primare le-am făcut deci avându-mi tatăl drept învățător. Curios și ciudat, adesea, pentru liniștea mamei, eram destul de răsfățat de mamă, el mă pune să frecventez pe lângă clasa mea, a întâia, dimineața și clasa a doua, după masa. Era și bine și rău. Pe acest fond de super-studiu, eu evadam periodic în poveștile mele, mă izolam și mă retrăgeam astfel într-o stare specială, stare care a durat până pe la 14 ani. Eram visător, interiorizat și desenam intens. Aveam astfel implicit o deschidere largă pentru învățatură și studiu, ajutat și de o memorie foarte exersată, cu o bază vizuală neobișnuită, așa că am terminat toate clasele cu premiul întâi, clasa a șaptea la Ronaț cu premiul pe școală și la fel liceul, "Loga" cel de azi, cu premiul pe liceu și premiul special pentru matematică. Îmi plăceau fizica și matematica, dar în final am făcut chimia, fascinat probabil de experiențele spectaculoase datorate unui exigent profesor, concomitent și cadrul universitar.[...]

Am intrat cu diploma de merit la admitere, deci fără examen. În 1955 am devenit student la Facultatea de Chimie, dar cu multă pasiune urmăream și citeam reviste literare (*Lucașăru*,

România literară, numită atunci *Gazeta literară*, *Contemporanul*) și de artă (cumpăram lunar revista *Arta*), cumpăram albume și albumașe de artă în română sau în rusă, eram interesat de filme, iar prin 1956-57 frecventam școala particulară serală a lui Podlipny. Școala lui era chiar unde am eu atelierul acum, pe strada Eugen de Savoya. Acolo am fost coleg cu Toma Hirth, cu Diet(er) Sayler, care erau de vârsta mea; primul a devenit ulterior studentul lui Cicurencu, iar cel din urmă a terminat Facultatea de Construcții la un an după mine (avea să devină la maturitate profesor de artă concretă la Academia din Nürnberg). Mai târziu pe acolo a "trecut" și Paul Neagu, iar Roman Cotoșman studiasse și el în această școală mai devreme. Ulterior am aflat că el încercase "modernism" și l-a enervat pe Podlipny, dar mă simt dator să subliniez că în ciuda acestui fapt maestrul-profesor a rămas pentru el sublima referință.

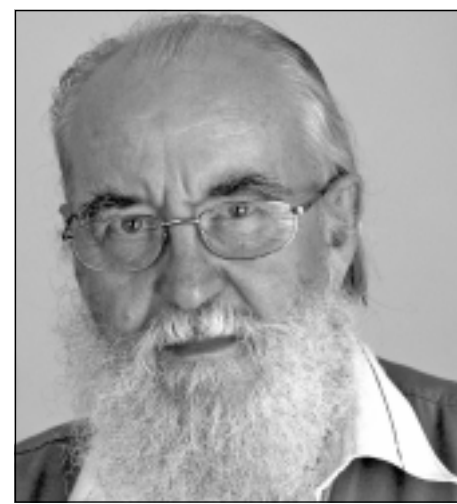
— *Cum se desfășura învățământul la Podlipny?*

— Era sever, dar învățai câteva principii fundamentale. Cu Podlipny făceam desen, foarte riguros, avea metodă, se lucra în etape. Eu n-am rămas foarte mult, doar câteva luni, eram docil, dar simțeam că mă "strivea" cu personalitatea lui. Vreo șase ani am lucrat apoi singur, am început ulterior și pictura tot singur, întâi în tempera, apoi în ulei. Înainte de 1960 pictam peisaje, flori, lucrări din care mai există încă o parte. Frecventam atelierul timișorean prin 1958, iar încercările mele le arătam grupului de tineri artiști de la UAP - familiei Vreme, lui Adalbert Luca, lui Romul Nuțiu. Xenia Vreme, care era exigentă, considera că am o înclinație evidentă spre grafică, dar mie îmi plăcea și culoarea.

— *Cum erau acești artiști?*

— Toți erau foarte amabili cu mine, își dădeau cu părerea ce ar fi trebuit să urmăresc. Eu desenam mai riguros, la un moment dat mai geometric, aceste desene îi plăceau lui Luca. Prin 1962 a apărut în Timișoara Gabriel Popa, apoi Ștefan Bertalan. Când a apărut Bertalan s-au schimbat lucrurile. Era distinct ca personalitate. Mai erau interesați și cei de la Deva, Arad, artistul Iosif Mathyas, Sever Frențiu, de exemplu. În perioada mea de inițiere îmi plăcea pictura românească, dragoste care nu avea să mă părăsească niciodată. Obișnuiam să frecventez muzele din București, mă duceam des acolo și "absorbeam" ceea ce vedeam. Pe la începutul anilor 1960, lucrurile au început să se schimbe atât în viața noastră cât și în plan cultural, nu mai eram așa de izolați, deja de prin 1963-65 se puteau procura cărți și reviste de artă. Circulau astfel cărți de artă străine, reviste (franceze, poloneze), context în care atât cei cu formație academică, cât și cei autodidacți ca mine ne formam din mers, mai mult, chiar primii, o luau practic aproape de la început, pe cont propriu, eliberându-se de o serie de convenții aduse din școală. Eu eram interesat și silitor, mă străduiam mult să mă formez în domeniul artei, făcând grafică de șevalet și pictură. Începusem deja să expun în expozițiile profesionale.[...]

Anul 1963 a fost un an foarte productiv pentru evoluția picturii mele. Pe mine mă interesa mult pictura românească, am avut patru repere artistice – Petrașcu, Pallady, Luchian și Ciucurencu, în special cel din anii 1940. Apoi i-am admirat pe cubiști, mai târziu, pur experimental în grafică, chiar pe constructiviști. În pictură exploram, asimilam și încercam să sintetizez. Veneam dinspre desen și grafică, nu dispuneam nici de bani, lucram predominant pe cartoane folosind ca diluant petrolul. Prin acei ani am început să colecționez, pentru pura mea plăcere vizuală, ceramică populară, în special vase olteneste, dar și câteva din Banat, cumpărate chiar din piața timișoreană. Aș defini acel an 1963 ca un an "exploziv", în care, cu

o pasiune ieșită din comun, îmi puneam probleme plastice și "cuceream" pictura; da, atunci am lucrat foarte mult. Bunica dinspre mamă (avea vreo 80 de ani), care locuia cu noi, m-a finanțat în perioada ce precedase anul 1960, dintr-o pensie modestă, fiindu-mi de fapt și modelul preferat.

În 1960 am început să și lucrez, folosind termenul momentului, "în câmpul muncii" (un prim an fost angajat ca inginer la Făgăraș, apoi am devenit asistent la Facultatea de Chimie, unde eu am ales în mod efectiv pasional Electrochimia, unul din puținele domenii ale profilului meu de studiu științific, care îmbinau armonios fizica, chimia, aparatul, fenomenologia și imaginația). Abia la sfârșitul carierei științifice, după anul '90, pot spune că mi-am cucurit cu adevărat independența pe acest plan, am ajuns profesor titular de Electrochimie, reușind o cercetare științifică la nivel competitiv și un mod de predare pe gustul meu. Consideram de fapt, ca regulă personală, că în tot ce fac, artă sau știință, pe principiul "omul sfințește locul", sunt dator să ajung la mine.

— *Ce a reprezentat pentru dvs. pictura?*

— Pictura m-a ajutat foarte mult să trec peste momente mai dificile în viață. Am practicat, timp suficient de îndelungat, în partea a doua a vieții, o reîntoarcere la natură, am pictat flori și peisaje, cu gândul la Monet și la Van Gogh, deși majoritatea acțiunilor se petreceau în atelier, cu retrăirea din memorie a muzeului meu imaginar. Pe parcurs realizam că nu mă pot însă sustrage timpului meu și cred că în ultimii ani l-am regăsit, pe un alt plan al practicii și culturii vizuale, pe Radovan cel de la începuturi.

— *Recenta dvs. expoziție din Timișoara - "Transornamental" - a însemnat o nouă revenire asupra propriilor pași?*

— Ca o concluzie a dialogului nostru aș spune că expoziția deschisă recent la Galeria Calina, în perioada iunie-iulie, intitulată *Transornamental* îmi amintește și de o altă perioadă a mea, "orientalistă", asupra căreia nu am mai dialogat, din 1985-1987. Dacă Roman Cotoșman era adeptul "vidului ritmic", eu eram temperamental prieten bun cu excesul, cu "plinul"; oarecum analog cu raportul între Yves Klein și Arman! Eu doream să creez un mediu, o sumă de elemente care să genereze o atmosferă. *Dincolo de ornament* se vrea astfel un sistem ambiental structurat, care să acționeze direct, neintermediat, asupra privitorului învâluindu-l, cucerindu-l vizual, solicitându-i doar sensibilitatea prin activare. Este de fapt o sinteză personală care implică neostentativ întreaga mea experiență acumulată în timp, pasiunea pentru culoarea curată, cu utilizarea cursivă, fără prejudecăți, lăsându-mă cumva purtat de o bucurie implicită, cu manifestarea practic naturală a unor componente structurale și impresii vizuale de tip multicultural.

Interviu realizat de
ILEANA PINTILIE

CÂND MEMORABILUL DEVINE PRIMORDIAL DANIEL VIGHI

La provocarea lui Lili și a lui Hartwig nu pot decât să trag aer în piept, aerul de munte amestecat cu fumul de mititei de la pensiunea Gasthaus Cristl, adaugă mirosul de balebă de vacă, apoi brazii locului, adaugă parfumul saxofonului jazzistic al lui Liviu Butoi în răcoarea bisericii din Brebu Nou, explorând cu sintaxă curajoasă, atât de curajoasă, că o doamnă a locului, o burgheză cu niscaiva educație muzicală, cum s-a exprimat o altă doamnă a locului, o altă doamnă burgheză cu plăceri folk, de vârsta noastră, mi-a spus, "a ăstora din leatul lui Victor Socaciu". Doamna burgheză cu educație muzicală a amușinat, venind prin aer parfumul cu balebă, mititei și saxofonul chinuit, căutând, căutând, avangardist, neliniștit, ca un semn de exclamare al creației, pe drum șerpuit, bolovănos, plin de jnepenii notei joase B la saxofonul alto, aspirații spre empireul flautului, ratarea empireului, blegeala molcomă a căderii din edenul alto pe seama saxofonului tenor weltklang cu muștiucul lui, cu ancia, cu toate accesoriile în cutia de dinăuntru împodobită cu catifea, și doamna burgheză iubitoare de folk varianta Victor Socaciu, prostoc și liric, ea, doamna, închizând fereastra ca să nu mai răzbată în camera dumnei nimic din Liviu și Toni Kühn în căutări alto și tenor în răcoarea bisericii din Brebu Nou, cu brazii primordialii. Și memorabili. Asemenea teme pe care amfitrionii Lili și Hartwig ne provoacă și noi, eu cel puțin, răspund faulkerian, scriind în camera din pensiunea Gasthaus Cristl, asemenea scriiturii americanului scriind: "dragule Adi", spun compatriotului din cameră, care nici că mă aude, caută și el în primordial, în memorie și memorabil, răsucește un toiag, îl așază în lumina tare a camerei, soarele fierbinte trece prin geam, străpunge perdelele, străbate vânos spațiul camerei, apoi ajunge să devină altceva, primordial și memorabil, drumul spre Lindenfeld după 30 de ani cu o mașină de teren off road, prin gropi, peste pietre de munte, undeva că nici nu mai știu unde ar mai putea fi satul părăsit Lindenfeld pe care îl dibuim în cele din urmă, și nu mai este nimic, nimic, poate doar o inspirată inventariere de imagini-nostalgii-stări-melancolice precum astea care urmează în textul lui Alessandro Baricco, pe nume *Mătase*, despre care nu știu mai nimic și asta îl face cu atât mai atrăgător, verific în baza de date a Bibliotecii Universitare să-l dibui, găsesc cărți multe, mi scussi, iată textul care mi-a atras atenția, care îmi prelungește ca un ecou ceea ce vreau să spun dincolo de vorbe, prin saxofonul alto, prin amintiri răzbate memoria memorabilă și muzicală, ușurel poetică, o seară sub bradul din

curtea bisericii de la Radna, prin copilărie, pe strada Economilor, trei nori spre apus, la miez de vară, este seară la Radna și totul e ca în textul parfumat de saxofonul alto. Așadar: "Franța, călătoriile pe mare, parfumul duzilor din Lavilledieu, locomotivele cu aburi, vocea lui Hélène. Hervé Joncour continuă să-și depene viața, așa cum niciodată, până atunci, nu o mai făcuse. Fetița aceea continua să-l fixeze, cu o violență care-i smulgea fiecărui cuvânt obligația de a suna memorabil" (Baricco, 2003).

Ce faină e literatura când apasă accelerația până la podea, până "în blană", cum obișnuia să spună răposatul de trei decenii, pe atunci junele Mircea, răpus de cancer, pe când iubea, mergea cu Skoda nouă și apăsa accelerația "până în blană": "ce e aia", îl întreb amuzat, și el nu-mi răspunde la asemenea întrebare banal-tâmpă unuia ca mine: el, verișorul, apăsa pedala accelerației "până în blană" și eu îl întreb despre ceva, o expresie care mi se pare straniu-exotică și vag sexuală, îmi trece chiar acum prin minte titlul unui roman al lui Leopold von Sacher-Masoch: *Venus înveșmântată în blănuri* (Sacher-Masoch, 2005) și viața trece înainte, memorabilă și primordială ca tema care ne-a adunat la Gasthaus Cristl. "Ce sexuală e Venus înveșmântată în blănuri", îmi zic, pe când imaginea verișorului Mircea se topește în ceață: din anul morții și până acum au trecut douăzeci și șapte de ani, mult mai mulți sunt de la moartea bunicii mele de la Radna, aproape patru decenii și jumătate, da' ce mai contează când prin trecerea vremii tot ce a fost memorabil devine primordial: două teme de la tabăra din pensiunea de la Gărâna, unde are loc Gărâna Jazz Festival. Memorabilul se cufundă în primordial, în nămol, în indistinct, în "bobală", cum îi zice paorele bănețean acelei clise din ploile de noiembrie pe care o fac cospitele vitelor, ale oilor în curtea din spate, nămol rece cu pănuși putrezi și cotoare de varză din care ciugulesc în burniță găini eco, primordialitatea tinei, primordialitatea tihnită a glodului pe care îl folosește necunoscutul scriitor B. Iosif în puțin cunoscuta publicație semită *Adam* la anul 1929 în proza cu titlul *Măcelul*, în care e prezent, ca în orice scrieri despre războaiele de pe cuprinsul Maicii Rusii, glodul, tina, nămolul: "Soarele se ridicase deasupra dealului, pipăind cu lumina lui miile de ochiuri din smântâna gloduroasă a pământului, dând un loc uscat în drum spre apus. Din orizont se desprinsesă câțiva călăreți. După învolburările trupurilor se vedea că noroiul le îngreuiază drumul. Erau vreo duzină" (Iosif, 1929).

UN DEMITIZATOR...

Urmare din pagina 26

Pe o poziție filogermană debordantă se situează Felix Aderca. Germanii duc "un război revoluționar", ei "reprezintă progresul", în opoziție cu falsa libertate engleză și cu reacțiunea franceză. Chiar dacă fac prapăd pe unde trec, Aderca are convingerea că "un popor pe care legile vieții îl mână la distrugere are, virtual, forța de a popula și reciviliza întreg pământul"; în consecință, "cugetătorii europeni, și români, mă rog, nu au a se teme de *militarismul prusac*, de *caporalismul german*". Așa scria sagacele scriitor și jurnalist evreu cu nici două decenii înainte de instalarea lui Hitler la putere!

O atitudine schimbătoare, oportunistă au avut doi învățați renumiți, Victor Babeș și Constantin Rădulescu-Motru. Primul a fost, după spusele lui Sextil Pușcariu, "prea preocupat de persoana sa", al doilea, "amestec de ingenuitate și cinism", afla mereu "opțiunilor contradictorii și argumente contradictorii". În cazul lui Grigore Antipa, alegerea germanofilă nu poate fi pusă la îndoială, numai că savantul crizează, învinuindu-i pe nemți de bestialitate când aceștia bombardează Bucureștiul, și asta o face în prezența arhiepiscopului catolic Netzhammer. Până la urmă, războiul i se pare "opera unor muieri", cum ar fi regina, Eliza Brătianu, Martha Bibescu. Pe ultima împricinată, zice Lucian Boia, o caracterizează "un snobism fără limite, combinat cu un gust pronunțat pentru intrigă și cu dorința intensă de a conta pe scena mondenă, literară și politică a Europei". Nu se știe cu precizie cât a fost "antantofilă" și cât "germanofilă".

Absolut straniu s-a comportat Coșbuc, considerat atunci cel mai mare scriitor în viață al românilor. Marcat de pierderea fiului său, poetul e abulic, refuză implicarea. Din când în când răbufnește, scârbit de politică sau mâniat pe rege pentru înfrângerea din 1916. Profilul pe care i-l schițează Lucian Boia e unul dintre cele mai pregnante din volum: "Rămâne o enigmă ce a gândit Coșbuc în toți acești ani; nimeni n-a putut afla, nu s-a destăinuit nimănui."

E greu de dat un singur răspuns, crede autorul, întrebării dacă "germanofili" au avut dreptate; mai cinstit ar fi să ne întrebăm "dacă au avut și n-au avut în același timp". Unii îl consideră pe Lucian Boia un demitizator de profesie, pe când Domnia Sa este un cercetător care și-a promis, după 1989, să nu mai mintă, deși prea multe nu avea ce să-și reproșeze nici în vremea comunismului.

ARTHOUSE 2012

DISCUTIE CU CORY-ONKEL ÎN ABSENȚA NEVESTEI VIOREL MARINEASA

Vara asta, întâlnirile organizate de Fundația Arthouse Wolfsberg/Gărâna a lui Elisabeth Lili Ochsenfeld au fost comprimate în una singură, astfel că artiștii vizuali s-au reunit cu scriitorii pe fondul unui festival de jazz deja intrat în conștiința publică. Idee fericită – ca să nu mai fiarbă fiecare în suc propriu și ca să-și mai iasă din țâțâni. Simpozionul a stat sub semnul trinomialului *Tristesia – Paraphernalia – Memorabilia*, ceea ce ne-a făcut să scotocim nu doar prin memorie, ci și prin dicționare. Așa ne-am dat seama că ar trebui să fim atenți la elementul feminin al unei localități părăsite și repopulate, căci *paraphernalia* înseamnă "bunuri personale", "podoabe", "zorzoane", "catrafuse", "accesorii", mai precis – acea parte infimă din dotă care-i rămâne femeii după căsătorie, odată cu intrarea în noua familie, până la moarte. Cât despre pluralul *memorabilia*, pe lângă sensurile înalte, există și cel (modest) de "suveniruri". Ca de obicei, Lili a furat startul: știe mai multe decât noi, le resimte mai adânc prin comparație cu propria-i biografie. Laitmotivul lucrărilor ei – o coroniță de mireasă și o cocardă de mire din vremea când în Wolfsberg se mai făceau nunți.

Partea tematică din cele ce urmează este, de fapt, o absență. Lui Karl/Cory Richer i-a murit nevasta cu o lună și ceva în urmă. L-am găsit în curtea muzeului etnografic sorbindu-și cafeaua și trăgând din țigară. Stă în casa de alături. O tristețe vagă pe chip, osteneală în gesturi, dar fermitate în vorbă. Când a ajuns în Germania, l-au pus birocrății să completeze cearșafuri de acte. Nu prea s-a descurcat, iar femeia tremura lângă el, cerându-i s-o izbăvească de terfeloage. L-au cam repezit și l-au întrebat dacă e într-adevăr neamț. Atunci s-a răstit și el, spunându-le că nu de aia a venit în țară, ca să fie supus la un așa canon. Ca prin minune, a apărut o doamnă impozantă, care s-a interesat când a sosit. Ieri, i-a răspuns. Dar dumneata vorbești exact dialectul nostru. De unde l-ai învățat? De la părinții mei din Wolfsberg, lângă Reșița, în România. A dat ordin să-l ajute cineva și așa a rezolvat în două zile ce pe alții i-a costat două săptămâni. Ulterior a aflat că stătuse de vorbă cu Barbara Stamm, președinta Parlamentului din landul Bayern.

Stabilit într-o localitate mică din apropierea Munchenului, l-au chestionat vecinii de unde vine. Le-a spus că din Wolfsberg. Există vreo șapte Wolfsberguri, dacă nu mai multe, în Germania. A fost bine până într-o zi când s-a scăpat că Wolfsbergul lui e în România. L-au privit ca pe o lepădătură, n-au mai vrut să-i vorbească. Până în momentul în care s-a înfuriat și le-a aruncat în față tot ce avea pe suflet: a fost bine că tatăl meu a dispărut pe front luptând pentru Vaterland? a fost în regulă că mama m-a lăsat copil în grija bunicilor și a muncit forțat pentru voi în minele din Urali? Și voi ce-ați făcut între timp? Ați stat acasă și v-ați f...t.

Nu s-a putut adapta. Fiul i-a rămas acolo. Și-a luat femeia și s-au întors în casa pe care o păstraseră în Gărâna. Cântă la acordeon în echipa *Heimatstubb* la chirvai (*Kirchweihfest*) și cu alte prilejuri. Formația îi mai cuprinde pe Celălalt Cory – viceprimarul (trompetă), Gerhardt de la Moară (clarinet) și Sepp Care Vine Din Când În Când Din Germania (trombon). O ocazie s-a ivit când cu vizita Barbarei Stamm la Reșița. I-au dus și pe ei acolo, ca să-i cânte de bun venit. El a rămas un pic în urmă și sepeștiu nu i-au mai îngăduit să treacă. Noroc că a oprit un microbuz în preajmă și a coborât înalta doamnă. Le-a făcut un semn celor însărcinați cu paza. Iar tu, Richer?! Tu ești peste tot, mereu dau de tine, ba în România, ba în Germania. A prins curaj: vă rog să permiteți, doamna Președintă, să vă țuc, ca să mă pot lăuda în Wolfsberg.

Se uită la ceas. E miezul zilei. Din clipă-n clipă, clopotăreasa își va face, încă o dată, datoria.

PERIPATETICA 2012 SAU DESPRE CAUTARI SI IZBÂNZI

SMARANDA VULTUR

Un model de cunoaștere aristotelic pe care l-a descris la un moment dat Robert Lazu în frumoasa lui intervenție dedicată iubirii de *sophia* a servit ca sursă de inspirație pentru o inițiativă a fizicianului Dan Vizman, de la Universitatea de Vest din Timișoara, împărtășită cu arhitectul Marius Miclăuș de la Facultatea de Arhitectură (Universitatea Politehnică din Timișoara) și Maria Dragomirescu, profesoară de română și organizatoare de spectacole la Filarmonica din Timișoara.

Am stat de vorbă pe 1 iulie, la sfârșitul celor trei zile ale *Peripateticii 2012*, cu cei trei inițiatori ai ei și cu una dintre studentele de la Arhitectură prezente, pentru a descifra împreună sensurile din care s-a născut și cele sub care s-a definit un experiment ce poate genera o interesantă tradiție, bazat pe un posibil model de comunicare în lumea științifică, dar și a lumii științifice cu lumea din afara ei.

E o idee mai veche de-a noastră – îmi spunea Dan Vizman –, *aceea de a încerca să popularizăm rezultatele științifice, organizând conferințe pe înțelesul tuturor. De obicei la o conferință de specialitate se înțeleg foarte greu specialist cu specialist, dar dacă vrei să arăți și comunității esența lucrului pe care îl faci, atunci trebuie să găsești și un limbaj adecvat. Și ideea ar fi să găsim acest limbaj adecvat și să organizăm cadrul pentru așa ceva. Deci ideea aceasta era mai veche, o aveam mai demult, încercam să o pun în practică.*

Cum s-a construit proiectul?

(...) *De câțiva ani, în zona Dalboșeț-Sopotu Nou se organizează o tabără de arhitectură, organizată de Marius Miclăuș, la care am participat de câteva ori și am văzut interesul tinerilor pentru lucrurile din alte domenii. Și, sincer, am rămas impresionat de interesul lor pentru așa ceva. (...) Atunci când am întrebat potențialii oratori dacă ar fi dispuși să vină la un astfel de experiment, au avut imediat o reacție pozitivă. Dacă acea reacție ar fi fost la început ezitantă, dacă aș fi simțit la început că pare ceva deplasat, probabil că nu s-ar fi întâmplat ce s-a întâmplat astăzi. Faptul că mai există oameni care vin pentru o idee ... – pentru că lucrul ăsta nu și-l pot pune în CV, pentru că nu se evaluează –, oameni care sunt dispuși să vină pentru o idee, e remarcabil până la urmă. (...) Știam că acești oameni au performanță. Și acesta a fost primul criteriu de a-i invita. Trebuie să fii specialist în domeniul tău ca să fii convingător. Nu au existat alte criterii decât acele ale competenței.*

Diversitatea și dialogul specialiștilor a fost baza acestui experiment de comunicare. Preocupați de matematici (Liviu Ornea), arhitectură (Marius Miclăuș, Sorin Ciurariu), fizică (Cristian Teodorescu, Titus Beu, Zoli Neda, Dan Vizman), filosofie (Robert Lazu), de antropologie, psihosociologie, teatru (Otilia Hedeșan, Alin Gavreliuc, Horea Murgu, Smaranda Vultur), dar și de scris și carte (Radu Pavel Gheo, Gheorghe Jurma), invitații "au plimbat" auditoriul prin grădina

cunoașterii, pe căi mai puțin bătătorite sau mai puțin cunoscute celor neinițiați. Fiecare a explicat celorlalți câte un concept, o metodă din zona lui de lucru și reflecție, fiind pe rând, maestru și ucenic. S-a vorbit astfel despre sfârșitul cauzalității, ritmul mulțimii și fenomenele de sincronizare, despre nanostiință, geometria neeuclidiană, metacoaching, despre cristale, dar și despre oraș ca spațiu vital, despre arhitectura orgoliului, despre calendare, istorie orală, despre Banat și Europa, dar și despre comportamente civice și radiografia mentalităților în spațiul urban.

Ambianța retro a Teatrului vechi din Oravița (Teatrul "Mihai Eminescu"), prezența în public a studenților arhitecți care urmau să plece în practică la Dealul Cerului, cât și a câtorva dintre intelectualii Oraviței și ai Timișoarei, interesați de această școală de vară ad-hoc, i-a stimulat pe conferențieri și a fost prielnică împărtășirii de idei, colocviului informal, comunicării de experiențe inedite. Oravița a devenit astfel pentru scurtă vreme un loc de interferență între Timișoara, Cluj, București, Viena, precum a fost cândva prin teatrul său, al cărui director de azi, Ionel Bota, istoric și foarte bun cunoscător al locului, a făcut oficiile de gazdă și ghid pentru oaspeții neinițiați.

De ce la Oravița și nu la Timișoara? – l-am întrebat pe Dan Vizman. *Pentru că atunci când călătorești pentru ceva – explică el –, ai deja o motivație inițială. (...) Lumea chiar a călătorit pentru a veni aici și înseamnă că a avut o motivație inițială. Și trebuie să recunosc că am fost foarte plăcut impresionat de cum s-a manifestat publicul. Eu credeam că la niște conferințe de specialitate o să fie forfotă-n sală, unii ies, alții intră. Dar a fost incredibil, au stat de dimineața până seara la toate conferințele, au ascultat cu o incredibilă atenție și asta a fost după părerea mea marele câștig. Deci acești trei inițiatori, Marius Miclăuș, Maria Dragomirescu și cu mine, am început... Evident acest proiect a fost oarecum asumat de instituțiile organizatoare: Universitatea de Vest din Timișoara, Teatrul din Oravița și, evident, Fundația Archaeus, din partea lui Marius Miclăuș. Am avut și sprijin financiar din partea farmaciei Balsamina din Moldova Nouă, Uniunea Arhitecților din Timișoara și Uniunea Arhitecților din România, pentru că ideea a fost de a nu pune taxă de participare. (...)*

Programul întâlnirii a acordat artei locul ce i se cuvine în ambianța specială creată de organizatori și invitații lor. Un regal muzical demn de cel mai exigent și select festival ne-a oferit pianistul Sorin Petrescu. Doi artiști, austriaca Barbara Kriegl, făuritoare de marionete, acompaniată de soțul ei, Scott Wallace, muzician, maestru în instrumente vechi, au pus în scenă o poveste cu cavaleri, vrăjitoare și prințese, ce a făcut deliciul celor mici, dar și pe cel al adulților prezenți. Grație, precizie, artă, dialog cu teme vechi, într-un format nou. Tinerii artiști de

la *Obligó*, practicanți ai unui teatru de improvizație, au implicat tineri dintre spectatori și, mizând pe imaginarea de situații alternative generate de o replică sau un cuvânt, au strălucit prin inventivitate, umor, capacitatea de a sesiza și demonta clișee, de a explora lumea prin jocul cuvintelor.

Ce căutau cei veniți aici?

Pe mine mă interesa foarte mult – spune Marius Miclăuș – *ca noi, arhitecții, să exprimăm spre exterior lucruri cu care ne confruntăm, pe care nu le știe foarte multă lume. Pe Dan Vizman îl interesa să prezinte oameni speciali, pe care el îi cunoaște, prieteni și cercetători cu care a lucrat și lucrează. Cred că Dan Vizman a fost primul care a zis: da, hai să facem o acțiune mai serioasă. La Dealul Cerului, evenimentul pe care îl organizez în fiecare an este cumva conceput într-un mod identic. Adică sunt invitați pe o anumită temă oameni care știu să-și prezinte realizările sau să arate cum abordează problemele cu care se confruntă în profesia lor. În schimb, la *Peripatetica* am ales trei tipuri de profesii: profesii foarte tehnice, profesii cum ar fi fizică, matematică, carteziene, să le spun așa, profesii legate de artă și arhitectură, muzică, teatru, marionete.... Arhitectură și, nu în ultimul rând, cei care le combină cumva sau le îmbină pe cele două, cum ar fi filosofii care sunt și artiști, dar sunt și riguroși, și sociologii, etnografii, antropologii. Mie mi-a plăcut foarte mult ideea, am marșat din prima secundă pe această cale și, împreună cu Maria și cu Dan, am pus la punct un eveniment care, zic eu, acuma după, a fost reușit. Înainte am avut puțin emoții, deoarece știu că lumea se mișcă foarte greu; suntem destul de slabi, zic eu, la nivelul corpului, al picioarelor, dacă bate vântul puțin mai tare, mergem în direcția inversă celei din care bate vântul, mi s-a părut destul de greu să aduci lume în Oravița. Pe de altă parte, mi s-a părut că este un moment perfect ales, pentru că în acest an se împlinesc 195 de ani de când s-a inaugurat teatrul și am zis "Da, e momentul să facem ceva!". În primul rând pentru orașul Oravița, în al doilea rând pentru noi, pentru că avem de învățat foarte mult unii de la alții, în al treilea rând pentru studenți.*

Studentă la arhitectură, Luiza Cecilia Spiridon a căutat și a găsit la *Peripatetica* un spațiu alternativ la cel școlar, o atmosferă relaxată, un timp dedicat întrebărilor și răspunsurilor sau încercărilor de răspuns, un confort pe care îl ai ca întrebător, pentru că există răbdarea, timpul de răspuns. Azi și întrebările sunt de fapt din ce în ce mai greu de pus corect în contextul multitudinii de informații care circulă. Trebuie să îți dozezi foarte corect întrebarea (...) – spune ea. Aici, tocmai pentru că domeniile sunt mult mai vaste și e de la sine înțeleasă o posibilitate de a avea un nivel diferit de cunoaștere în unul sau altul și întrebările sunt mai ușor de pus, diferența e acceptată și e o sursă de dialog.

Maria Dragomirescu, omul de legătură cu artiștii, are deja o experiență în organizarea

unor astfel de întâlniri : *Gândul că titlul ar putea fi Peripatetica mi-a venit de nu știu unde. Era unul din gândurile care pluteau prin văzduh, n-a fost premeditat. Mi s-a părut frumos, deoarece dacă tot e să le adunăm pe toate laolaltă și e să fie cadrul acesta care se pretează la discuții, la plimbări, la zăbavă din asta... scoasă din timp.. Și așa stând lucrurile, până la urmă am reușit să-i conving și pe ceilalți doi din așa-zisa echipă de organizatori, adică pe Dan Vizman și pe Marius Miclăuș, că Peripatetica este, până la urmă, un titlu onorabil, chiar dacă-i atât de lung. Dan a spus până la urmă da, dar hai să-i facem ceva să nu sune chiar așa de antic, și atunci i-am zis Peripatetica 2012. Și ne-am gândit că-i foarte bine așa, nu trebuie să spui ediția întâi, ediția a doua. Poți să spui 2012, 2013, 2014 și tot așa. S-o iei chiar de la începutul lumii – și suntem bucuroși că s-a întâmplat, că am putut s-o ducem până la capăt, că ne-am întâlnit atâția, că sunt atât de mulți oameni tineri care-au ascultat, că sunt inclusiv copii care-au avut răbdare să stea ore-ntregi în sală. Deci cred că a fost bine. Fiecare a venit urmând invitația, dar cumva urmându-și și o așteptare a lui. Pentru Maria, acesta a fost un prilej de a reveni în orașul în care și-a început cariera didactică, dar mai ales a găsit aici bucurie. E un om generos, idealist, un literat dolidora de carte, un inspirat moderator. Are un singur regret:*

Mie îmi pare rău că am vorbit prea mult, asumându-mi rolul de moderator – așa ne-am împărțit de la bun început. Eu am spus că vreau să-i prezint pe alții și am încercat să fac asta, dar prezentându-i pe alții, ești prezent pe scenă și vorbind despre ei, nu poți să taci despre tine, chiar dacă îți reușește mai mult sau mai puțin, și sunt o grămadă de lucruri pe care le cred importante și pe care, vorbind atât, nu le-am putut spune. ...

CURTEA MIRACOLELOR DANA CHETRINESCU

Știm cu toții că, în unele țări europene, curățenia este o prioritate absolută. Nu se așteaptă nimeni să găsească pe cineva care aruncă un muc de țigară pe stradă, în Elveția, de exemplu. La asta se gândesc toți cetățenii români civilizați când văd un șofer obosit zvârlind o doză de Red Bull pe fereastra autoturismului, în timp ce așteaptă la semafor. Niciunul din acești cetățeni, însă, nu se gândește, probabil, la ceea ce ne anunță *Evenimentul zilei*¹, anume că Elveția sau Germania sunt mici copii pe lângă Singapore, unde, de teama mizeriei stradale, guma de mestecat se vinde numai la farmacie, cu rețetă, iar aruncatul de sticle pe stradă se pedepsește medieval: delincventul va purta stigmatul fosforescent al bătăniei sale pe toată perioada ispășirii unei pedepse civile.

În România, gunoiul a fost dintotdeauna o problemă. Pe vremea lui Ceaușescu, vedeam containerele de fier ruginit, din spatele blocurilor, care miroseau a pepene fermentat în toiu verii, ca pe una din fatalitățile oprămirii comuniste, dimpreună cu gropile din asfalt, frigul din case și cozile la lapte. Apoi, în perioada de tranziție, ne-am amintit că suntem balcanici, care va să zică, aruncatul de gunoaie cum și unde ne doare capul este o chestiune ereditară, națională, regională, culturală sau cum vreți să-i spuneti. Televiziunea și presa au consumat multă rolă de film și hârtie pe acest subiect. Statisticile expuse în media sunt îngrijorătoare, iar măsurile luate nu ajung nici la genunchiul broaștei.

La Galați, ca să începem cu exemplele de la est la vest, faleza Dunării a zăcut ani de zile sub gunoaie, până când Agenția pentru Protecția Mediului s-a gândit să lanseze o campanie de sensibilizare. Astfel, acum, dacă vrei să admiri cursul fluviului, poți citi, când faci pauză de peisaj, asemenea panouri cu caricaturi și mesaje explicite:

Firește, nu-i prea elegant
Să-ți spun că ești un elefant
Deși, la tine, văd, contează
Sacoșa cum aterizează.

Lângă aceste versuri, se poate vedea o scrofiță care lasă punga de gunoi lângă pubelă sau un purceluș numai bun de proțap, bălăcindu-se în mizerie².

La Craiova, edilii s-au luptat multă vreme pentru o groapă ecologică a orașului. Între timp, cetățenii dezvoltaseră chiar o tradiție, cu toată perseverența impusă de un asemenea fenomen. S-a stabilit, prin cutumă, că o periferie anume devine groapa de gunoi a orașului. De atunci, locuitorii acelei mahalale au parte de vizite zilnice, cu surprize. Un riveran frustrat a ajuns să declare pentru presă, cu seninătate românească cea de pe urmă: "Ieri a venit unu' cu o furgonetă, a oprit-o și a aruncat un ditamai frigideru'. Era stricat, că l-am încercat. Mai strângem și noi fieru', că-l ducem de mai scoatem și noi un ban, da' să știi că noi nu aruncăm aci mizeria"³. Interesant discurs, din care aș remarca două lucruri – în primul rând, ce-l deranjează pe rezident este mai puțin aruncarea în sine a frigiderului, cât faptul că acesta nu mai este bun nici de dat la fier

vechi; apoi, un soi de competiție *à rebours* pentru medalia civică: cine este mai civilizată – cel care aruncă unde-l taie capul toate ciurucurile sau cine aruncă regulamentar, după ce subtilizează obiecte utile, de pe urma cărora poate scoate un ban cinsit?

Mai avem, apoi, cazul orașului Vaslui, care plimbă gunoiul zeci de kilometri, de la Huși la Tecuci, apoi la Bârlad. Asta înseamnă – pentru cei cu geografia Moldovei neactivată – că gunoiul străbate uneori o distanță de 85 km între pubela din fața blocului și deponiu. Record absolut. Se poate scrie o odisee inversă despre traseul vidanței și al excavatoarelor urât mirositoare, hurducându-se pe drumurile desfundate ale patriei, într-o bătaie de joc specifică.

Pe de-altă parte, România prezintă niște cifre frumoșele și precise când vine vorba de gunoi. De exemplu, în zona Predeal-Brașov, unde sute de turiști lasă în urma lor tone de gunoaie în fiecare weekend, curățenia s-a rezolvat cu pușcăriași autohtoni și turiști străini; mai precis, 15 deținuți de la Penitenciarul de Maximă Siguranță Codlea și 50 de cercetași din Franța au strâns 200 de saci de mizerie⁴, în deplină armonie. La Cluj, mai apoi, sătui de atâta gunoi prin parcuri și trasee de biciclete, niște voluntari nu s-au lăsat până nu au adunat nici mai mult nici mai puțin de 135 de tone de pahare, cartoane, pungi și sticle, cu care au mărșăluit triumfal prin oraș⁵.

Cea mai simpatică anecdotă despre gunoaiele de România nu vine, însă, nici de la strângătorii de fier vechi nici de la cercețașii galici, ci de la mafia italiană, via politica mioritică. Și anume cum vine asta: de la Știrile ProTV aflăm că gunoiul napoletan, cu care ne delectăm anul trecut cuprinși de un sentiment specific ocazionat de soarta caprei vecinului, este cea mai profitabilă afacere a Camorrei. Dar nu știam noi atunci, zâmbind absent cu gândul la animalul de peste gard, că această chestiune are mai multe în comun cu România decât ne-ar fi plăcut să credem. Aflăm de la știri, prin săptămânalul italian *L'Espresso*, că deșeurile de la Napoli ajung la noi în țară, ca în *Toate pânzele sus*, cu vaporul prin Strâmtoarea Dardanele, până în portul Constanța. Aici sunt descărcate, după care dispar fără urmă, astfel încât nici comisarul Corrado Cattani, cunoscut românilor din serialul italian popular în anii 90, n-ar mai fi în stare să le recupereze.

Nu mai trebuie spus că teoria conspirației funcționează și când e vorba de gunoaie – mai ales unele italienești, care par să fie tratate mai bine decât cele românești. Ca în mai toate, și când vine vorba de gunoaie, afacerea se politizează. În consecință, și de eco-mafia din Balcani se face vinovat tot... Traian Băsescu.

1 *Evenimentul zilei*, 9 iunie 2012.

2 "România, învinsă de gunoaie", în *adevarul.ro*, 10 august 2010.

3 Ibidem.

4 "Gunoaie de România", în *Gândul de dimineață*, 26 iunie 2011.

5 Ibidem.

SECTA IMITATORILOR CIPRIAN VĂLCAN

"Dacă în Elveția legea îți interzice să faci zgomot la bloc, trăgând apa la toaletă după ora 22, în Singapore ești pedepsit dacă nu tragi apa deloc. Asta nu-i nimic, însă, pe lângă legea care interzice comerțul sau consumul gumei de mestecat. Nevinovata «ciungă» nu poate fi achiziționată decât din farmacie, cu rețetă. Dacă ești prins în timp ce arunci o sticlă de plastic pe jos, amenda va fi de 1000 de dolari. În cazul în care acest lucru se repetă, vei fi nevoit să muncești în folosul comunității și să porți o cămașă fosforescentă pe care scrie: «Sunt bătătorit al gunoaielor»" (*Evenimentul zilei*, 9 iunie 2012).

Regatul Himeriei a avut parte de o perioadă de 1000 de ani de prosperitate neîntreruptă, fiind condus exclusiv, conform tradiției nescrise a locului, de copii, nebuni și poeți. Oamenii locului se hrăneau numai cu rodii și lapte de capră, dormeau 12 ore pe zi, iar restul timpului și-l petreceau discutând despre zei, triumfuri și felurile boli ale unicornilor. La fiecare zece ani plecau în călătorii misterioase, fără să mărturisescă nici măcar celor apropiați durata și destinația lor, străduindu-se să aducă la întoarcere informații cât mai numeroase despre ținuturi neobișnuite și popoare încă necunoscute, povestind apoi seară de seară cele văzute și încântându-i pe toți cei rămași acasă cu istoriile lor. Și poate că această viață liniștită ar fi continuat și astăzi dacă la un moment dat nu ar fi fost admisă în Himeria secta imitatorilor. Această sectă, condusă de Megasthene, un platonician nebun, decretă că singura misiune a celor aleși e aceea de a imita cu cât mai multă fidelitate mișcările, gesturile, vorbele, scrierile, veșmintele oamenilor obișnuiți, care nu au pătruns adevăratul sens al Universului și continuă să-și imagineze că acționează din proprie voință, aducând mereu ceva nou și nemaivăzut pe fața Pământului. Pentru Megasthene, o asemenea convingere reprezenta o blasfemie, fiindcă pentru el era evident că oamenii sînt simple marionete ale zeilor, cărora nu li se poate atribui nici cea mai mică fărîmă de autonomie, fiind sortiți să imite la nesfârșit câteva modele imuabile, ca într-un complicat număr de dresaj inventat de Olimpieni. Megasthene ura originalitatea, excelența, independența, demnitatea, onestitatea sau curajul. El credea că înțeleptul adevărat are parte de natura firtoarelor, se fofilează aproape nevăzută prin lume, se umilește, trăiește într-o permanentă spaimă de moarte, face lucrurile cele mai abjecte cu putință pentru a-și salva pielea, minte cu seninătate, e greu de cap, e mîrșav și plin de viclenie, gîndindu-se permanent cum să-și suprimă dușmanii.

Locuitorii din Himeria îi socoteau pe imitatori niște excentrici asemenea multor altora care le mai călăseră pămînturile și nu le acordau prea multă atenție, convingși că oamenii au dreptul să creadă în orice atîta vreme cît nu îi păgubesc pe semenii lor. Ba unii dintre ei asistau chiar la înfocările tirade ale lui Megasthene, spunîndu-și că filosoful nebun trebuie să fi trecut printr-o cumplită nenorocire ce îi va fi întunecat mintea, împiedicîndu-l să mai privească lumea cu seninătatea cu care se obișnuiseră ei să o privească. Numai că, spre eterna nefericire a Himeriei, la nesfârșitele prelegeri ale lui Megasthene a început să asiste cu asiduitate un june necopt la minte pe nume Artemius, fiul unui crescător de găini și al unei bucătărese. Dornic de cît mai multă putere, însă conștient că nu va ajunge niciodată să o exercite dacă lucrurile aveau să rămîna ca în trecut, fiindcă nu mai era copil, nu era nici nebun (și nici nu era în stare să se prefacă), iar zeii îl privaseră de necesara inspirație de care aveau parte poezii, Artemius a decis să-l asculte cu atenție pe Megasthene și să învețe de la acesta cum să răstoarne vechile obiceiuri ale Himeriei. Nemulțumit de numele lui banal, a decis să-l schimbe pentru a respecta ceea ce Megasthene numea "regula de aur a imitației". Pont-a-Bont, căci așa avea să fie cunoscut în istoria nefericită a Himeriei, a stabilit un set de nume pe care adepții imitației erau obligați să și le asume. Mama lui a devenit Pasta-e-Basta, tatăl lui – Mit-a-Sit, sora lui – Copsa-e-Mopsa. Pînă și Megasthene, veneratul lui maestru, a acceptat să se numească Arici-a-Plici, iar ceilalți imitatori s-au grăbit de îndată să-și schimbe și ei numele. Grație acestei găselnițe, a căpătat imediat vizibilitatea pe care și-o dorea, fiind socotit cel mai potrivit să-i urmeze lui Megasthene la conducerea sectei. Însă pe el o asemenea perspectivă nu-l mulțumea, fiindcă își propusese să devină regele Himeriei și nu un simplu lunatic înconjurat de o mînă de discipoli. Amintindu-și lecția vicleniei propovăduită seară de seară de maestrul său, a hotărît să pătrundă în elita politică a regatului, sucind mințile unei copile preocupate numai de jocuri cu pietre rotunde și de colecționarea unor fluturi cu aripi maro, fiica Maestrului Vinătorii, cel mai apropiat sfetnic al regelui. A fost de ajuns ca el să cumpere 25 de fluturi aduși din pădurile Amazoniei și să-i ofere cu nepăsare studiată acelei copile cu mințile în nori pentru ca ea să se îndrăgostească nebunește și să-i cadă de îndată în brațe. Au urmat nunta, primirea lui în cinul Cavalerilor Bunului Renum, acordarea celor mai prețuite decorații ale Himeriei. Pont-a-Bont nu s-a mulțumit cu numai atât. Grație socrului său, Maestrul Vinătorii, a reușit să fie admis în intimitatea regelui Celestius, poetul ce fusese desemnat cu 30 de ani în urmă ca suveran al Himeriei. I-au fost de ajuns zece înfîlniri pentru a-l convinge pe rege că Himeria are nevoie de o schimbare, iar învățătura sectei imitatorilor e tocmai ceea ce îi trebuie. A fost desemnat de îndată Mare Preot al Imitării și Deplinei Conformități, avînd drept misiune să vegheze la ortodoxia doctrinară a regatului. Din acel moment a început catastrofa pentru locuitorii Himeriei, care au fost obligați să se îmbrace, să vorbească și să mănînce la fel, arătîndu-și astfel deplina supunere față de sublimul adevăr al doctrinei imitatorilor. Mulți au ales să fugă în păduri, unii s-au ascuns în grotle trogloditilor, în vreme ce alții și-au tăiat gîtul, preferînd suicidul unei vieți de maimuță. Numai Pont-a-Bont era mulțumit, fiind convins că după moartea regelui avea să ajungă stăpînul deplin al Himeriei. Și totul părea să meargă ca pe roate pînă într-o zi cînd a ajuns să se privească, din întîmplare, într-o oglindă. Nimeni nu știe cu exactitate ce se va fi întîmplat, ce va fi văzut Marele Preot al Imitării și Deplinei Conformități. Toți cronicarii sînt însă de acord că de a doua zi el a fost de negăsit, dispărînd definitiv din Himeria. Unii spun că s-ar fi refugiat departe de minunatul regat al copilăriei lui și ar fi trăit mai departe într-un butoi, repetînd la nesfârșit numele lui Diogene.

JURNALISTUL CU STICLA DE ROM ÎN BUZUNAR

ADINA BAYA

În topul filmelor care te fac să fugi și să te înscrii la cel mai apropiat curs de jurnalism din momentul în care începe să curgă genericul final, *Toți oamenii președintelui* (*All the President's Men*) de Alan Pakula ocupă, fără îndoială, primul loc. Avântul justițiar al celebrului cuplu care a dezgropat dedesubturile cazului Watergate, jucat irezistibil de Robert Redford și Dustin Hoffman, pune meseria de jurnalist într-un fel de ramă sacră. Adesea proiectez acest film pentru studenții din anul I la Jurnalism. Pe de o parte, fiindcă e un exemplu de manual despre puterea presei în societate. Pe de alta, pentru că sper să îi alimenteze pe studenți cu entuziasmul atât de necesar practicării acestei meserii. Și să îi facă măcar puțin mai rezistenți la dezamăgirile pe care le vor avea, foarte probabil, de îndată ce vor începe să lucreze într-o redacție.

Filme de genul celui regizat de Pakula în anii '70 vorbesc despre superbe valori teoretice ale jurnalismului într-o lume democratică și te umplu cu o încredere virală în importanța acestei meserii. Dar după ce genericul anunță "The End" și îți muți privirea de la ecran spre realitate, se cam termină totul. Entuziasmul e în cădere liberă. Nu doar dacă te uiți în ograda proprie, la cazurile de "tonomate" cu acte în regulă, de jurnaliști care scriu după cum li se dictează. Ci și mai departe, la lumea de peste ocean, unde descoperirea unui nou caz Watergate ar fi mult mai puțin probabilă acum, după ce presa de toate culorile a fost încet-încet cumpărată de corporații multinaționale. Iar producția de divertisment, de hăhăială ieftină, pare să mănânce tot mai mult, pe zi ce trece, din spațiul destinat investigațiilor jurnalistice pe probleme curente, reale, importante. Din acest punct de vedere, *Jurnalul unui iubitor de rom* (*The Rum Diaries*) e un film care te aduce cu picioarele pe pământ.

Filmul îl are în centru pe Paul Kemp (Johnny Depp), un jurnalist american care vine să se angajeze la un cotidian portorică de limbă engleză în anii '60. Adică aterizează în San Juan, în centrul unei țări divizate între pro și anti-americani. Un stat încorporat artificial în cadrul SUA, cu două limbi oficiale, unde localnicii care trăiesc la limita subzistenței ies în stradă și își arată agresiv opoziția față de regimul dictat de Washington. Cu alte cuvinte, Kemp nimerește într-un mic paradis al jurnalismului de investigație. Cu subiecte de reportaj la tot pasul. De la copiii portoricani nevoiți să scormonească prin gunoarie, la petrecerile organizate pe iahturi luxoase de investitorii americani ce văd în Puerto Rico "o mare de bani", un loc pe care îl pot exploata cu profituri enorme. Dar poate să scrie despre toate astea?

Avântul de tânăr jurnalist (și scriitor cu două romane și jumătate la sertar) al lui Kemp e rapid domolit de o primă lecție de politică editorială primită de la directorul american al cotidianului. Cititorii nu vor să afle despre probleme sociale și despre viața perdanților, ci "vor să știe cine câștigă", spune el. Vor povești de succes despre cum intervine America salvator aici, vor să afle despre shopping în magazinele duty-free, despre plaje private idilice, la care ai acces cu prețuri minuscule. Nu despre portretul

de lumea a treia al localnicilor, despre maldărele de gunoi de care te împiedici la tot pasul sau despre luptele ilegale cu cocosi. Vor divertisment ușurel, de vacanță, dintr-un Puerto Rico numai bun de afișat pe o carte poștală.

Chiar dacă în Paul Kemp există un oarecare instinct de a opune rezistență, de a face pe jurnalistul integru și luptător pentru dreptate, el este eficient adormit de sticla de rom ce se află perpetuu prin preajma sa. Și de flacoanele cu droguri dubioase sau butelcile cu alcool artizanal care par să-i răsără veșnic în cale și se cer băute. Așadar, *Jurnalul unui iubitor de rom* nu devine un film cu adevărat critic la adresa unui sistem care erodează valorile morale fundamentale ale meseriei de jurnalist, ci mai degrabă o serie de observații detașate ale fenomenului. Ba chiar amuza(n)te, pe alocuri. Paul Kemp e, după cum se autodeclară, mai degrabă scriitor decât jurnalist. Adică îl interesează mai mult să contemple – printr-un filtru cețos, cu iz etilic – nedreptățile endemice suferite de portoricani, decât să intervină militant pentru eradicarea lor.

Kemp e construit după chipul și asemănarea lui Hunter S. Thompson, autor al romanului din care e inspirată pelicula, și legendar inventator al stilului "Gonzo journalism". Adică al unui gen de scriitură eliberată din chingile obiectivității cerute în jurnalismul "clasic" de informare și definită de un mod literaturizat de prezentare a faptelor. Un fel de reportaj cu inserții ficționale, adesea redat la persoana I. Spre deosebire de *Spaimă și scârbă în Las Vegas* (*Fear and Loathing in Las Vegas*), unde Johnny Depp încarna pentru prima dată un personaj mulat pe personalitatea lui Hunter S. Thompson, *Jurnalul unui iubitor de rom* pare să aibă un fir roșu al narațiunii mai ușor de distins, mai puțin pierdut între episoade narcotice delirante. Până la urmă, *Jurnalul unui iubitor de rom* rămâne la fel ca articolele despre turiștii americani amatori de bowling, care îi erau comandate lui Kemp de directorul ziarului – ușurel în aparență și subversiv pentru cine are ochi să vadă și urechi să audă. Rătăcirile jurnalistului cu sticla de rom în buzunar sunt așezate într-un film prea inegal pentru a te face să ieși transfigurat din sala de cinema, dar care, dacă ești atent, îți livrează câteva adevăruri surprinzătoare de lucide.

"GONZO"-JURNALISTUL LA SAN JUAN

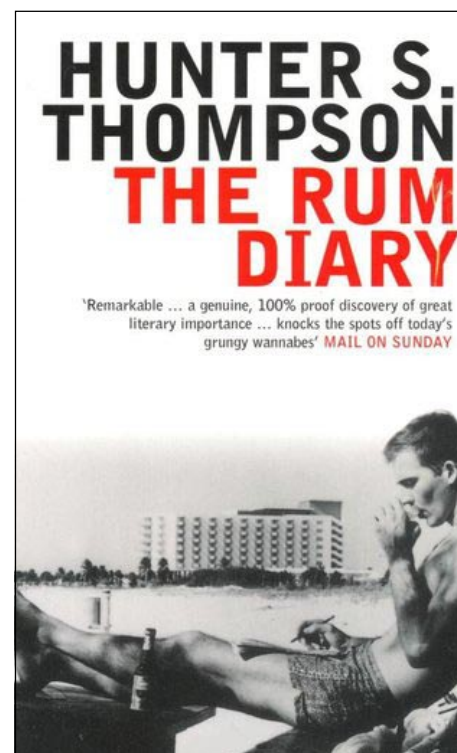
CRISTINA CHEVEREȘAN

Primul element ce atrage atenția la *The Rum Diary* (*Jurnalul unui băutor de rom*) este faptul că a petrecut aproape trei decenii prin sertarele excentricului său autor înainte de a ajunge sub ochii publicului cititor. Scrierea cărții se leagă de începuturile unei vieți și cariere ieșite, programatic, din comun. Se pare că Hunter S. Thompson, cunoscut la noi în principal datorită traducerii și ecranizării romanului *Fear and Loathing in Las Vegas* (*Spaimă și scârbă în Las Vegas* - Polirom, 2008), avea doar douăzeci și doi de ani când a scris-o, abandonând-o ulterior, odată cu angajamentul activ în campaniile politice și sociale ale anilor '70-'80. Inspirația pentru scrierea de tinerete i-a oferit-o propria experiență ca jurnalist în Puerto Rico, pe care o ficționalizează în mai mică sau mai mare măsură, transpunând-o în aventurile protagonistului-ziarist, Paul Kemp.

"La începutul anilor '50, când San Juan devenea pentru prima oară oraș turistic, un fost jocheu pe nume Al Arbonito construiește un bar în curtea din spatele casei sale de pe Calle O'Leary [...] Când un fost comunist, Lotterman, veni din Florida să deschidă *San Juan Daily News*, Curtea lui Al deveni clubul presei de limbă engleză, căci niciunul din rătăcitorii și visătorii care veniseră să lucreze la ziarul lui Lotterman nu își permitea scumpele baruri "new yorkeze" ce împânzeau orașul". Așa începe, aparent așezat, somnolent, istoria trecerii lui Kemp prin capitala deloc liniștită a unui Puerto Rico scindat între originile latino și dominația americană. Statutul special al acestui teritoriu (stat insular asociat SUA, situat în Marea Caraibelor) face fundalul pe care se desfășoară evenimentele mai interesante decât intriga cvasi-inexistentă, diluată de aburii de alcool în care se scufundă populația unui univers în derivă.

Existența protagonistului în San Juan e dominată de precaritate și hedonismul unei vieți *altfel*, cu ieșiri la baruri și cazinouri, partide de înot (și nu numai), intersecții puțin prietenoase cu poliția locală – toate interludii între adevăratele motive ale "sejurului" exotic: articole pentru revista aflată în pragul destrămării, sarcini de serviciu și cercetări jurnalistice pe cont propriu. Dacă Hunter S. Thompson avea să devină mai târziu reprezentant de frunte al contraculturii americane și amator de stiluri de viață alternative, invenția sa, "jurnalismul gonzo", se prefigurează în acest timpuriu roman "uitat". Relatarea la persoana întâi, subiectivismul, exagerarea, supremația impresiilor și trăirilor private în detrimentul relațiilor obiective, implicarea în cazurile pe care se presupune că le anchetează caracterizează jurnalismul "participativ" teoretizat și practicat de Thompson.

Ceea ce a dat și continuă să dea bății de cap celor care speră să decanteze adevărul de ficțiunea din scrierile lui – ziaristice sau romanești - ține de fluiditatea extremă a granițelor, rezultat al convingerii că obiectivitatea e un mit, parte din apanajul opresiunii politice, sociale și mentale. Prin urmare, e greu de spus în ce măsură Paul Kemp funcționează ca alter-ego al scriitorului cu care pare a se identifica

perfect, sau cât din descrierea atmosferei din San Juan-ul de la finele anilor '50 are valoare documentară. Debusolarea personajelor poate fi pusă și pe seama alianțelor ne-sfinte dar interesate din lumea politicii și afacerilor profitabile, petrecerilor și yacht-urilor, noii clase dominante ce înflorește nepăsătoare într-o țară scufundată în mizerie.

În ciuda mizerabilismului încăpățânat și a picarescului nonșalant, aparent rupt de realitățile imediate, în ciuda peregrinărilor boeme și a experimentelor etilico-sexuale ce încing atmosfera deja fierbinte de pe insulă, discursul critic își face simțită prezența. Kemp neagă că ar avea vreo ambiție socială și preferă să-și petreacă timpul hoinărind și luând pulsul locului, dar nu se poate abține de la remarci acide: "un cocktail în San Juan însemna să vezi tot ce e ieftin și lacom în natura umană. Ceea ce trecea drept "societate" era, de fapt, un vârtej asurzitor, amețitor de hoți și prostituate cu pretenții, un spectacol plicticos de șarlatani, paiate, filistini cu mentalități dubioase. Un nou val de migranți se îndreptaser de data asta spre sud, nu spre vest, devenind, în San Juan, peștii cei mari; ocupaseră tot".

Cercurilor "înalte" prin prisma unei ordini sociale anapoda li se opune o populație exasperată, abrutizată, aruncându-se asemenea unui stol de vulturi asupra oricărui chilipir. Hoteluri luxoase, clădiri de birouri, șosele construite de yankei contrastează cu atmosfera de paradis decăzut, populat de fantome. La orizont, insula Culebra se zguduie sub bombardamentele marinei americane ("Fusese, cândva, un ținut magic"). Carnavalul însuși e trist iar Thompson își aruncă protagonistul în melancolia neputinței, încremenirii, lipsei de speranță și inițiativă, confruntării cu spectrul propriei decrepitudini. Influența stilului lui F.S.Fitzgerald (admirat la scenă deschisă) se face simțită, din cartea controversatului jurnaromancier rămânând mai puțin sfidarea, rebeliunea, nebulia, cât "sunetul însingurat al timpului ce se scurge în lunga noapte din Caraibe".

TUR DE ORIZONT

Pagini consistente sunt dedicate "scrierii creatoare" în *Steaua* nr. 5. "Povestesc" despre propria lor experiență ca performeri ai acestor scrieri Florin Balotescu, Adriana Bărbat, Dumitru Crușu, Dan Țăranu, Andrei Dósa, Grăia Dragomir, Brîndușa Dragomir, Marieva Ionescu, Suzana Lungu, Cristina Vidruțiu, Valentin Moldovan. Redăm un fragment din *Creative Writing Saved My Life*, de A. Dósa: "Scrierea creatoare mi-a salvat viața. Pare o afirmație exagerată, dar când începi să înțelegi că scrisul tău riscă să ajungă într-o fundătură dacă nu-i găsești repede pe acei oameni care au aceleași preocupări ca și tine și cauți și tot cauți și nimic, iar într-o bună zi dai peste un grup de oameni care organizează un atelier de scriere creatoare, te poți considera salvat de la pieire. Întâlnirea cu membrii atelierului de scriere creatoare *Lumina de Avarie*, condus de Daniel Puia-Dumitrescu, absolvent al masterului de Inovare Culturală din cadrul Facultății de Litere din Brașov, m-a făcut să-mi schimb nu doar viziunea asupra literaturii, ci și limba în care scriam. Toate acestea se întâmplau la sfârșitul anului 2007. Cu câțiva ani înainte, fără să știu nimic despre exercițiile de rescriere a unor texte, mă aventuram în rescrierea unui poem de József Attila, anticipând, cine știe cum, un procedeu cu o vechime de câteva decenii în Statele Unite. La acel atelier, care a ținut o săptămână, participanții au făcut o serie de exerciții, de la asocierea unor adjective cât mai neobișnuite unor substantive, la scrierea unor poezii cu zece cuvinte date, folosite până la tocirea lor completă în poezie, cum ar fi diafan, suflet etc. sau o poezie cu zece cuvinte din argou. Partea teoretică consta în prezentarea teoriilor lui Pound din *ABC of reading*, într-o manieră mult condensată, desigur. La atelierul de proză, ținut de Roxana Cornea, o altă studentă a masterului de Inovare Culturală, ni s-a citit o proză scurtă scrisă de Dan Lungu. Cerința era să scriem o proză cu o structură asemănătoare. Au urmat ani în care ne-am întâlnit în fiecare săptămână. Pentru mine, acest atelier a reprezentat o mare deschidere. Pe lângă oamenii pe care i-am cunoscut acolo în carne și oase și dintre care unii mi-au devenit buni prieteni, am cunoscut și oamenii de hârtie ai generației '80, Ion Mureșan, Cristi Popescu, Florin Iaru, Alexandru Mușina, Traian T. Coșovei și alții."

UN HOMO LUDENS

Din generoasa ofertă a numărului 5 al *Familiei* orădene, am ales articolul Liane Cozea, "Prietenul meu, François Pamfil", dedicat unuia dintre cei mai originali artiști vizuali români contemporani, care, din nefericire, ne-a părăsit în acest an. Scrie doamna Cozea: "François s-a autoexilat în Bucureștiul care îl aștepta, dar căruia i se oferea cu zgârcenia pe care numai o mare autoexigență ar putea-o explica. Probabil că nu a mai găsit niciun stimul în sine, și-a zăvorât talentul, deși, alături de el, Rodica Stanca Pamfil a continuat să lucreze ani buni. Se rispea în proiecte uluitoare, realizabile pentru el, dar niciodată duse până la capăt, dintr-o lenelhamite, din nepăsarea celui foarte dotat sau Dumnezeu mai știe din ce altă cauză. Scenograf cu idei și soluții extraordinare, intra într-un dialog scriitor cu viziunea directorului de scenă, Alexandru Tocilescu, prietenul său, regizorul ideal pentru fantezia fără bariere a lui François, dacă ar fi să pomenesc numai magnificul spectacol al celor doi, *Nevestele vesele din Windsor*. Un homo ludens a fost François Pamfil, de la demonstrațiile sale pe șevalet – *Casa scamatorului* se intitulează unul din tablourile sale și până la admirația sa față de jocurile pline de imaginație ale copiilor, capabili să deslușească mai bine decât un adult convenția din artă, înțelesurile ei adânci."

DOI FRĂȚI: ION CREANGĂ ȘI LEWIS CARROLL

Dan Gulea este autorul unui substanțial și spectaculos eseu, "Jabberwocky (Limba copiilor)" (*Viața Românească*, nr.5-6), în care propune o paralelă între Ion Creangă și Lewis Carroll. Rezultatul acestei "paralele" este

surprinzător, mai ales că e se bazează pe o subtilă demonstrație. "... între Creangă și Carroll sînt mai multe asemănări decît între povestitorul român și Shakespeare sau Homer. Cine era Carroll? Un individ controversat din timpul vieții sale, reverendul Charles Lutwidge Dodgson (27 ian. 1832-14 ian. 1898). Care alege pentru literatură pseudonimul Lewis Carroll. Ceva legat de colinde (engl. carol). Naștere. Refacere. Două identități. Carroll, coborîtor din preoți anglicani. Gheorghe Creangă, unchi de mamă, preot la capela spitalului de la Tg. Neamț. Ciubuc, mare clopotar, strămoș al neamului. Carroll, student la Oxford, cîștigă un concurs ca matematician, disciplină în care va excela mai bine 20 de ani: profesor pe lîngă biserică, dispensă specială (Christ Church Mathematical Lectureship). Creangă, primul dintre elevii lui Maioreșcu la Școala Normală "Vasile Lupu", deschisă la 8 ian. 1864. Alice Liddel, inspiratoarea lui Carroll, pentru care scrie prima serie de aventuri. Creangă, fără un model real de acest tip. Modelul său se formează din suprapunerii. La 22 de ani se căsătorește cu Ileana, fiică de preot, de 14 ani. Alice, 10 ani, iar Carroll, de 28, cînd se întîlnesc (familiile lor erau vecine). În 1865 sînt publicate primele aventuri. Alice, 15 ani, Carroll, 33. Între timp Creangă se desparte de Ileana. Cauza, probabil, socrul. Probabil. A doua iubire: Tina, 14 sau 15 ani. Creangă, 40. Cînd o cunoaște Creangă pe L[jivia] M[aioreșcu], fiica Clarei Kremnitz? Prima parte din *Amintiri* apare la 1 ian. 1881, în *Convorbiri literare*, datată București, sept. 1880, cînd L.M. avea 18 ani. Creangă, 43. Observase el niște similarități, ce îl atrăgea? Carroll, diacon din 1861, de la 29 de ani. Promitea o carieră de preot, ca și de matematician (profesor universitar), dar ceva l-a împiedicat să-și dea toate examenele. Sau nu a vrut. Deși a ținut multă vreme cursuri de matematici. Trebuia să fie preot, provenea dintr-o familie de preoți, era al treilea născut din 11 frați, dar băiatul cel mai mare. Trebuia. Creangă (tocmai își schimbase numele din Ștefănescu, cum era înscris "la fabrica de popi", în numele mamei) face un an de teologie, nu termină. E diacon de la 21 de ani. Dorințele mamei lui, de a deveni popă, nu se împlinesc. E institutor, în schimb. Adică dascăl, învățător. Destule disimilarități între cei doi: pasiunea pentru fotografie (peste 3000 de clișee), excelența ca matematician, plăcerea de a călători, la Carroll. Ținea un jurnal. Cîteva pagini (cîteva ani) lipsesc. Presupuneri exegetice: propuneri extravagante pentru Lorina, sora cu trei ani mai mare a Alicei, pentru Lorina "cea mare", mama Lorinei "cele mici", pentru Alice. Influența covârșitoare a "Junimii", la Creangă. Un nume al "Junimii". Dar și asemănări: și la Carroll, se vorbește de epilepsie. Ambii, psihanalizați de exegezi (Carroll însă din anii 1930). Admirații pentru stil, pentru felul în care gîndesc limba. Amintirile din copilărie mărturisesc diferite traume pentru cel ce a preferat să se iscălească cu numele mamei. Amintirile încep cu un comportament sadic al Tatălui împotriva Fiicei. Este adus în școala de lîngă biserică celebrul "cal Bălan", pentru a fi o permanentă amenințare sprintărilor copii. Smărăndița popii bufnește în rîs. Tatăl dă un exemplu de sadism, în ciuda stăruinței (sau poate tocmai de aceea) oamenilor maturi, moș Fotea (meșterul ce făcuse instrumentele educative) și învățătorul, bădița Vasile: Ia, poftim de încăleacă pe Bălan, jupâneasă! zise părintele, de tot posomorât, să facem pocinog sfîntului Nicolai cel din cui. Prima amintire din copilărie, o bătaie. Fondul ancestral, țărănesc, este definit, mai departe, de astfel de violențe, iar amenințarea cu moartea este o replică comună pentru universul copilului universal român. Părinții lui Nică, bunicii materni, persoanele care veghează la creșterea copiilor, amenință și proferează injurii, dacă nu cumva exercită forța." ● Eseul lui D. Gulea merită parcurs în întregime, până la concluzie: "Creangă și Carroll, un mod de gîndire asemănător, de construire a textului ca omagiu, dincolo de evidentele identități stilistice."

ROȘIORII DE VEDE

GĂRÂNA SAU MĂSURA SUCCESULUI ADRIANA CÂRCU

Nu am fost la foarte multe ediții ale festivalului de jazz de la Gărâna și nu prea știu care sunt criteriile specifice, după care el poate fi considerat un succes. Știu doar că în cazul acestui festival, ele nu se rezumă doar la volumul încasărilor. Dacă succesul se măsoară în diversitatea demografică a publicului sau în participarea la festival a cât mai multor generații, câteodată chiar din aceeași familie, atunci succesul festivalului de la Gărâna a fost vădit. Dacă gradul de audiență și receptivitate a unui *lineup* întocmit cu înțeleaptă selectivitate dă măsura succesului, dacă structura muzicală, de o coerență organică și o frumoasă diversitate stilistică a fiecărei seri, îl măsoară, atunci festivalul de la Gărâna a fost în mod cert un succes.

Dacă excelența muzicală, talentul și dăruirea muzicienilor sunt măsura succesului, atunci el s-a făcut simțit în compact-fluidele performanțe ale trupelor lui John Scofield și Dave Holland, adevărați magicieni ai jazzului clasic. Succesul a fost prezent în vitalitatea contaminantă a performanțele trupelor Mario and the Teachers, Emi Drăgoi și Marc Ribot, în rotunjimile acustice produse de pianul lui Edgar Knecht și în frumoasa melodicitate a tobele lui Eugen Gondi. El s-a făcut simțit atunci când inefabilul s-a lăsat prins, preț de clipe, în sunet pur, de către Tord Gustavsen sau Nils Petter Molvaer sau atunci când performanțele trupelor Portico Quartet, Kuara și Carlos Bica au îmbogățit cu noi dimensiuni percepția noastră muzicală. Dacă succesul înseamnă acea comuniune spontană, și parcă veche de când lumea, a două spirite înfrățite, el și-a avut momentul de grație atunci când Trygve Seim și Nils Petter Molvaer s-au unit în simțire, pentru a da un cântec nou, unic; în același timp efemer și peren. Succesul a fost atunci prezent când Bugge Wesseltoft și Eric Truffaz ne-au lăsat să pătrundem dincolo de antrenanta țesătură ritmică, pentru a fi martorii unor performanțe de o mare complexitate.

Dacă succesul se măsoară prin efortul unui an întreg, an în care Marius Giura și incredibila sa familie au lucrat cu pasiune și tenacitate pentru a ne reuni în credința că muzica este singura șansă de a sfida cotidianul, dacă el reprezintă cumulumul orelor nedormite de organizatori și de spectatori la fel, pentru a trăi cât mai îndelung în interiorul muzicii și în preajma creatorilor acesteia, atunci festivalul a fost un succes clar.

Dacă succesul festivalului de la Gărâna se măsoară în bucuria și entuziasmul cu care muzicienii au răspuns invitațiilor - Tord Gustavsen, care aflase de la prietenii muzicieni de unicitatea locației și a atmosferei, a așteptat răbdător încă din iarnă să i se confirme participarea. Trygve Seim a venit cu trei zile înainte pentru a savura atmosfera, iar Nils Petter Molvaer a renunțat pur și simplu la zborul de întoarcere, pentru a mai putea sta o zi -, atunci acest festival a fost un mare succes.

Dacă succesul acestui festival se măsoară prin lipsa ploii - devenite după mai bine de zece ediții o adevărată piatră de încercare pentru împătimitii jazzului -, prin zilele însorite și serile calde, sau chiar prin scurta rafală care ne-a vizitat exact atunci cînd începusem să ne plîngem de prea mult praf, atunci festivalul fost un succes care vizează chiar unicitatea.

Dacă măsura succesului înseamnă să aștepti un an întreg ca să-ți revezi prietenii, fremătând de nerăbdare spre sfârșit, să te îmbrățișezi cu oameni abia cunoscuți, să schimbi cadourile ce te leagă prin muzică de oameni, să-ți promiți vizite pe care să le și faci, dacă el înseamnă să fii parte a unei înfrățiri generale, al cărei semn distinct este lipsa totală de violență, atunci festivalul de la Gărâna a fost un imens succes.

Dacă succesul înseamnă ca sâmbătă seara să te oprești pentru o clipă și să privești miile de chipuri radiante din poiana devenită arenă, să inspiri aerul cald, să-l asculți pe Tord Gustavsen șoptind muzelor și să te gîndești: acesta, acum, este momentul magic, de care am să-mi amintesc mereu - atunci el, succesul, a fost prezent la Gărâna. Dacă faptul că mulți dintre noi ne-am propus să purtăm frumoasa brățară aurie, ca pe un simbol al apartenenței la o trăire comună, până când ea se va rupe de la sine, e un semn al succesului acestui festival, atunci el va mai străluci la încheieturile noastre preț de câteva săptămâni.

Festivalul e pe sfârșite. În timp ce scriu aceste rânduri cocoțată în loja jurnaliștilor, singura care-mi asigură din când în când liniștea necesară concentrării, îl zăresc pe Marius Giura și mă reped la el pentru un ultim *statement*. La întrebarea mea, "Ce simți când vezi oamenii aștia strălucind de bucuria momentului?", Marius privește o clipă în jur și-mi răspunde cu modestia caracteristică: "Mulțumire, măi, asta simt".

CE ESTE UN INTELECTUAL EUROPEAN?

Urmare din pagina 20

Astfel, accentul cade pe o pendulare, care devine o funcție de filtrare a interferențelor. De Buffon a fost unul dintre fondatorii istoriei naturale, Winckelman – "fondatorul istoriei artei în spiritul istoriei naturale", Georg Forster – "antropologul care, din arta naivă a relatărilor de călătorie, a făcut o știință socială critică, conștientă de presupunerile și de consecințele ei", iar Carl von Linné – "care, într-o operă absconsă, la prima vedere, dar, în realitate, profund rațională, intitulată *Nemesis divina, a încercat să pună bazele unei științe sociale în spiritul botanicii*". Gânditori plini de diferențe ireconciliabile. Dar ceva i-a unit. Ce? Pendularea dintre știință și literatură. Sau, mai exact, inconștienta osmoză a celor două. Lepenies zice: "ei nu sunt doar cercetători, erudiți, savanți, ci și autori. Ei nu sunt interesați doar de ordinea naturii, ci și de maniera în care poate fi descrisă natura." Cu alte cuvinte, tentația literaturii, care, oricât s-ar zbate ca să se abată de propria-i substanță intimă, tot calea moralei o caută, le-a marcat demersul științific la modul definitoriu. Adică, vocabula a fost mai tare! De pildă, pe de Buffon, Lepenies îl consideră ca fiind, probabil, ultimul savant care își datorează renumele capacității de a scrie bine. Mai mult: "Și e primul care și-a și pierdut renumele pentru că... a scris mult prea bine." Trebuie precizat că la acea dată, nu exista încă o graniță clară delimitată între poet și savant.

Ar fi mult de spus, aceasta fiind partea cea mai amplă a prelegerilor, însă spațiul editorial nu-mi permite o abordare exhaustivă a influenței lingvistice și mentalitare pe care au avut-o cei patru mari cercetători în destinul cultural al Europei. De aceea, cu riscul omiterii unor detalii importante, voi încerca să esențializez în ce anume a constat sciuziunea produsă în istoria gândirii europene, prin trecerea de la istoria naturală la istoria naturii la sfârșitul veacului al XVIII-lea.

Deci: Big-Bang-ul științelor sociale s-a petrecut în secolul XIX, iar prima lor țintă a fost evacuarea preceptului moral din domeniul fizico-teologiei și din cel al teodiceei. Astfel, se instituie primul vid epistemologic periculos. Apoi, sociologia își mută centrul de gravitație pe o știință naturală a socialului. Principala consecință a acestei schimbări de macaz? Natura, morala și, în cele din urmă, individul devin preocupări prăfuite – noua imensă abstracțiune a Europei va fi "omul obișnuit". Imediat, narcotizat de gnosticismul demoniac al romanticilor, intră în scenă Karl Marx, afirmând că societatea nu este compusă din indivizi, ci de suma relațiilor acestora, cauzând astfel o dezaxare de proporții a gândirii istorice și intelectuale europene. Într-o altă ordine de idei, odată cu de-moralizarea și dez-individualizarea științelor sociale la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX, se pun bazele teoretice și practice ale barbariei moderne, care vor culmina, într-o apocaliptică baie de sânge, cu fascismele secolului XX.

Ce loc ocupă de Buffon, Winckelman, Georg Forster și Carl von Linné în această ecuație? La nivel lingvistic, ei au impus un model de mixtiune confuză între limbajul științei și limbajul literaturii. Sub raportul moralei, învăluiti în ceață, toți patru, fiecare privind în gol în propria direcție, stau în larg pe o bucată de gheață ruptă din aisberg, care plutește în derivă, mai departe, tot mai departe. Ei sunt reprezentanții unei lumi dispărute și a unei conduite lăuntrice irecuperabile. Într-un fel sau altul, ne explică Lepenies, oricâte tentative de a pune capăt ideii de morală în cadrul științei ar fi avut cei patru, până la urmă problematica morală le-a pus bețe-n roate, triumfând în câmpul lor de investigație.

3. ASCEZA ȘI TRĂDAREA

Pe 6 decembrie 1949, Cesare Pavese scrie în jurnalul său o însemnare iluminată, care ne oferă o descriere memorabilă a secolului al XX. El spune: "Cultura iraționalistă a secolului al XIX-lea a trebuit să iasă din contemplație și să devină putere, economie."

Sainte-Beuve, Mathew Arnold, Karl Mannheim și Julien Benda alcătuiesc materialul de anchetă în a treia parte a prelegerilor lui Lepenies, dedicată implicării intelectualilor în politică. În opinia mea, în persoana lor îi găsim pe ultimii mari locuitori ai contemplației.

Ghidat de o fascinație irepresibilă față de profunzimea gândirii și ținuta intelectuală a lui Sainte-Beuve, Lepenies organizează moștenirea culturală a colosalului critic literar francez sub termenul de *biserică*. La mijloc se află eticheta de *clerisy*, ce servește "desemnării unui nou ordin religios de intelectuali ascetici, care înțeleg să contrabalanseze tendințele dăunătoare ale științelor către specializare și către insinuarea crescândă a imoralității în viața publică". Sociologul german ne demonstrează că agnosticismul vieții personale, lipsa acută de credință în Dumnezeu de care se plângea adesea Sainte-Beuve, nu de puține ori disperat și speriat de "materia" consecințelor, își găsisse o linie de plutire în literatură, într-o credință oarbă și sacră în literatură. Legat de acest fapt, Alfred Maury avea să exclaim: "Oh, stilul! Singura religie pe care nu a încălcat-o niciodată..." Iar Lepenies ne zice: "Descrierea pe care o face Sainte-Beuve literaturii – ca travaliu, efort și chin – are, în întregime, un caracter teologic (...) Ar trebui să mergem și mai departe: nu doar, pur și simplu, travaliul unuia singur, ci travaliul unuia singur în singurătate, nu atât travaliul unui lucrător, cât cel al unui monah (...) Imaginea mănăstirii apare în scrisorile sale la fel de frecvent ca și cea a lucrătorului; acestea sunt laitmotivul scrierilor sale, care evocă adesea nume de episcopi."

În ceea ce îi privește pe Mathew Arnold, Karl Mannheim și Julien Benda, fiecare dintre ei se întâlnește cu optica sainte-beuveiană la o intersecție de idei ce glorifică, într-un fel sau altul, fuga din lume prin cuvânt. Arnold, care, citind Biblia ca pe un document literar și nu ca pe o sursă științifică, "întărea pretenția criticii literare de a fi singura doctrină existențială rezonabilă din vremea sa". Mannheim, cu a sa sociologie a spiritului atingând apogeul într-o "politică intelectuală" care să aparțină unei inteligenții autonome, cu rădăcinile sociale retezate din proprie voință. Și, în fine, Julien Benda, cu al său raționalism anti-social, ce asocia raționalitatea, în interiorul mediului cultural, cu "gânditorul individual, retras din lume, în spiritul unui cartezianism de dinainte de Lumini".

Mai departe, împrumutând de la Julien Benda termenul de "trădarea cărturarilor", Lepenies face o radiografie a seducției exercitate în Germania asupra intelectualilor de noaptea totalitară. Contactul dintre intelectualii germani cu nazismul și comunismul este abordat prin prisma titlului lucrării lui Gilbert Joseph, "O atât de blândă ocupație", pe care sociologul îl parafrazează, transformându-l: "«O atât de blândă colaborare»: în acest fel poate fi descrisă situația intelectualilor germani aflați sub regimurile nazist și comunist." Pentru nazism, Lepenies îl alege pe Gottfried Benn, exemplificând modul în care microbul puterii duce, prin indolență și ne-asumare a responsabilității, la vigoasă perfidie intelectuală. Sociologul german îl consideră pe Gottfried Benn ca fiind un caz simptomatic pentru o bună parte a inteligenței germane conservatoare care,

în 1933, "au salutat preluarea puterii de către național-socialiști, cu deplină bună-credință și absolut deloc împotriva convingerii lor intime, și care, după câteva luni, și-au dat cu siguranță seama de mediocritatea noilor conducători și, dar nu au avut curajul de a face rezistență, nici de altfel convingerea suficientă de a o face." Cât privește seducția comunismului, Wolf Lepeniez execută o autopsie necruțătoare a lumii intelectuale din fosta RDG, în a cărei prăbușire intelectualii au avut un rol infim, aproape microscopic.

O acută senzație de ameteală. Cu asta rămâi la sfârșitul prelegerilor. Dar ea nu provine dintr-o carență lingvistică a demonstrațiilor. Demonstrațiile sunt fără cusur. Personal, cred că sursa acelei ameteții o constituie incredibilul tact al lui Lepenies. Cultura populară, fiind o cultură a rechizitoriului, consideră adesea tactul drept un mod elegant de a fi viclean. Nimic mai greșit! Filozoful Helmuth Plessner, pe care sociologul german îl citează cu mare admirație, definește superb tactul, ca fiind "respectul treaz în permanență față de celălalt suflet". Cum se traduce acest tact în prelegerile lui Lepenies? Printr-un efort istovitor de a-și păstra cuvintele într-o justă măsură, de a nu păcătuți împotriva proporțiilor reale, de a nu deraiia în autoidentificare.

Traducerea în română a acestei cărți nu este o decizie aparentă. Ea se vrea un apel la reorganizare intelectuală. Semnele din jur ne vorbesc despre un marasm spiritual ușor de manipulat ideologic. Anomalia politică instaurată de Uniunea Social-Liberală amenință să trimită societatea românească în tribalismul mafiot neo-comunist al anilor 1990. Păstrând proporțiile, situația intelectuală românească actuală seamănă, în multe privințe, cu situația intelectuală europeană din primii ani de după căderea Zidului Berlinului. Cu câteva notabile excepții, intelectualii români par captivi în mentalitatea mitului post-istoriei, care a ținut capul de afiș al postmodernității. Cum se manifestă această captivitate? Domnește o totală lipsă de încredere în surprizele istoriei, ceea ce le izolează capacitatea intelectualilor de a acționa doar într-o continuă și apatică predicție a riscurilor. Nu o spun eu, ci o

explică tot Lepenies, însă ca diminuare spirituală a eului interior: "lumea nu mai este un teritoriu plin de surprize – nu mai rămân decât riscuri calculate." Reacția de consternare paralizată în fața atacurilor din ultima vreme la adresa statului de drept este, zic eu, o consecință a aceste mentalități.

În încheierea prelegerilor, Wolf Lepenies spune: "Ce mai rămâne acum când vorbăria postmodernă nu numai că și-a pierdut orice justificare, dar a ratat chiar și ocazia care i-a fost oferită? Ceea ce ne rămâne acum este să ne amintim de o moștenire intelectuală căreia nu îndrăznim să îi spunem pe nume. Cea Luminilor. Nu trebuie, pur și simplu, resuscitată, ci regândită." Dacă există un reproș pe care sociologul îl aduce intelectualilor europeni, acela ar fi faptul că unul dintre marile păcate împotriva spiritului pe care, de-a lungul istoriei, aceștia au avut tendința de a-l practica, a fost acela de a măsura eroismul nu după standardele eroismului, ci ale retractilității. Vina se moștenește, dar în genealogia vinei nu se intră niciodată prin efracție, ci printr-o urmărire detectivistică a trecutului.

Vă urez lectură plăcută, utilă și tulburătoare.

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări ale artistului plastic CIPRIAN RADOVAN

ORIZONT

Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș

Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu

Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Cristina Chevereșan, Șerban Foarță, Radu Pavel Gheo, Marius Lazurca, Viorel Marineasa, Alina Radu, Robert Șerban, Marcel Tolcea, Ciprian Vălcău, Daniel Vighi.

Concepție grafică: Alexandru Jakabházi

Paginare și prezentare grafică: Sorin Stroe.

www.revistaorizont.ro e-mail revorizont@gmail.com

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 0256 29 48 93, 0256 29 48 95

Marcă înregistrată: M/00166

Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPĂOIAZĂ

ISSN 0030 560 X

ABONAMENTELE SE FAC LA POȘTA ROMÂNĂ, POZIȚIA 19364 DIN CATALOG

SOTIA DIN PARIS

PAULA MCLAIN

Paula McLain are un MFA în poezie de la University of Michigan și a fost rezidentă la celebrele Yaddo și MacDowell Colony. A publicat două volume de poezie, *Less of Her* (1999) și *Stumble, Gorgeous* (2005), și o carte de memorii intitulată *Like Family: Growing Up in Other People's Houses* (2003). *A Ticket to Ride* (2009) este romanul ei de debut. În 2011 publică *Sotia din Paris*, care este desemnat unul dintre cele mai bune romane ale anului 2011 de către *New York Times*, Barnes&Noble și Amazon.com, câștigând Goodreads Reader's Choice Award la categoria "roman istoric". *Sotia din Paris* este deja tradus în peste 30 de țări, urmând să fie ecranizat. Considerat un pandant la *Sărbătoarea continuă* a lui Hemingway, romanul Paulei McLain captează strălucit, prin vocea lui Hadley Richardson Hemingway, atmosfera Parisului din Epoca Jazzului. Dincolo de povestea cuplului Hadley – Ernest Hemingway, extrem de bine documentată, scrisă cu prospețime, inteligentă și adâncime psihologică, impresionează portretele remarcabile ale lui Gertrude Stein și Alice B. Toklas, Zelda și Scott Fitzgerald, Dorothy și Ezra Pound. Tradus din engleză de Iulia Gorzo, romanul urmează să apară în toamna aceasta la Editura Humanitas Fiction, în colecția "Raftul Denisei", coordonată de Denisa Comănescu.

19

După ce a plecat el, m-am simțit tristă și inovată și m-a apucat imediat ciuda pe mine însămi. M-am uitat la sticla de whiskey de pe raft și chiar am ținut-o în mână câteva clipe, apoi am pus-o la loc. Nu înainte de prânz. Așa n-aveam cum s-o scot la capăt. Mi-am făcut așadar o cafea, am curățat o portocală și am încercat să nu mă gândesc la el, care trebuie să fi fost în tren. Drumul avea să dureze pe puțin două zile, după care avea să pătrundă în altă lume, și-ncă una periculoasă. Nu-mi rămânea decât să sper că o să-i fie bine, că firul care ne unea era suficient de trainic ca să reziste răului făcut.

În afară de două cărți poștale mângălite în grabă, trimise înainte să treacă granița în Turcia, n-am știut nimic de Ernest cât a fost plecat și pentru asta am dat vina pe telegraf, căci refuzam să-mi închipui ce altceva ar fi putut însemna tăcerea lui. I-am citit primul articol din *Star* după două săptămâni, când a sosit, dar dacă mă gândeam prea direct la ce se întâmpla acolo – nu doar violență, ci și boală, din câte se părea, holeră și malarie de amploare epidemică –, mai rău îmi făceam, așa că am ars ziarul și am ieșit la plimbare.

Marie Cocotte venea în fiecare după-amiază. — Trebuie să vă dați jos din pat, îmi spunea, aducându-mi un șorț să mi-l pun peste halat. Pregăteam împreună *boeuf bourguignon*, *blanquette de veau* și *cassoulet* și totul era delicios, doar că nu reușeam să înghit nimic.

Lewis Galantiere a venit în vizită, s-a așezat la oribila masă de sufragerie și a încercat să mă ia târâș la Michaud's.

— Se pare că James Joyce ar mai fi făcut șase copii numai săptămâna asta. Sunt cu toții acolo, înfulecând ditamai berbecul și improșcând lapte pe nări. Să-mi spui tu mie că nu vrei să vezi așa ceva cu ochii tăi.

M-am silit să zâmbesc, apoi m-am îmbrăcat, punându-mi mantoul și pantofii mei cei mai puțin demodați.

— Dar hai să mergem, totuși, la colț, am zis eu. Fără Michaud's în seara asta, da?

— Sunt sluga dumitale prea-plecată, madame.

N-am vorbit cu Lewis și nici cu altceva despre cât de rău se degradaseră lucrurile între noi. Îmi era prea rușine. Diminețile scriam scrisori în care mințeam, spunându-le lui Grace și doctorului Hemingway că totul era bine și frumos. Povesteam cât de strună îl mergea lui Ernest la *Star*, cât de promițătoare se anunța a fi cariera lui. Nu pomeneam că de curând hotărâse să rupă contractul de exclusivitate cu ei și să furnizeze articole sub pseudonim pentru International News Service. Toate acestea fuseseră negociate în secret și presupuneau să mintă și să fie lunecos când ceva trimis la INS apărea înainte de reportajele lui "în exclusivitate" pentru *Star*, dar el zicea că merită, pentru bani. Avea să se descurce el cu propria-i conștiință. Mie îmi era mai greu să accept această înșelăciune, pentru că părea să sugereze ceva mai serios. Că se zbătea mereu pentru cauza lui, indiferent cât îl costa asta.

Dar nu ajungeam nicăieri dacă gândeam așa. De fapt, ajungeam înapoi la whiskey, așa că am lăsat deoparte gândurile împreună cu teancul de scrisori și m-am dus la Musée du Luxembourg, să văd Monet-urile. Am stat și m-am uitat la crinii lui cei mai luminoși și la minunatul purpuriu al apei și am încercat să nu mai văd absolut nimic altceva.

La începutul lui octombrie, la primele ore ale dimineții, Ernest a coborât din tren la Gare de Lyon cu un aer rătăcit, de parcă s-ar fi întors de la o bătălie cruntă. Era slăbit, epuizat și febril din cauza malariei. Slăbise zece kilograme pe puțin și era cât pe ce să nu-l recunosc. A venit la mine și mi s-a prăbușit în brațe, apoi ne-am dus acasă, unde a stat aplecat deasupra chiuvetei și m-a lăsat să-i spal cu șampon părul, care colcăia de păduchi.

— Îmi pare așa de rău pentru tot, Tatie, i-am spus când a închis ochii.

— Hai să nu vorbim despre asta. Acum nu mai contează.

Am luat foarfeca și l-am tuns foarte scurt, apoi am curățat păduchii rămași unul câte unul, aducând o veioză ca să văd tot. Apoi l-am masat pe tot corpul cu cremă și l-am ajutat să se culce în așternuturi noi, curate, unde a dormit douăzeci și patru de ore. Când s-a trezit, i-am adus ouă, pâine prăjită, șuncă și muștar, iar el a mâncat recunoscător tot, după care s-a culcat iar.

Nu s-a dat jos din pat o săptămână întreagă și câteodată mă uitam la el cum doarme și-mi dădeam seama, după expresia lui, că suferise în feluri despre care nu va putea vorbi multă vreme de-acum încolo. Ruptura dintre noi fusese groaznică, la fel și tăcerea lui, dar toate păleau pe lângă experiența lui din Turcia. Și poate că într-adevăr nu conta, cum spusese el. Era acum acasă și eram din nou împreună și poate că avea să fie bine dacă nu ne gândeam la asta și nu-i dădeam apă la moară.

După o săptămână, s-a putut da jos din pat, s-a spălat, s-a îmbrăcat și aproape că se simțea în stare de vizite la prieteni. S-a dus la geanta de voiaj și a dat la o parte carnetele de notițe ca să scoată cadourile învelite în hârtie de ziar și în mai multe cărpe. Mie îmi adusesse o sticluță de ulei de trandafir și un colier masiv de chihlimbar cu niște pietre mari, brute, coral negru și argint.

— E absolut splendid, am spus, cu colierul în mână.

— A fost al unui diplomat rus de rang foarte înalt, care a ajuns chelner.

— Sper că i-ai dat bani grei pe el.

— Da, și l-am mai și îmbătat critică, a zis Ernest, care-și revenise aproape complet.

Am așteptat să mai spună ceva despre toate astea, dar el s-a mulțumit să se așeze la masă și să ceară ziarul.

Știam că mă iubește iar; era vizibil. Indiferent ce simțiserăm sau gândiserăm unul despre celălalt în săptămânile în care fuseserăm despărțiți, perioada aia se încheiase. Am deschis sticluța cu ulei de trandafir, care avea o nuanță intensă de galben și mirosea a trandafiri adevărați, o minune. Cumva, fără a căuta sau a-i alipi cuvinte care să-l descrie, următorul capitol al poveștii noastre începuse.

20

— Ia-o mai ușor, a zis Ernest. Știi că-i dai drumul diavolului pe ușă.

— Zău?

— O știi prea bine.

— Atunci lasă-l să vină, numai să vină așa, tot sub formă de abur verde.

Ernest a Select cu Pound și Dorothy, căreia ne obișnuiserăm să-i spunem Shakespeare. Pound tocmai devenise editorul-șef al unei noi edituri care se numea Three Mountains și era interesat

să publice din scrierile lui Ernest. Eram cu toții foarte binedispuși în acea seară și avusesem de gând să beau un singur pahar de absint, ca să sărbătorim.

— Trebuie s-o iei mai încet, a zis Pound.

— Chiar trebuie? am zis eu, dar el nici vorbă să mi se adreseze mie, ci chelnerului care turna apă peste un cub de zahăr în băutura care, dintr-un galben-verzui grozav de limpede, se făcea de un alburii tulbure pe măsură ce apa picura peste ea.

Absintul era ilegal în Franța și asta de câțiva ani buni. La fel și opiul, dar amândouă se găseau peste tot la Paris, dacă știai unde să cauți. Adoram gustul delicat de lemn dulce și felul în care ritualul cubului de zahăr și al lingurii speciale, cu perforații, forma picături, picături de zahăr. Chelnerul nostru îl executa minunat, după părerea mea, dar Pound i-a smuls energic carafa, preluând controlul.

— Ești beat, dragă, i-a spus Shakespeare pe tonul ei șoptit, manierat.

— Încerc să mi te închipui beată, i-a zis Ernest. Pun pariu că nu dai pe lângă nici o picătură.

Ea a răs.

— Asta pentru că niciodată nu mă ating de absint.

— E doar lemn dulce cu fum, am zis eu.

— Măine o să-ți dorești tu să fie doar atât, a zis Ernest.

— Poate, dar pe moment face ca totul să pară mai ușor, nu?

— Da, așa e, a zis Ernest, atingându-și paharul de al meu. Așa că bea-l și la naiba cu ziua de mâine.

— Bravo, bravo, a zis Pound, aplecându-se în față în haina lui boțită de tweed și punându-și coatele pe masă.

Îmi era din ce în ce mai simpatic – dar toată lumea îmi era simpatică. Mi se năzărise că era posibil să mă fi îndrăgostit de chelnerul nostru. Avea așa o mustață drăgălașă, neceruită, curată și proaspătă ca florile. Îmi venea s-o ating sau s-o mănânc.

— Ar trebui să-ți lași și tu mustața așa, i-am zis lui Ernest, arătând cu degetul deloc discret.

— Dar mi-am lăsat-o, dragă. E fix așa.

L-am privit drept în față.

— Așa e, am zis eu. Unde-ai fost?

Și am răs cu toții.

Mai târziu, când ne-am mutat la Dôme, Pound a început să vorbească despre State.

— N-o să mă întorc niciodată în Middle West, spunea el. De fapt, mă dezic de el. E plin de închipuiți și de idioți în Indiana.

— O, vechea poveste, a zis Shakespeare cu șoapta ei perfectă, gravă.

M-am uitat în oglinda lungă, afumată, și mi-am atins fața, apoi am atins sticla.

— Nu simt nimic, i-am zis lui Ernest. Nu-i așa că e minunat?

— Mai ia unul, Tatie, a zis Ernest. Ești foarte frumoasă.

Shakespeare ne-a zâmbit cu gura ei arcuită, iar ochii îi zâmbeau și ei.

— Ia uită-te la porumbeii noștri, drăguții de ei, i-a zis lui Pound.

— Indiana a fost întotdeauna un pustiu intelectual, ascultați-mă pe mine, a zis el, apoi a suflat un rotocol de fum care s-a rotit înainte să fie înghițit de masa de fum, nimbul albastru din jur care le amesteca și le încetoșa pe toate. Și pe care-l inspiram și-l expiram cu toții.

— Pretenții de morală, altceva n-au, a continuat el. N-ai altceva de care să te agăți. Nu făceam nici o brânză când predam la Wabash. Despre ce-ar fi vrut să le perorez tinerii ăia cu știuleți de porumb între urechi? Categorie, nu despre Yeats. Nu despre poezie.

— Acțrița a fost o mică poezie, a spus Shakespeare.

— Cei mai formidabili genunchi pe care i-am văzut la o femeie, a zis Pound.

— Mai zi, a spus Ernest. Mi se face foame.

— În seara aia ploua – în Indiana plouă tot timpul, intelectualcește vorbind, v-ați prins – și acțrița... cum o chema?

— Bertha, a zis Shakespeare.

— Nu Camille? a întrebat Ernest.

— Nu, nu. Nu era tuberculoasă.¹ Pur și simplu nu voia să-și ude părul. Avea un păr superb. Îi propusesem să ieșim în oraș, la cină,

dar a intervenit problema asta cu umezeala.

— Una dintre problemele mele preferate, a zis Ernest.

Toată lumea a răs, după care Ernest a adăugat:

— Când s-a aflat că am invitat-o la mine în cameră, ai fi zis că am omorât fata și nu c-am fript un pui.

— Bietul Ezra, a spus Shakespeare. A doua zi l-au dat afară.

— Ba nici un biet Ezra. Altfel tot în Indiana aș fi și acum, predând poezie unor știuleți.

— Și mai frigând din când în când câte un pui, am zis eu.

— Nici măcar puiul nu te scapă de Indiana, a zis Ezra.

Mai târziu în aceeași seară, după ce renunțaserăm la Dôme în favoarea Ritz-ului, Ernest și Pound au început o discuție aprinsă despre meritele lui Tristan Tzara. Pound credea că suprarealiștii aveau oarecare șanse să ajungă undeva, asta dacă reușeau să rămână adormiți suficient timp. Ernest considera că erau niște idioți și că n-ar fi stricat să se trezească, pentru ca toată lumea să-și vadă mai departe de treabă.

— Mă adormiți cu discuțiile voastre, a zis Shakespeare, după care ne-am mutat amândouă în celălalt capăt al sălii, așezându-ne la o masuță.

— Tu și cu Hem sunteți într-adevăr superbi împreună, a zis ea.

— Da?

De o oră beam numai apă caldă și în sfârșit începusem să-mi simt limba.

— Mă întreb cum faci să îți se întâmple. La iubire la mă refer.

Și-a atins buclele, care se păstrasera mătaoase și perfecte.

— Tu nu ai asta cu Pound?

— O, nu. A răs, pufăind ușor. Dar ce-i al nostru e al nostru.

— Nu sunt sigură că te înțeleg.

— Nici eu nu sunt sigură.

A răs cu un răs amar, apoi a tăcut, amestecându-și băutura.

Vremea a devenit splendidă în acea toamnă și, deși știam că anotimpul rece și umed avea să înceapă cât de curând, ne bucuram intens de ceea ce aveam și ne simțeam puternici și fericiți. Ernest lucra bine la romanul lui cu Nick Adams și la noile povestiri și vedea atât de limpede cărțile în care aveau să se transforme, încât era aproape ca și cum ar fi existat deja de-adevăratalea. Toată lumea din cercul nostru credea că avea să dea lovitură și că era doar o chestiune de timp.

— Tu faci ceva nou, i-a spus într-o zi Pound, în garsoniera lui. Să nu uiți asta când o să înceapă să doară.

— Așteptarea, doar asta mă doare.

— Așteptarea te ajută să le distilezi pe toate.

Asta-i esențial, iar durerea ajută la toate câte or să vină.

Ernest a pus sfatul ăsta în buzunar, la păstrare, așa cum făcea cu tot ce spunea Pound.

Fragmente. În românește de Iulia Gorzo
¹ Aluzie la personajul din *Dama cu camelii*, de Alexandre Dumas, o curtezană bolnavă de tuberculoză.